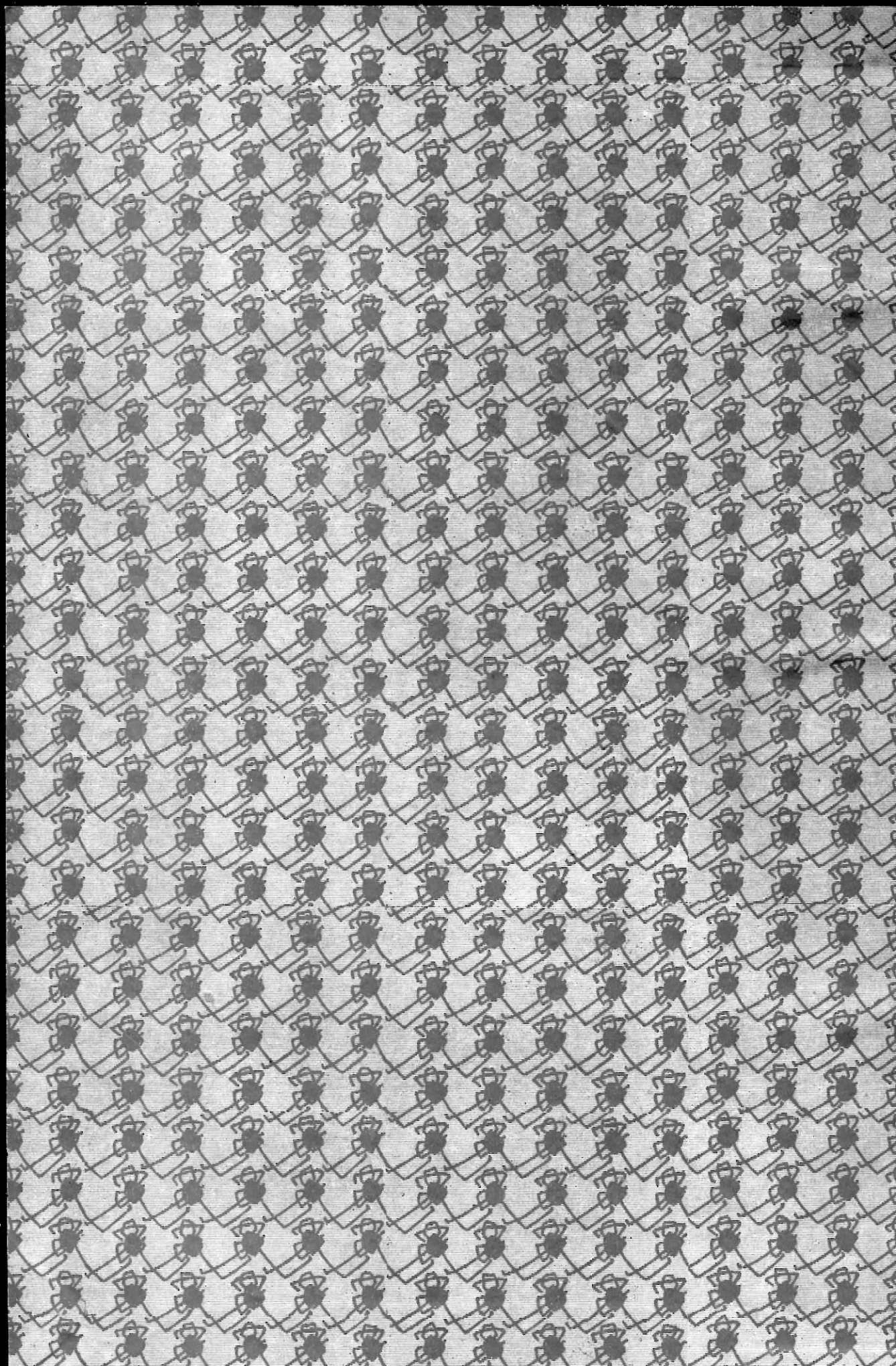

Broj 18.

27227

Ivan Petrovic, uc. 3. raz.
gimnazije.

18.

Knjige broj: 18.

SA JADRANA DO GAVE

POSVETA.

NJEGOVOJ SVETOSTI,

OCU SVIH VJERNIH KRŠĆANA,

LJUBEZNOME PASTIRU STADA KRISTOVA,

POHRANITELJU I ČUVARU BLAGA VJERSKOGA,

PRAVOME NAMJESNIKU SINA BOŽJEGA NA ZEMLJI,

VELIKOME ŠTOVATELJU MAJKE BOŽJE LURDSKE,

ODLIČNOME SINU ASIŠKOGA PATRIJARHE,

SV. OCU PAPI, PIJU X.

SVOME NAJMILIJEMU OCU,

PRIGODOM NJEGOVE 25-GODIŠNJICE BISKUPOVANJA:

16. STUDENOGA 1884. — 16. STUDENOGA 1909.

U ZNAK SINOVSKE LJUBAVI, PRIVRŽENOSTI I VJERNOSTI

POSVEĆUJU OVU SPOMEN-KNJIGU

PISAC I IZDAVATELJI DJELCA.

No. 973.

Dozvolom crkovne vlasti i redovničkoga starješinstva.

SA

JADRANA DO GAVE

CRTE I UTISCI

S II. HRV. HODOČAŠĆA U LURD.

NAPISAO

JAKOV TOMASOVIĆ,

(CETINSKI MLINAR).

IZDALI OO. KAPUCINI NA RIJECI.

TISAK P. BATTARE, NA RIJECI.

1909.

Mjesto predgovora.

Kô brzokrili soko poleti širom doma, ti knjigo moja! Poleti i ponesi pozdrave onoj sretnoj četi suputnika mojih k blagoslovenoj Masabjelskoj hridi! Poleti i pričaj braći miloj o Lurdu i Mariji; pričaj im o Majci, o Kraljici! . . . .

Slabašna si ti, skromna knjižice moja, ti plode tihih večeri poslije dnevnoga rada. Slabašna si, ali si čedo sina, koji dom svoj žarko ljubi, koji mu dobra želi, koji se idealima djedova davnih duboko klanja, — koji poštuje i časti vjeru njihovu, u kojoj je jedino Hrvatskoj spas . . . . Idi dakle i pravi će te sínovi roda rado i objeručke dočekati!

Moguće, da na putu dugu sretneš i kojeg umorna putnika; kojega brata, koji je pogriješio na raskršću, izgubio pravi put..... Okrijepi ga riječju utjehe; pokaži mu pravu stazu, pokaži mu cilj — Mariju.

Namjerit ćeš se pako i na takove, koji će te mrsko pogledati, namjerit ćeš se na dušmana roda i doma, na sina odmetnika možda.... Reci mu bistro i otvoreno, da Hrvat boj bije pod stijegom Marijinim i pod tim stijegom, kô i dosele, da će pobijediti!...

— — — — Idi, poleti knjižice moja!....

A ti, bijela Lurdska Djevice, dostoj se blagosloviti skromno djelce ovo!

Rijeka, koncem listopada 1909.

J. T.

Ivan Petrovic,uc.8.raz.
gimnazije.

Ivan Petrovic,uc.8.raz.
gimnazije.

I.

PRAMA DJEVIČINU GRADU.

I.

Rijeka je prva postaja istoka k Lurdu...

FIDAM.

oznajete li bijelu Rijeku? Taj krasni grad na hrvatskom Primorju, taj grad pun putnika i trgovine, pun života i dražesti? Tu krasnu jabuku, za koju se otimlju narodi, taj tužnoj domovini osugjeni grad?

S podneva je plaču valovi sinjega Jadrana, kô da svojim šumom tuže zajedno s majkom domovinom nad zalutalim čedom... A otočje tamo ljeska se u žaru južnog sunca, kô alemovi na plaštu kraljevskom...

S istoka, otkle sunce blago tihu zoru zlati, diže se na tromegji hrvatskoga roda starac Velebit. Sveto brdo

hrvatskome sinu, brdo, što vigje krvave borbe za slobodu zlatnu, ali i natopljeno bratskom krvlju u metežu strančarskih razmirica tužne domovine.

Ispod njega, kô oro uz liticu, svio se uskočki grad, kameni Senj. A bliže, bliže, eto na dohvatu ruke, preko šumeće Rječine dražesnog Sušaka, a poviše njega Trsat-grada sa glasovitim prošteništem Marijinim, koje ona svojom kućicom usreći. U samom hramu grobovi naših Frankopana, tuj nagjoše mira i pokoja, snage i zaštite, kad ne mogaše kule svoje obraniti, koje danas strše gole i oderane; tužne kô uspomena tužna.... S protivne strane, u posestri Istri, diže gordo čelo ponosna Učka, grleći u svome krilu vilinsku Opatiju, perivoj čitava svijeta.

Za legjima bijela grada, k sjevero istoku, iza brda i brežuljaka stere se.... tužno grobničko polje.... Oj, domorodna dušo, što li svega ne nalaziš tu, u ovom pedlju zemlje! Kakova sve čuvstva, da te ne osvoje: i suze i smijeh, i ponos i plač!....

....I plač!.... Hrvatski narod patio i stradao, pa i danas strada jošte. Gnjave ga i tlače, biju i pritišću. Sinovi se njegovi kolju i svagjaju; nema mira, nema sreće; domovina tužna stenje....

Dalo bi se tome pomoći, kad bi sinovi njeni pravog lijeka tražili, ali.... Došli k nama krivi proroci, pomutili mnoga čista srca, zagrijali glave krivim idejama, dirnuli srce milog naroda, dirnuli mu najsvetiji amanet od vijekova, amanet, za koji su oci naši ginuli i umirali, dirnuli mu u.... *vjeru svetu*. Imali su na umu onu pjesnikovu:

Mrijeti ti ćeš, kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati.

(Silv. Str. Kranjčević: Misao o svijetu).

Al' tuj u srcu Rijeke gle svijena gnijezda, stara stotine ljeta, gnijezda sokolova, odakle izlijetahu borci u obrani vjere pradjedova: samostan čč. oo. Kapucina. Nikad gnijezdo sokolovo bez junaka, pa ni sada, gdje u njemu med zborom vrsnih sila riječ vodi, sin junačke Dalmacije *o. Bernardin Škrivanić.*

Bistro njegovo oko glednulo na daleko, žarko njegovo srce, žarče prisojnih vrleti rogjenog mu Omiša, kucnulo jače i čuo se glas diljem doma: Na okup sinci, na okup braćo! Dom naš strada, nevolja

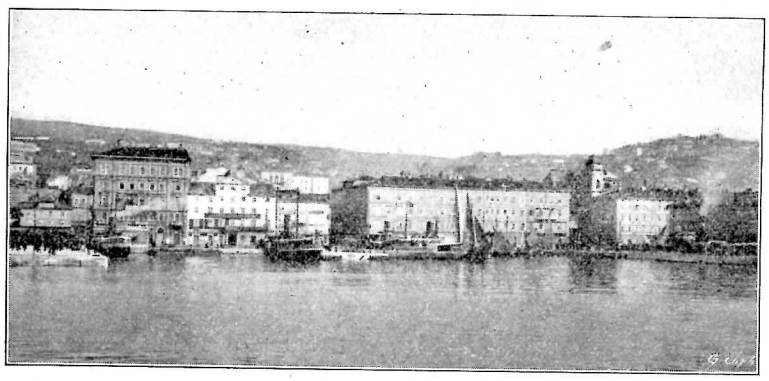

Pogled na Rijeku s mora.

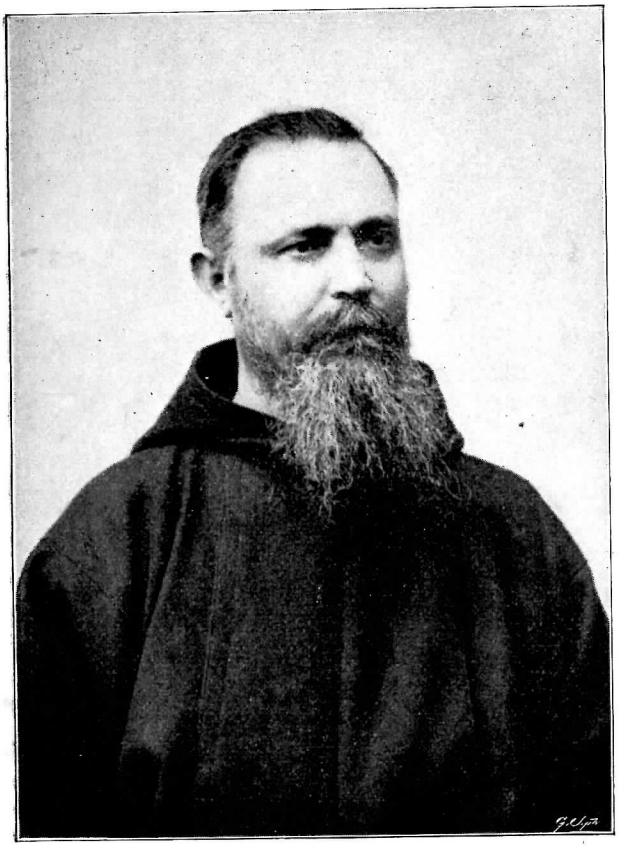

O. Bernardin Skrivanić,
Organizator I. i II. hrv. narodnog hodočašća.

nas bije, boli nas tište, propadosmo bez brze pomoći. Na okup, da lijeka tražimo, a ima taj, što ga stalno daje.... *Marija!* Skupimo se, molimo Je i pohodimo Je baš u domaji Njenoj ovdje na zemlji, u.... Njenom Lurdu! Tà Ona će našim nevoljama u pomoć priteći, Ona će naše rane zacijeliti!

Brodovlje u Rječini.

Jeknuo glas i čuo ga rod. Pa gle! Prošle godine već stotine vjernih Hrvata vraćalo se ispod masabjelske hridi utješeni, okrijepljeni, noseći miloj domovini tračak nade, nadu spasa i boljitka... Navaljivao i nadalje na nas dušmanin ljuti, al' ko da ga je bilo lakše otada suzbijati.

Nije prošlo nit ljeto dana, a revni apostol i opeta stao da skuplja vojnu, vojnu mira, da je pokrene k Majčinim dvorima — u bijeli Lurd. Digla se na njega sila i nevjera, pakao i svijet. Ne ćeš, oče, ovaj puta uspjeti....

Al' da! Evo nas, da vidimo!

Već prvih dana kolovoza vrvjele riječke ulice i okolica gostovima iz svih krajeva domovine. Tuj bilo vidjeti braće Hrvata iz uže Hrvatske, stasitih Slavonaca, Bošnjaka i Hercegovaca, sinova kršne Dalmacije, posestrime Istre; odasvuda, gdje se čuje hrvatska riječ. Vidio si ih «Corsom» i obalom, susretao Trsatom i Sušakom. Nalazio po vilinskim perivojima raskošne Opatije, al' najviše okolo divne kripte čč. oo. Kapucina. Ta kako i ne bi?

To je remek-djelo graditeljstva, sazdano znojem i požrtvovnošću čč. otaca, napose nada sve zauzetnog o. Bernardina, te darovima plemenitih duša, posvećeno Majci Mariji, *Majci duša u čistilištu.* U tome se svetištu štuje i časti čudotvorni već kip Djevice Lurdske. Taj kip neopisive ljepote i miline privremeno je smješten, dok se nad lijepom kriptom

ne osovi divniji, veličanstveniji hram, da u nj prijegje Ona, koja odabra prijestoljem na zemlji.... hrid na Masabjelu.

Oj koliko divni hram se tu u sav mah gradi! U središtu bijele Rijeke, usprkos viki i galami, zaprijekama i poteškoćama, posred bezvjerja i razkalašenosti.... Gradi se hram, koji će svojim vitkim zvonikom biti ures grada i Primorja, biti putokazom mornaru na pučini; taj će hram posred oluje pokazivati luku spasa, zalutalome sinu očinski dom, rasplakanome srcu majčin skut.... Svaki šiljak lijepe gotike bit će znak jedne žrtve, jedne patnje, svaki će kamen znamenovati jedno srce, čitava zgrada.... *čitavi narod hrvatski....*

Dokle se u kripti orile pjesme i obavljale devetdnevne pobožnosti za sretan uspjeh putovanja, dotle prispijevali sa svih strana prostrane domovine, megjusobno dosad nepoznati, ali svi skupa u tom trenu prijatelji, znanci, braća. Dosta je izjava: «Idem u Lurd» i već si najbolji prijatelj. Jedne Majke smo sinovi i kao takovi idemo k Njoj.

— Životom je živjela tih dana Rijeka, ta, kako reče jedan naš uvaženi književnik, *prva postaja istoka k Lurdu...*

II.

Spremalo se u sav mah. Uzimale se putne karte i knjižice, uplaćivale odnosne svote. Preporučivalo se bl. Djevici za sretan put. Vlč. oci Kapucini imali pune ruke posla.

Osvanuo i dan 9. kolovoza 1909., osvanuo sjajan i vedar ko ljetni dan u carstvu južnog sunca. Još nijesu odbile 3 poslije podne, a riječkim kolodvorom nastala žurba i žamor, briga i spremanje. Vlak već čekao pripravan, da skoro četiri stotine Hrvata hitro prebaci preko granica carstva i domovine, da ih ponese prama željkovanom Lurdu prama Djevičinu gradu. Vodi ih presvj. dr. J. Carić, biskup makarski sa preč. o. provincijalom Škrivanićem, pokretačem i organizatorom.

Pastir i otac vode stado k izvoru i Majci.

Oni, što odlaze veseli, oduševljeni, smještaju se na svoja mjesta, traže svoje skupine. Oni, što ostaju, opraštaju se, pozdravljaju, zavigjaju i plaču. Svi bi rado išli, al' nije moguće, nu srcem svojim već su davno tamo svi, svi pred blagoslovljenom hridi.

Vlak zazvižda; srca zakucaše jače.... Maknusmo se i.... zbogom Rijeko, zbogom prijatelji i znanci, zbogom mili i dragi, zbogom!

Ostavljamo vas za nekoliko dana, al' vi putujete s nama mišlju i srcem. Želje, potrebe i nevolje vaše mi nosimo, da ih pred noge stavimo tamo moćnoj Majci, da vas ona utješi, ohrabri, pomogne....

Prekrižismo se i zazvasmo u pomoć moćnu Djevicu.

Putnici bijahu podijeljeni na skupine, njih po osam izmegju kojih jedna iskusnija osoba bijaše kao vodić i posrednik u svakoj eventualnoj potrebi kod odbora Svakoj skupini bje dodijeljen i posebni odjelak «coupè» u vagonu, koji je nosio dotični broj iste skupine. Mene dopade broj 40, a vozio sam se u vagonu trećeg razreda. Trećega, rekoh, jer četvrtoga uopće ne bijaše!....

Prva mi briga bila, da upoznam i proučim najbližu okolinu. Izvadim iz džepa hodočasničku knjižicu, te potražim svoju skupinu. Evo je:

1. Ante Nižić, župnik u Nadinu. Radišna i tvrda hrvatska korjenika, ko što je tvrdo polje povjerenih mu Kotara. *Vodić* naše skupine.
2. Josip Vučetić, župnik u Novom selu. Dobričina i veseljak. Zdrav humor, znak čiste savjesti.
3. Filip Čipčić, župnik u Dućama, najmanjoj župi kršnih Poljica, al' ne za to stasom najmanji pop. Dobra zagorska duša.
4. Grgo Topić, župnik u Svinišćim. Mlad svećenik, al gledajući ga po tjemenu, dao bi mu koji križ više; mjesec u uštapu.
5. Moj «ego»-ja.
6. Josip Milinković, klerik u Senju.
7. N. N., gimnazijalac iz Hreljina. Nije mi dopušteno da mu ime iznesem, ali ću ga zato nešto pobliže opisati. Pristao mladić, pravilna lica, crne, po zadnoj modi fino počešljane kose. Ispod nosa mu izmiljeli crnomanjasti brčići. Po zanatu, kako rekoh, učenik, po mišljenju spada u četu onih, što se kupe oko «Pokreta», «Novog Lista» «Slobode» i sličnih im poznatih kolega.

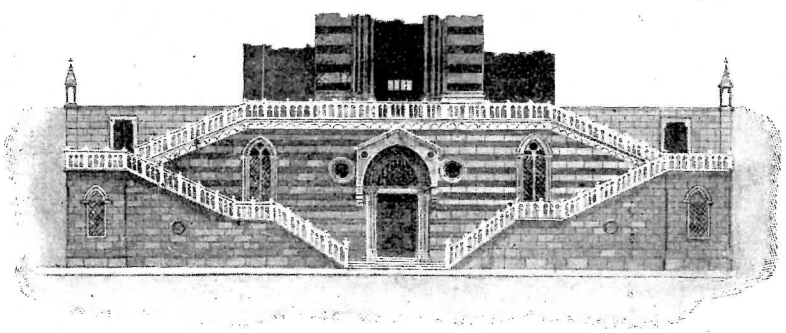

Pred Kriptom, OO. Kapucina na Rijeci.

Kako je ptica upala ovdje, Bog bi znâo! Ali nedokučivi su putevi Božji, pa ne možemo mi smrtnici shvatiti, kakovim se sredstvima za boljitak pojedinaca i društva on služi....

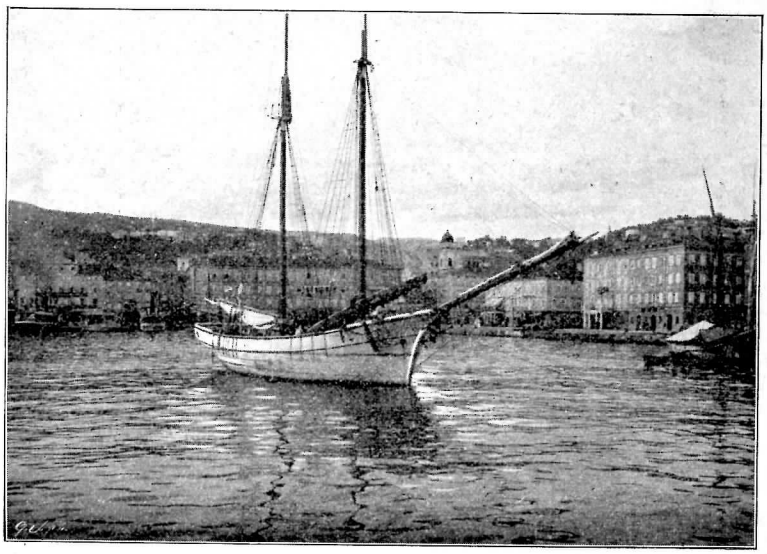

U riječkoj luci.

8. Filip Marušić, posjednik iz Podgradja, moj ujac. Pružismo si ruke, pozdravismo se i upoznasmo se, u koliko se nijesmo već poznavali.

Skupina samih muškaraca, jedina takova u cijelom vlaku. U istom vagonu bijaše smještena i jedna skupina samih ženskih megju kojima bilo i dobrih pjevačica, koje ne časeći časa, začeše onu divnu i milu:

Sred te se pećine
Marija javi
Iz rajske visine
Tu ju pozdravi.

Prihvatiše i ostali suputnici, te vagonom odlijegnu skladno i lijepo:

Zdravo, zdravo, zdravo Marijo!

U blizini bila i jedna djevojka slijepa, ama potpuno slijepa. Zvonki joj glas potresao zrakom, a vidjeti je pobugjivalo čuvstvo sažaljenja i kod najtvrgjega srca.... O naša Gospo Lurdska, ozdravi ju!

Ovdje u vagonu dobismo i hodočasničke znakove, koje poljubiv, prikopčasmo hitro na prsa. Bio to kovani križić usadjen u grb hrvatski sa napisom našeg hodočašća i devizom: «Po Mariji k Isusu»; sve ovito milom i dragom trobojom. Krasan simbol katolika Hrvata: vjera i dom!

Oj sveti simbole, svetinjo predja naših, i mi te volimo, ljubimo te i ponosimo se tobom....

Kraj, kojim prolazismo, nije mi bio nov i nepoznat. Verali smo se kršom bijedne Istre. Rijetko kad bi nam se pomolio dôčić pitomine ili mlada šumica; velikom većinom krš i golet. Sjetio sam se rodne Dalmacije. Sestra od sestre malo se razlikuje.

Ostavismo Istru, a zagazismo brzo bratskom Slovenijom, kranjskim krajem. Sv. Petar hitro ostao iza nas, a mi jurili i jurili. Ta daleko je još do cilja, dangubiti nije.

Prošla šesta, vlak zazvižda i... stade. «Nabrezina», ori se kolodvorom, «večera, večera» odzivlje se iz vagona. Tu smo po programu imali večerati. Izigjosmo, dobismo već priregjenu, hladnu večeru, te se raštrkasmo, tražeći zgodno mjesto za blagovanje. Putnici prvog i drugog razreda posjedaše za stolove, a «trećaši» po mekoj tratini. Brzo se taj obred obavio na opće zadovoljstvo, a kad vince osvježilo lice zaori skladna pjesma. Najprije izredasmo nabožne napjeve, a onda dadosmo oduška i domorodnim čuvstvima. Umiješalo se k nama i braće Slovenaca, pjevajući skupa: «Lijepa naša domovino» na što naši na uzvrat intoniraše i nekoliko njihovih narodnih pjesama. Dovrši karakterističnom i istinitom onom:

Slovenac i Hrvat
Uv'jek su brat i brat.

Klicasmo: «Živjela braća Slovenci, živjeli slovenski katolici!» Odvraćaše nam zanosno: «Živjeli Hrvati! Živjela katolička Hrvatska!» A na koncu kliknusmo skupa: Slava našoj Gospi Lurdskoj, slava!»

I tim poklikom redamo se u vagone.

Vlak jurio svom brzinom naprijed. Sunce naginjalo k počinku. Povjetarac donosio miris mora, na kome se njihala ožarena večernjim rumenilom razapeta jedra. Sumrak se spuštao gušći i gušći, krozanj razabirasmo rasvijetljenu trgovačku trščansku luku. Malo još i izgubismo sve; nastala gluha noć. Tek soptanje lokomotive bunilo taj mir naravi. U vagonima se pjevalo i molilo.

Okolo osme i po preletismo granicom carstva. U Italiji smo. Prva postaja: Cervignano. Moramo izmijeniti vlak i podložiti se carinarskoj pregledbi. Ova ovršena u čas, toliko da se ovrši formula, a onda svak sa svojom prtljagom u talijanski vlak. Ne samo da je ovaj bio ljepši, čišći u udobniji od onoga, što ga ostavismo, nego nas, (moju skupinu, hoću da rečem), dočeka i još jedno ugodno iznenadjenje: Onaj, koji je označivao brojevima kupeje, upravo kod broja 40. pogriješio i ostavio jedan odjel neoznačen.

Unidjosmo brzo, zatvorismo vrata šuteći, da se ne bi pogrješka otkrila, te se udobno smjestismo u 2 odjela ili kako naš don Bepo primjeti, uredismo sobu za primanje.

Valjda je kome zbog naše udobnosti bilo i tijesnije. Ma mi nijesmo bili krivi.

III.

Tko je provodio noći u vagonu, taj će znati, kakav je to život. A za onoga, tko ga ne poznaje, narisat ću malenu sliku.

Sjedi ih po osmorica zajedno. Svakoga dopada toliko mjesta, da može sjediti i ništa više. Ako netko spruži malko više nogu, već je gurnuo susjeda. Ako se nagne nastranu, već se je sukobio sa glavom suputnika. Drijem navali, i onda su takovi komplimenti česti. Nu još je gore, kad se glava uslijed nagle vožnje sukobi sa drvenim naslonjačem, (govorim o trećem razredu). Sjediš sat, dva, ali kad te već zglobovi zabole, moraš ustati, a sva sreća ako vagon ima kakov hodnik, ko što bijaše upravo kod nas, da se malko opružiš. Po danu je sve drugačije, jer vrijeme leti neopaženo, zabavljaš se promatranjem krajeva. Ali noć! Noć je vječna u vlaku...

Don Filip pozva na molitvu. Skupismo se nas sedmorica, (naš N. N. već je hrkao u sobi primanja). Izvadismo krunice, te na glas izmolismo dio sv. Ružarja. Potom netko stao, da drijemlje, netko se upustio u razgovor, netko zapalio smotku, netko u pameti pretesa doživljaje dana.

Prolazimo mimo manjih mjestanca, gdje se zaustavljasmo na par časaka. Tu već i znatiželjna svijeta nije manjkalo. Svakome udarahu u oči *naši znakovi*, te ispitivahu: tko smo, odakle i kamo idemo. Trebalo mnogome tumačiti.

Na odlasku se uvijek čuo po koji „addio“, s Bogom, i «molite i za nas u Lurdu!»

Noć bijaše lijepa, ma u neke se naoblačilo. Stalo sijevati i grnjeti, ali iz daleka. Bojasmo se nevremena. Nu negdje poslije ponoći se razgali i utiša.

Izišao sam na hodnik, otvorio prozorčić i buljio, buljio u noć. Vlak jurio ravnicom silnom brzinom. Počeo sam brojiti stražarske kućice, svjetionike, mostove, dok mi ne dosadi. Tada sam bilježio vlakove, što su mimo nas protivnim pravcem jurili, pa i to dosadi.

Stao sam napokon, da promatram nebo, to krasno nebo osuto milijardami zvijezda. Nebo u svako doba puno čara, miline, otajstve-

nosti, puno poezije, puno proučavanja, puno nade,... uvijek, al za vedre noći najviše.

Oj, koliko želja i uzdaha letnulo tamo gore, oj, koliko nada i utjeha ozgora se spustilo na ljudsko malo srce!...

Koliko se genija i umova znojilo i trudilo, da odgonetne zagonetku tvoju!...

Mnoštvo vijekova prohuji nad glavami ljudskim prije, nego misao Kopernika i Galileja prestupi tvoje granice.... Koliko će i još proći, dok umu ljudskome uspije, da te pronikne?... Druga mora, druga kopna, drugi naraštaji nepoznati, živući u svijetlosti, kao mi u zraku; druga bića puna života i razuma, pod novim oblicima, utjelovljeni možda u traku svjetla, u smiješku ljubavi, stanuju možda gore od davnina....

Mi toga ne znamo . . . . . .

. . . . . .

Vidio sam gdje iza nas ostaje Padovu, Vicenza, Verona i toliko drugih mjesta, ali suditi o njima ne bih mogao, jer je noć krila svojim plaštem uspavane krajeve.

Stali se javljati prvi traci zore, kad zgledah sa svoga prozorčića tihe vode Gardskog jezera, te se sjetih Danteovih stihova:

Suso in Italia bella giace un laco
Appiè dell'Alpe che serra Lamagna

. . . . . .

Gor u lijepoj Italiji jako
Jezero je, pod Alpam što kriju...

«Inferno», pjevanje XX.

Svijetla nam zora otkrila nepreglednu ravan, bogata polja. — Sad čitave šume dudova (murvî), znak, da se tuj narod bavi svilogojstvom. Onda prostrane poljane riže, isprekrižane rijekama, potocima, umjetnim kanalima. Sad opet polja gusta kukuruza, da kod nas u Dalmaciji niti pšenica gušće uspijevati ne može. Onda loze izvedene na uzvode, raspete po stabalju, pa čitave šume breza, vrba, akacija i što ti ih ja znam.

Oj, kamena moja Dalmacijo, kako u tebi itko živ ostane?!

Jednakom brzinom juri vlak svijetlim tračnicama. A polje uokolo, kao zeleno ustalasano more, posuto tu i tamo stabaljem i cvijećem, zrcali se i bliješti pri zraci jutarnjoj, koja pretvara sitnu rosu u smaragde i rubine. Sve se smiješi životu, sve uživa u veselju. Smiješe se vrstane lijehe i daju nade vrtlaru, umornom oraču obećavaju obilnu žetvu, bogatom gazdi pune hambare. Odasvuda se glasi pjesma svetkovine i dana.

Već iz daljine opazismo vitki šiljak tornja milanske katedrale sa mnoštvom manjih šiljaka, čitavom šumom. Na milanskom se kolodvoru zaustavismo kratko vrijeme, toliko dok popismo kavu i to na trku, pa opeta naprijed — prama Genovi, kamo smo imali stignuti u 11 sati i 55 časaka istoga dana prije podne.

Što smo se više udaljivali od Milana, to se i okolica više mijenjala. Počeli se javljati milovidni brežuljici. plodne uvalice, sve zasijane selima i zaselcima, varošima i gradovima. Tuj i tamo plodnim poljem brujio potočić, ili se tiho povlačila rijeka. Počeli nam dodijavati i tuneli, koji bivali sve češći i dulji. U blizini same Genove srete nas jedan silno dug, kojih desetak časaka vožnje.

Skoro odbijalo dvanaest, kad se ogladnjeli putnici nadjoše na genoveškom kolodvoru, -- putnici pred spomenikom najvećeg putnika svijeta: Krištofa Kolumba.

IV.

Genova je prvi trgovački grad Italije. Leži u polukrugu, u sredini istoimenog zaljeva, na zadnjim odlomcima Apenina. Njezina luka, najveća i najjača u pogledu trgovine u svoj Italiji, takmi se o prvenstvo istom Marsiljom. Krasan je pogled na grad odasvuda, ali s mora najljepši. Kažu, da ima sličnosti s Napuljem i Carigradom. Broji okolo 250.000 stanovnika.

Povijest Genove siže do u davna vremena. U rimsko se doba zvaše: Janua Ligurum. O njenom postanku neka predaja kaže, da ju je osnovao odmah iza potopa Nojev sin Jafet. — Genovežani se još od pamtivijeka pokazaše kao izvrsni mornari. Dosta je spomenuti velikog njihovog sina — Kristofa Kolumba, koji razriješiv jedra zaplovi pučinom i otkri novi svijet — Ameriku. I danas se ovdje nalazi rodna kuća toga velikana, koji za nagradu svojih poduzeća bje dopremljen u domovinu vezan gvozdenim lancima.

Oh, nepravdo i zavisti ljudska! . . . . . .

Za križarske vojne 1095. genovežani bijahu prvi od Talijana, što se odazvaše pozivu pape Urbana II., te krenuše u Svetu zemlju. Bijahu prvi pri zauzeću Jerusalima. Na povratku sa vojne donesoše iz Patare i kosti sv. Ivana Krstitelja, koje se i danas u katedrali nalaze i časte.

Razni se narodi otimahu o taj krasni i cvatući grad, pa i Austrija, koja ga 1746 zauze. Nu njena uprava niti dugo potraja, niti ostavi kod žitelja lijepih uspomena....

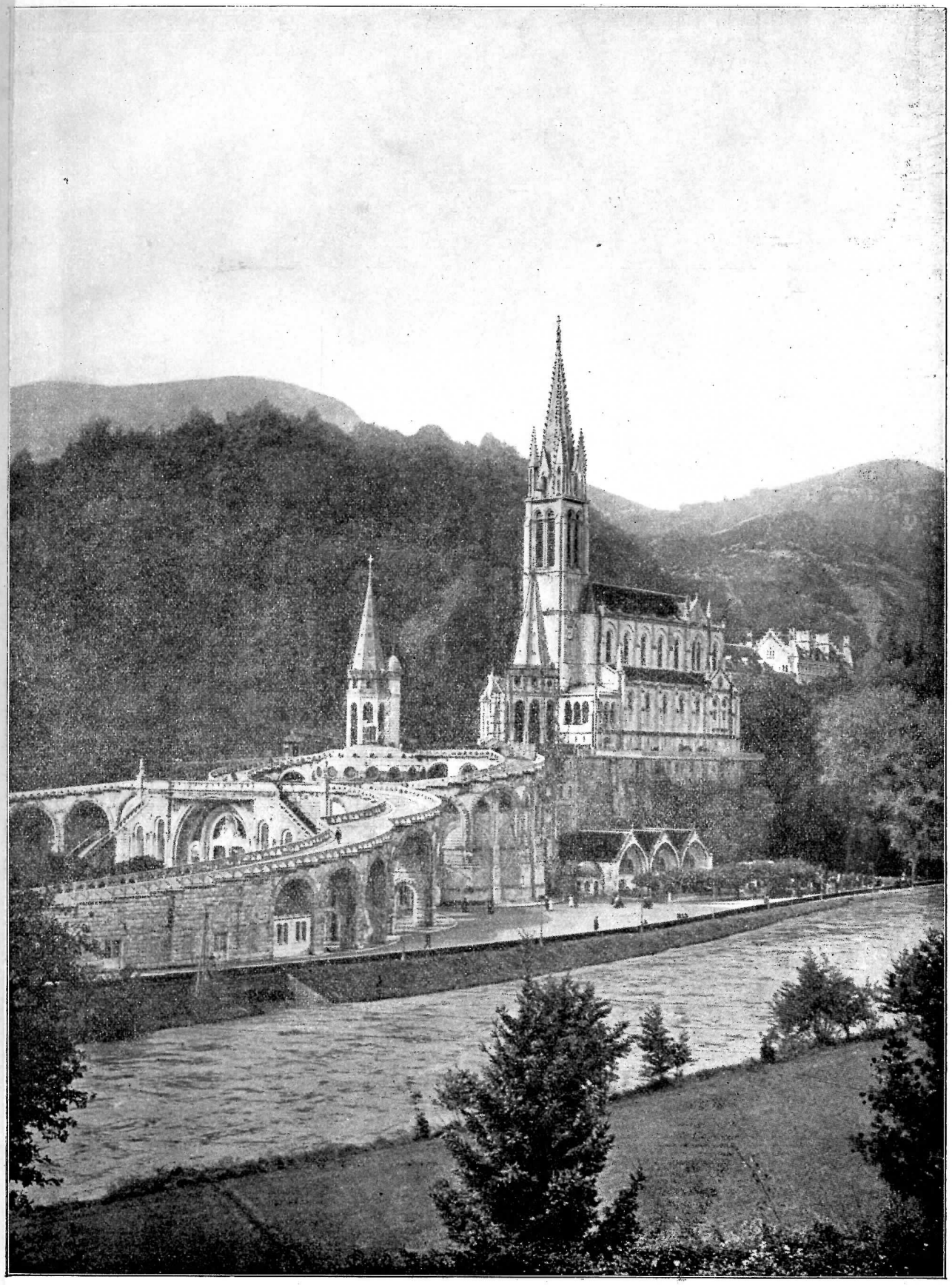

Sveopći pogled na lurdsko svetište.

Genova.

Genova obiluje krasnim zgradama i spomenicima, remek-djelima umjetnosti, ali najviše što u oči upada je njeno monumentalno groblje, najljepše, kako kažu, u čitavu svijetu.

Nije mi namjera, da opisujem zemlje i gradove; ja pišem samo crte i utiske sa našeg hodočašća, s toga ne smijem duljiti. Tek nešto na preskoke, kradimice, usput.

Zapao me s lijepom družinom „Hotel Nazionale“ u „via Lomellini.“ Odsjeli, isprali se, pročistili dok svratišno zvonce oglasilo — prostrt stol. Dà prostrt stol, jer poslije, nego smo se svi u blagovaonicu skupili, imali smo još dovoljno vremena, da se sa prozora unaokolo razgledamo. Upade mi u oči mramorna ploča u zidu suprotne kuće. Naškiljim i pročitam: „Qui nacque Giuseppe Mazzini il 22. Giugno 1803.“: Ovdje se rodi Josip Mazzini, dneva 22. lipnja 1803.

Poslije objeda imale su nas posebne kočije provesti gradom i odvesti na genoveško groblje. Nastao mali nesporazum glede točke, odakle se imamo svi uputiti. Nu naši kočijaši riješiše to bez poteškoće: podjosmo mi svojim putem, dugim, dugim, ne znam po duši kojim pravcem. Vijugaj amo, vijugaj tamo, gledaj ovo, pogledni ono, nadjosmo se na koncu konca na groblju. Tu su već bili mnogi od naših iz drugih svratišta.

Iskočismo iz kočija, te se raštrkasmo kojekuda. Trči amo, trči tamo, uvijek nalaziš ljepote iza ljepota, umjetninu do umjetnine, da ne znaš, gdje ćeš stati, čemu li se više diviti. Oh, koliko je umjetničkih dlijeta udaralo po tom bogatom mramoru!.... Koliko dubokih mislilaca tuj u kamen tvrdi uklesalo svoje misli! Koliko genijalnih ideja kamenom pretvorili!.... Vidiš izražaje boli i nade, vjere i života; vidiš carstvo za koje, bi rekao, da pripada ovamo. Tek riječi manjkaju, ali to kamenje i bez riječi govori.

Trebalo bi dana i dana, dok bi mogao barem nekako površno sve pregledati, a mi imamo vrijeme od nekoliko sati.

Groblje leži djelomice u dolini; djelomice se penje pristancima. Iznutri pred ulazom koči se ogromni kip Vjere. Čitavo je groblje okruženo unaokolo arkadama, što obiluju najljepšim bezbrojem umjenina. Prama nejednakom tlu na kome se proteže, razdijeljeno je na više polja, jedno povrh drugoga. Obuhvaća površinu od kojih 155.000 četvornih metara. Na najočevidnijem izvišku diže se veličanstvena kapela, do koje vode široke 22 metra mramorne stube. Oblik je kapele okrugao, ponutrica urešena krasnim mramornim radnjama, vitkim stupovljem i živim, rekao bih biblijskim kipovima.

U ovoj se kapeli pokapaju za domovinu osobito zaslužni gradjani.

Jedan je od mojih suputnika uskliknuo od udivljenja, da ne bi žalio umrijeti, kad bi ga ovdje pokopali. Ali ja mislim, da i glatki mramor i travom obrašteni humak jednako tišti.

Kratko vrijeme, te se moralo odlaziti. Ali eto sto neprilika. Ne upamtih broja svoje kočije, pa kako da je nadjem? Za kočiju me mala briga, ali kako se natrag povratiti? Traži, miješaj se, propitkivaj, guraj se; nema, te nema. Sva sreća da je moj kočijaš zapamtio mene i — — našao me, da mu ne bi umakao onaj „soldin" dobre ruke, bez koje nikako ne ide, pa makar da platiš ne znam koliko i kako.

Povratili smo se sa groblja i zaustavili se pred crkvom „Annunziata", da razgledamo taj u istinu krasni i bogati hram. Ispjevasmo tu uz pratnju orgulja i nekoliko nabožnih pjesmica. Valjda bijaše prvi puta u tom svetištu, što je zaorila hrvatska pjesma.

Otale odosmo u luku, da pogledamo kakov život tamo vlada. Dok sam šetao obalom, dva radnika me pozdraviše u milom hrvatskom jeziku. Odvratim pozdrav i oh, koliko bih rad bio izmijenio s njima par riječi, da nije baš u taj tren bio dan znak na odlazak. — Poznala me braća po trobojnom na prsima znaku; oj zastavo sveta, još si mi milija bila toga dana!...

Još vrludasmo kojekuda, dok se nije i suton uhvatio. Sabrasmo se u svratištu.

U knjizi stranaca nadjosmo zabilježeno: „Carovana Austriaca", što naš don Bepo brzo prekriži i napisa: „Pellegrinaggio croato". Ali poslije toga je trebalo mnogome tumačiti, gdje je ta Hrvatska. — Oh, tužna domovino, predzidje kršćanstva, štite Evrope!...

Poslije večere nije se nitko otezao da potraži broj svoje sobe, a blagi andjeo sanka potpuno je kraljevao te noći.

V.

Srijeda je, jedanaesti kolovoza. Zabijelila zora sa obronaka apeninskih, a našim hotelom nastala žurba i žamor. Sve je na nogama, sve se dalje sprema. Već čekaju i omnibusi za kolodvor.

Sredismo se onako na brzo, srknusmo ono nešto topla, pa jednom rukom krst na čelo, u drugoj prtljagu, uvalismo se u kola.

Vlak krenuo, u vagonima zaorile pjesme Mariji u čast. Iz nekih pak čuo se zuj skladne molitve. I u mome se kupeju molilo sv. Ružarje. Predvodio ga don Filip, a mi odgovarasmo, prebirući zrnca naših krunica. Tek naš „pokretaš" drijemuckao. Zaboravio (što li), nebog kod kuće krunicu, pa ga bilo valjda sram.... Nu zbilja, novo iznašašće skoro da ne zaboravih: lijek protiv bezsanici — molitva

Krasno jutro obećavalo divan dan. Vlak nas pronosio dražesnim predjelima, da ih se oko nije moglo nikad nasititi. A duša plovila na krilima vjere, nade i molitve stoput divnijim rajskim perivojima. Bijasmo na zemlji tijelom, al' duhom kod Majke, tamo ponad zvijezda.

Oh, divno li je onakovo snatrenje!....

Ko trenut oka jurnulo vrijeme, te i ne opazismo, da sat već pokazivaše 11 sati i 40 časaka, a kondukter je vikao: Ventimilja.

Grad je to na medji Francuske i Italije. Valjalo je izaći sa svim putničkim pripadcima, podvrći se carinarskoj pregledbi i preći u drugi francuski vlak.

Prvo prošlo u redu i brzo, ali drugo, jao, razočaralo moju skupinu. Propala sloboda i udobnost, nestalo «sobe za posjete», čekao nas naš odjelak za osmoricu i dosta. Smjestismo se i svejedno zapjevasmo. Ta tko bi i pomišljao na neugodnosti tijela, dok duša uživa i na pretek ljepota i neopisivih slasti!...

Naravnasmo satove po francuskom (pariškom) vremenu, koje po našem zaostaje za čitav skoro sat, te jurnusmo naprijed. Još nas upozoriše, da bi bilo smrtonosno naginjati se preko prozorčića u tunelima (zbog popravaka). — Tu mi pade na um i zgodan nauk za život, da onaj, koji hoće da opruža nos dalje, nego bi smio, lako dobije... ćušku.

Krajevi, kojim sada prolazismo jest glasovita Rivijera, taj najljepši perivoj svijeta.

S lijeve strane biserni valići glatke pučine, zasijane gordim parnjačama i ponosnim jedrenjačama, pozlaćenim zracima jarkog

sunca. Obalom zasijani gradovi i gradići sa svojim krasnim i bogatim zdanjima, okruženi vrtovima i perivojima, cvijećem i ružama, limunim i narančama, vitkim palmama i svakojakim ljepotama. S druge strane obronci Alpa i Apenina, puni šuma, borovlja, paoma, maslina, loze i svakog Božjeg dara. Po klisurama se rascvalo cvijeće, koje moraju kod nas sa svom njegom uzgajati u loncima.

Na pomolu nam je Mentona; pa evo Monte Karlo, one glasovite svjetske igračnice, kamo hrle bogataši iz svega svijeta te tu obično proigravaju imanje, pa onda dušu, ako nijesu ovu već prvo založili. Nijesu rijetki slučajevi, da netko ostav na bijelu, pokuša u koliko se može složiti čelo sa tanetom ili koliko je visoka hrid na kojoj je sazdan gradić, il' se posveti prirodnom proučavanju pokušavši izmjeriti dubinu modre pučine... Baš dok ovo pišem donose novine takovu tragičnu smrt nekog bogatog Poljaka.

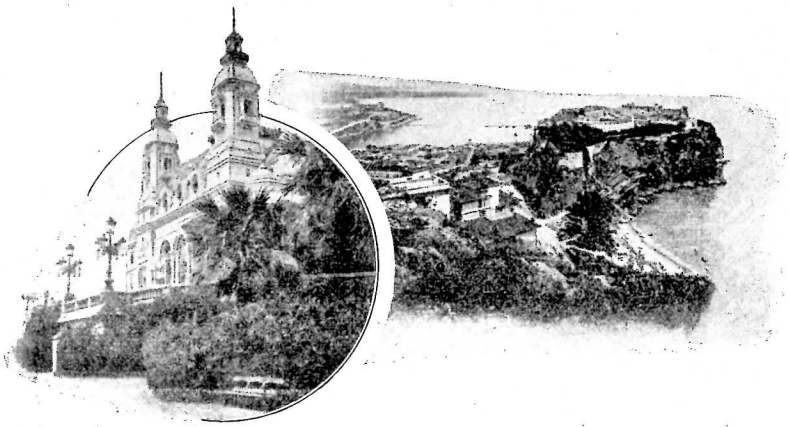

Monte Karlo.

Nijesu rijetki slučajevi, gdje za jednu noć bogati grof, cijenjeni plemić spade na prosjački štap. - Ljudskom srcu nikad dosta, tek u Bogu može da zadovoljno bude....

Još Monte Karlo na dohvatu, a Nizza nas grli. Vlak zviždne i stane. Izadjosmo. Već nas je čekao objed na kolodvorskoj restauraciji.

Poslije obilna objeda zasjedosmo u kočije, da po običaju pregledamo grad. Provezosmo se najljepšim ulicami; zaustavismo se pokraj kazališta što je na moru sagradjeno. Blizu njega se diže i spomenik na spomen, kad je Nica pripala Francuskoj: mlado djevojče dohrlilo u krilo zazdragane majke. Krasna izradba, ljepša zamisao.

Popesmo se na brežuljak, gdje se kočili Savojini dvori, što bijaše gospodarom Nizze Krasan otale vidik puca na sav grad i okolicu. Bijasmo na sve, što je znamenitijega otale upozoreni, a onda se povratismo natrag, da se provezemo još nekojim ulicama. Na tome brežuljku zapjevasmo svi ushićeni i razdragani divnu katoličku pjesam: *Hoćemo Boga!* S tom upravo poletnom pjesmom upoznao nas, hrvatske hodočasnike naš mnogo zaslužni organizator.

Silazili smo u omnibusima niz brdo. U to, kad je omnibus, u kojemu se vozio bogoslov kapucinski, *Miroslav*, malko zastao da počeka na druge, opazismo dvadesetak francuskih vojnika, koji su nam

se regbi smijali. Brat Miroslav ni pet ni šest skoči iz omnibusa, pa će uza sva odgovaranja drugih ravno k njima.

Došavši u njihovu blizinu pozdravi ih i upita: „Jeste li vi vojnici francuske vojske! Ja ljubim plemeniti katolički francuski narod, ja veoma cijenim hrabrost njihovih vojnika, pa se čudim vašem ponašanju. Mi smo Hrvati i potujemo kao hodočasnici u Lurd.“

Sad se nekoji od njih, koji su malo podalje stajali, približiše i pružiše mu ruku. Kad je iza toga opet pohvalio s jedne strane velednušnost francuskoga naroda, a s druge strane pokudio progonstvo vlade protiv katolika i zapitao ih, da li su i oni katolici, zaoriše gromko: *Da, katolici smo! Živjela katolička Francuska!*

Nato im izreče još nekoliko pobudnih riječi, koje su ih još više zagrijale. Bili su svi za par časaka, kao jedna vatra. Počeli su iznova klicati..., ali omnibus je kretao i valjalo se i silom otrgnuti od oduševljenih vojnika.

„*Ljubite narod, idite k narodu, izbavljajte narod od lažaca, koji ga varaju i od opakih, koji ga tlače!* (Leon XIII)“ — padoše mi na pamet ove znamenite riječi velikoga Pape, kad se naš odvažni zemljak natrag u našu sredinu povratio i pripovijedao nam potanko o prijašnjem hladnom dočeku i na koncu nakon nekoliko prijateljskih riječi o srdačnom i bratskom oprostu.

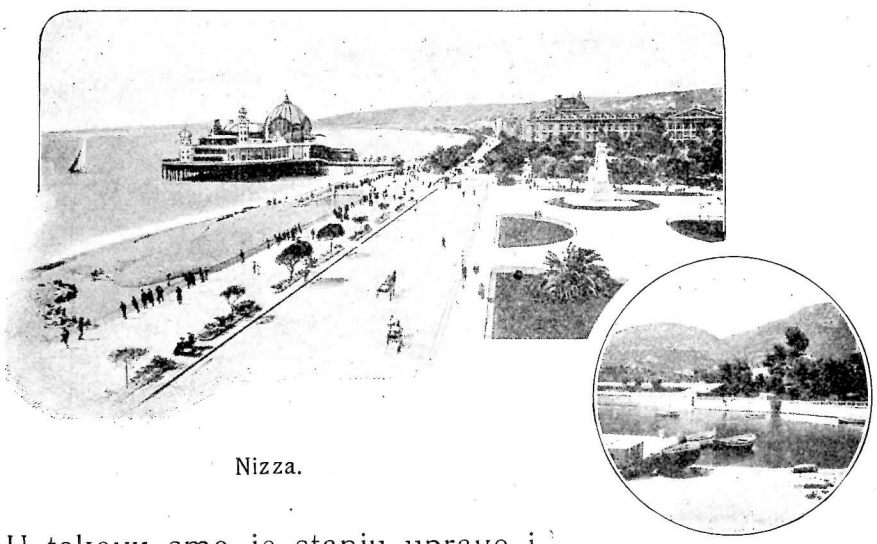

Nizza.

Nizza je krasni, moderni i bogati grad od kojih 150 hiljada stanovnika, od kojih više od dvije trećine otpadana strance. Zimi Nizza živi pravim životom, dok za vrijeme ljetnje sparine izgleda pusta i mrtva, jer se stranci razbježe. U takovu smo je stanju upravo i mi našli. Rijetko da bi koga na ulici sreli; bogati dućani bez kupaca, šetališta bez života, kavane bez mušterija, svratišta zatvorena...

Kad smo se vratili na kolodvor, prva mi je briga bila, da našaram nekoliko razglednica i razašiljem prijateljima i rodbini u domovinu. Tà ne dolazi se u Nizzu svaki dan...

— — Uspomena iz tugjine svakome je draga,..... al' draža još te domovina u tugjini.....

Ovdje na kolodvoru nadjosmo i jednog našeg hodočasnika, koga jutros u Genovi sanak prevario, te zakasnio na vlak. Stigao je poslije s drugim.

U pet i pô krenusmo naprijed prama Toulonu (Tulonu). Sunce naginjalo k zapadu i pozlatilo pitome glavice i viške jedara na pučini mora, koje leži mirno i uspavano.

Ko sanjarska duša djevojčice nujne,
A ni ćuha nema, da ga ljubne blago,
Da laganim daškom preko njega strujne...

(Silv. Str. Kranjčević.)

Kad se sunoćalo dobismo večeru, priregjenu i složenu u kutijama. Nekoji su se na takovu večeru tužili, no ja sam s njome bio potpuno zadovoljan i glede točnosti i glede obilja. Večeralo se s tekom. Don Bepo začinjao svojim doskočicami, da je prolazilo vrijeme, ko za okladu.

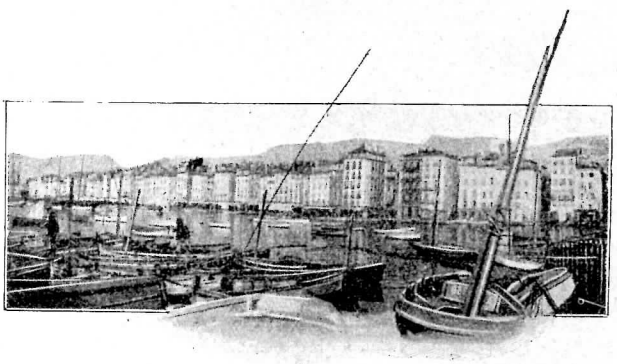

Toulon

Poslije večere uzesmo opet krunice u ruke, da se sjetimo, da nijesmo turisti, nego — — — hodočasnici Marijini. Tko je imao krunicu, molio, tko nije, i opeta — — — drijemao...

Noć je bila, pa već iz daleka opazismo more svijetla, u kome tonula Marsilja. Tonula u svijetlu plina i umjetne rasvjete, a to svijetlo tonulo u tamnoj noći, ko što tamna noć tone u svijetlu, što ga ljudi ne izumiše, pri svijetlu jarkog sunca. — Oj, koliko su ništetna i slabašna i najveća djela ljudskog uma, prama najmanjim djelima Stvorca svemira!... A slijepi lugjaci galame: nema Boga.

Nešto poslije jedanaeste bili smo na marsiljskom kolodvoru. Po običaju čekali nas već spravni omnibusi i kočije sa oznakama dotičnih svratišta. Unigjosmo i razigjosmo se kojekuda prostranim gradom. Ja sam se sa svojim društvom vozio u «Hotel Provence», ali kuda, to ne znam, pa mi nije ni stalo bilo da znadem. Jedva sam čekao, da se nagjem na mjestu, da otpočinem, što se brzo i zbilo. Dobiv sobu, bacio sam prtljagu u kut, prekrižio se i slatko usnuo.

Laku noć, drugovi i suputnici!

VI.

Čim jutrom protrsmo još snene oči, prva naša misao poleti k Mariji, a prvi nas koraci ponesoše k njenom glasovitom svetištu, k svetištu Naše Gospe Čuvarice: «Notre Dame de la Garde.»

Krasna se crkva «Naše Gospe Čuvarice» diže na strmom brijegu poviše Marsilje, kao gigantski stup sred svjetskog cirka. Na nj se može doći pješke sjedne strane, s druge pak se uzlazi uspinjačom, okomito postavljenom. Crkva je gragjena u drugoj polovici prošloga vijeka u romanskom slogu. Zapravo su dvije crkve, jedna nad drugom, a poviše obiju koči se vitki zvonik, noseći na svome vrhu pozlaćeni kip Marijin, visok devet metara. Otale, iz nebotične visine, bdije nad gradom i okolinom, stražu straži i čuva od nesreća.

Nutrina crkve još je krasnija, sva obložena skupocjenim mramorom, urešena ponosnim oltarima, raznovrsnim nakitima. Na glavnom oltaru kraljuje opeta umjetnički kip Gospe Čuvarice. — — — Da, Ona je Čuvarica naša i vani megju varavim svijetom, megju zamkama i pogiblima, Ona nas čuva u kućnom zatišju, Ona nas milo gleda i u svetome hramu. Svuda, svuda je s nama Ona, naša mila Gospa Čuvarica.

Putujemo k Njenom ljubljenom Lurdu, Njeni smo hodočasnici. Stoga ovdje, u krasnom ovom svetištu, oh koliko je uzdaha i molitvica k Njoj poletilo u zahvalu za sretno prevaljeni put i za sretniji još do obala šumne Gave. Slušali smo svete mise, mnogi se i pričestili. Crkvom orila skladna, oduševljena hrvatska pjesma, dok sve ne ušuti, a riječ uze vrijedni franjevac, časni otac Tomašić. Sa malo je riječi, ali puno žara i poleta oslovio Mariju, izručio Joj nas i naše, preporučio i milu, daleku domovinu, oduševio srca, izmamio suze.... Žalim, što mi mali prostor ne dopušta, da donesem u cijelosti lijepi govor, tim više, što je bio prvi govor našeg hodočašća.

Primivši još nekih uputa i preporuka, oprostismo se od tog hrama i izidjosmo. Svaki je gledao još, da tu u dućanima čč. bijelih sestara nabavi kakovu malu uspomenu. Časne sestre tim uzdržavaju crkvu i svoj samostan progonjen od iskvarene vlade, ali zaštićen od neba i dobrih ljudi.

Bacismo još otale pogled na velegrad, koji se je okolo nas sterao, kao ogromna gomila kamenja i gubio se u daljini zastrt maglom i dimom. Luka, ta glasovita marsiljska luka, izgledala kao gusta šuma u zimsko doba, a more se gubilo u daljini, dokle oko siže. Duh pak plovio još dalje i dalje, te se divio i prispodabljao ljepote

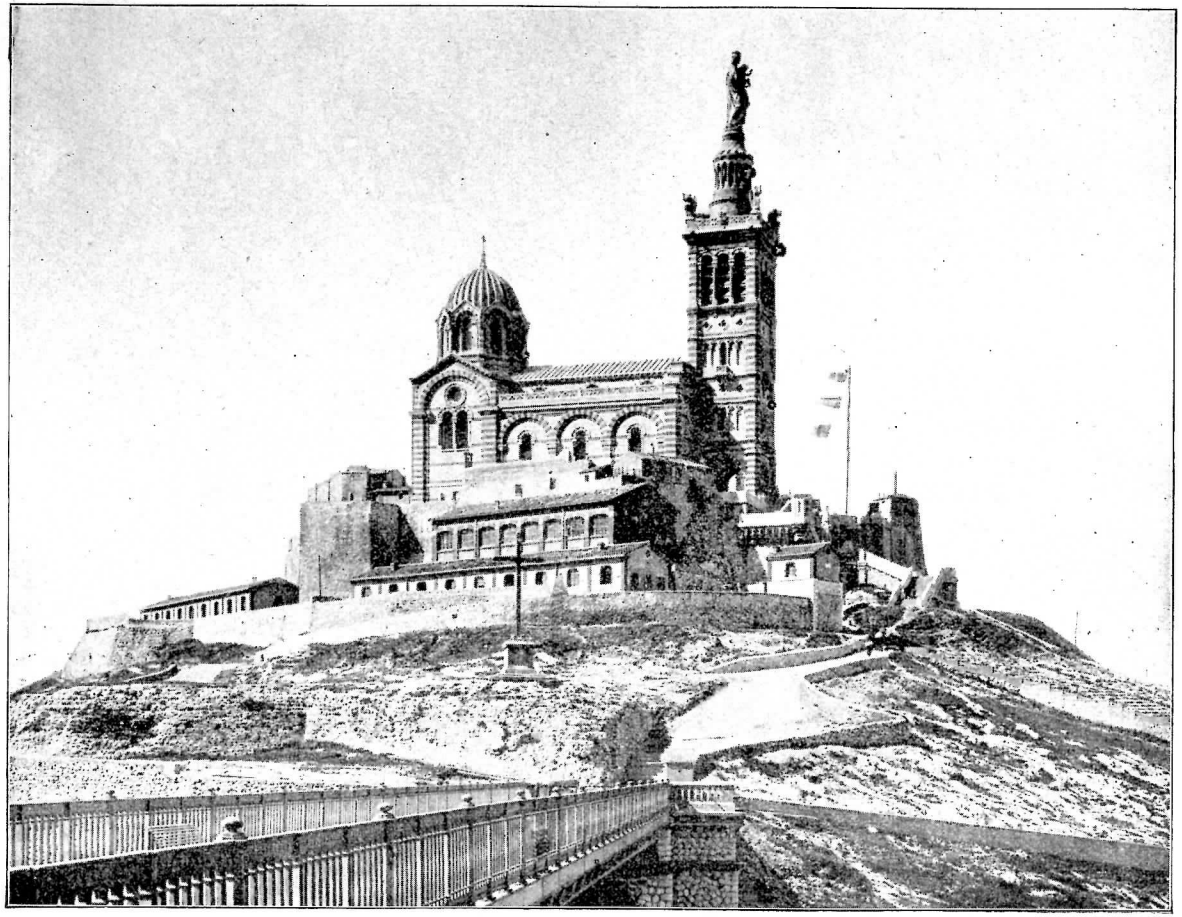

«Naša Gospa Čuvarica» u Marsilji.

domorodnih žala, kojima obiluju, te sretan i zadovoljan bio. Krasnih ima po svijetu čara, al' krasna si doista i ti, domovino moja, da ti premca nema!...

Vratismo se, kako smo i došli, uspinjačom, a onda zasjedosmo u električne tramvaje, koji nas munjevnom brzinom ponesoše po gradu. Vozili smo se skoro tri sata, okretali tamo i amo, vijugali lijevo i desno, letjeli na četvrte sata upravnim ulicami, prevalila stotine kilometara, vidjeli mnogo toga, pače na pretek. Glava već zaboljela, gledajući i diveći se...

Zar je moguće opisati grad? To nè! Tà Marsilju, koja se stere na ogromnom prostoru, sa svojih 500.000 stanovnika, nije moguće pregledati u par sati, a i ono, što se vidi u toj silnoj brzini, gomila se u mašti, kao magla, od koje boli glava.... A to mi nije ni namjera raditi, jer mi ne putujemo, da gledamo i proučavamo gradove, mi hodočastimo u Lurd — k Mariji.

Oj, svaki bi od nas zaista volio bio, kad bi mu moguće bilo, dignuti se kao oro sivi u zračne visine i bez stanke i odmora, bez gradova i ljepota, naći se tamo u predvorju raja, u Djevičinu gradu, — — — pred masabjelskom pećinom. Zar ne?

Kudgod prolazismo, po ulicama, uglovima, trgovima, svuda upirahu u nas oči. Zanimali svakoga naši znakovi na prsima, naša mila trobojka. Više nego jedan od suputnika morao se zaustaviti, da istumači kojemu znatiželjniku, tko smo, odakle i kamo idemo. I meni se je to slučilo. Šetao sam sa suputnikom Topićem trgom ispred svratišta, čekajući objed. Kad eto ti k nama fina i uljudna gospodina.

— Molim vas, — reče talijanski, (u Marsilji se talijanski dosta čuje,) — jeste li vi iz napuljske okolice?

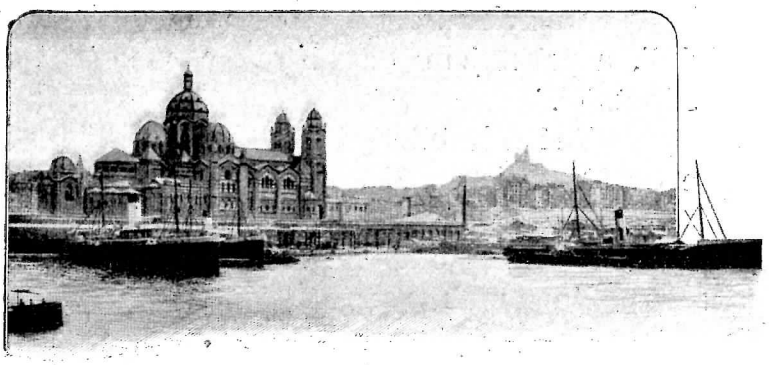

Luka u Marsilji.

— Kakove napuljske okolice? Mi smo Hrvati, — odvratismo, — iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine, narod iz hrvatskih krajeva u Austro-Ugarskoj mornarhiji.

— Aa, tako! Hvala na odgovoru! Izgubio sam okladu. Kladio sam se — istumači — sa prijateljem, da ste Talijanci».

Držao nas je za takove, jer smo imali na svome znaku ključeve, znak papinske vlasti. Mislio on, kao i njegova bezbožna vlada, da se papa i država, vjera i narodnost ne mogu spojiti; mislio je, da

papa pripada samo Talijanima. Drugi nas držali za Francuze, Holandeze, Austrijske Talijane, (jer na žalost se je dosta kod naših talijanski čulo,) i što ti ja znam... Ovdje bih morao nekojim, što se tiče jezika, doviknuti onu poznatu:

Tudje poštuj, a svojim se diči!

Oko jednoga sata po podnevu bili smo već na kolodvoru, gdje smo dobili kutije sa večerom. Točno u dva ostavljasmo Marsilju.

I ako je bio lijep dan i krasan okoliš kuda prolazismo, malo smo van virili, siti već ljepota. Duša nam se je zabavljala nečim drugim, utonula u neko slatko snatrenje. Ta svakim smo časom naprijed, svaka postaja manje je na putu, svakim okretom lokomotive smo za toliko bliže onom željenom kraju, — Lurdu.

Nagnuo je dan, a nastupala noć, a noć nam donijela i više toga na razmišljanje. Šale postajale rjegje, molitva žarča i slagja. Neka čudna, otajstvena ozbiljnost postepeno rasla, a srca kucala jače. Ćutjeli smo, da nas nešto vuče naprijed jače od sile parnoga stroja, da nas nešto dozivlje, slagje od materinjeg glasa...

Udisali smo čisti zrak, zrak, koji nas je krijepio i koji je u sebi nosio miris nečesa otajstvena, sveta, božanskoga.

Brojili smo ure i časove, a noć nam se pričinjala duga, vječna, ko lutajućem sinu, što iščekuje željno osvit dana na putu pod očinski krov...

— — — — — — — — — I dan je nadolazio; stala pucati zora, koja nam otkrila u svoj svojoj krasoti bujne i zelene predjele romantičnih Pireneja.

Na nekom nas kolodvoru razdijeliše u dva vlaka. Moj bio zadnji, a priznajem da bi ovdje volio biti prvi, a sa mnom i moji suputnici.

Već nije bilo prozora, iz koga nijesu virile glave. Svak je želio, e da što prije spazi Lurd.

«Eno ga, eno ga!» — zaorilo više puta, čim bi netko spazio kakovu gorsku crkvicu. Ali Lurda još ne bijaše.

Nu napokon ugledasmo i njega....

Zaoriše pjesme u čast Mariji, glasne molitve odlijegahu okolinom. Prigušeni vapaji, tople suze, tko bi vas izbrojio?!...

Zdravo Marijo! Zdravo Kraljice!... Zagovornice naša, zdravo!

Vlak staje, a mi stupamo nogom na ono blagoslovljeno tlo, na onu posvećenu zemlju...

Oj, čuvstva, tko bi vas opisati mogao i smio!

— — — — — — — — — —

Lurde, Zdravo!

Ivan Petrovic, uc. 8. raz.
gimnazije.

II.

LURD.

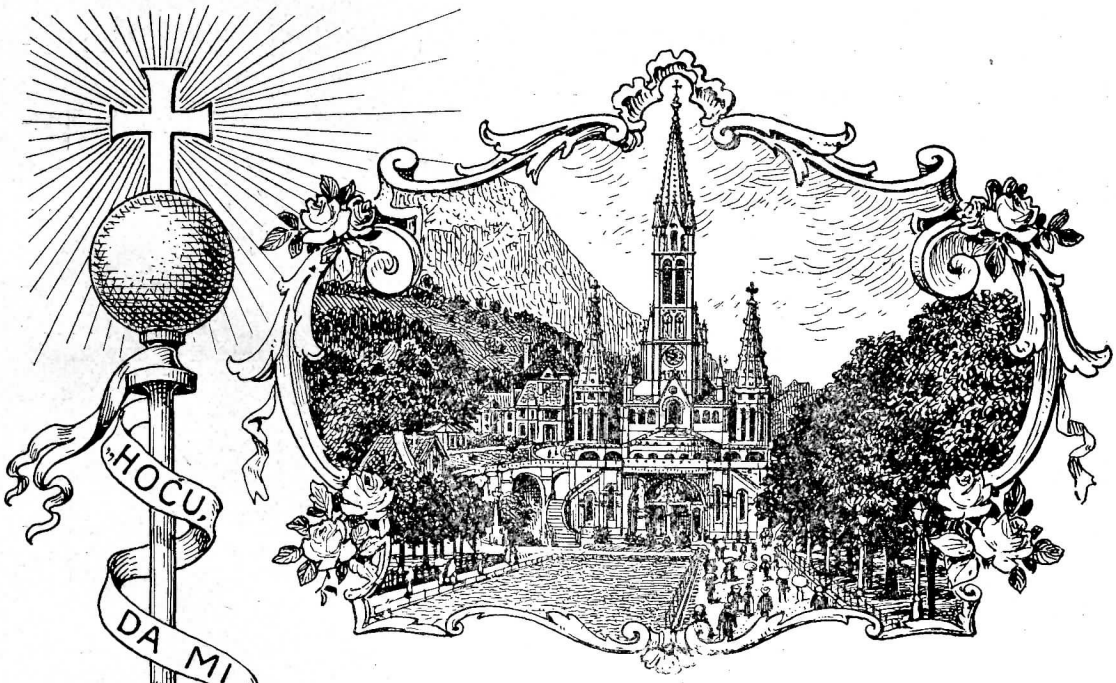

I.

urd, sretni gradić biskupije tarpske, ležeći na slikovitom zaravanku gordih Pireneja, premda od davnine bijaše važna tvrgja, oko koje se mnogo toga odigralo, bijaše sve do godine 1858. slabo u svijetu poznat.

Ono, što ga je imalo znamenitim učiniti i privući k njemu narode iz najudaljenijih strana svijeta, bijaše zaklonjena, skoro neopažena pećina. U blizini gradića, uz obalu šumeće Gave, diže se gola hrid, Masabjel. Podno hridi otvara se široka pećina, koja je pružala često zaklonište stadu i pastiru pred nevremenom i olujom. Poviše te glavne pećine nalažahu

HOĆU, DA MI OVAMO DOLAZI NAROD U PROCESIJI!

se u hridi još druge manje izdubine, urešene kakovim kržljavim grmećkom, ili busenom divlje gorske ruže.

Spilja prije ukazanja.

Iz jedne od ovijeh, Providnost je počela velebno djelo milosti i milosrgja po Mariji...

Dneva jedanaestoga veljače g. 1858., zadnjega dana poklada, neka siromašna, četrnaestgodišnja djevojčica izagje iz kuće pred samo podne u društvu svoje mlagje sestre i još jedne djevojčice, da nakupe nešto drva. Bijaše to Bernardica Soubirous, (Subirù) neuko i slabašno čobanče, ali nevino i dobro, koje presveta Djevica odabra da izvede velike namisli.

Neznatno sredstvo za ovršenje ogromnih, božanskih djela...

Dok je ova tražila obalom zgodno mjesto, da pregazi rijeku, nekakov je vjetar zaustavi, a u sjaju blistava svijetla zagleda na ulazu u pećinu divnu i veličanstvenu gospogju. Stasa bijaše osrednjega, dobom od 17 ljeta. Bjelju od snijega imagjaše dugu haljinu, opasana modrim pojasom, sprijeda uvezanim, što sizaše razdvojen do ispod koljena. Bijel takogjer bijaše i veo, što joj pokrivaše glavu i legja, padajući sve do tla. Na golim djevičanskim nogama sjale se dvije zlatne ruže. U rukama je imala krasnu krunicu sa zlatnim na kraju križićem. Ruke je držala sklopljene, a oči upravljene k nebu, ko da je molila.

Prvim ovim ukazanjem nebeska je gospogja naučila curicu, kako da se prekriži. A prebirući zrnca svoje krunice, poticaše je primjerom na molenje svetog ružarja.

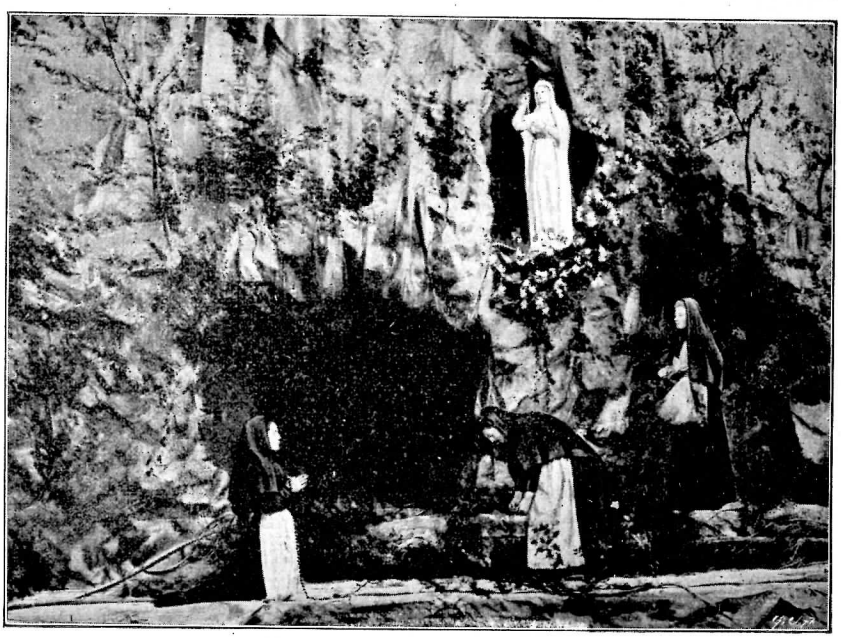

Prvo ukazanje.

Za drugoga prikazanja djevojče poškropi po nagovoru nekojih svojih prijatelji-

ca nepoznatu „lijepu" gospogju blagoslovljenom vodom, ali se divna Prikaza ništa na to ne rasrdi, nasuprot se milo nasmiješila i odobravala glavom pokazavši joj očito zadovoljstvo.

Za trećega ukazanja zamoli djevojčicu, da bi dolazila izasebice kroz petnaest dana k Spilji. Kad joj je Bernardica izjavila, da hoće, „lijepa" joj Gospa obeća sreću, ali ne na ovome već na drugome svijetu.

Za ovih petnaest prikazanja presveta joj Djevica naloži, da moli za grješnike. To joj je više puta i osobito vruće na srce stavljala, Naložila joj, da ljubi zemlju i čini pokoru. Preporuči još, da tuj svećenici imadu sagraditi crkvu i zvati narode, da Joj se tu mole. Označi još mjestance pred pećinom, te joj naloži, da pije i opere se u vodi, koja tuj na čas proteče. Ovo se posljednje čudo zbilo 25. veljače.

Napokon na dan Navještenja, 25. ožujka, zapita djevojče Prikazu za ime, našto presveta Djevica, sklopiv ruke i pogledav u nebo, odgovori: **«Ja sam Bezgrješno Začeće!»**

«Idi, napij se i umij na izvoru!»

Od 11. veljače do 16. srpnja g. 1858., Bernardica je imala sreću, te je *osamnaest puta* svojim očima motrila samu Majku Božju, prečistu Djevicu.

Megjutim narod, gledajući zanešenu djevojčicu i promatrajući općim mnijenjem potvrgjene milosti i čudesa tu dobivena, svakim je danom grnuo Masabjelskoj pećini. Nije se s toga čuditi, da takove manifestacije izazvaše u početku opravdanu bojazan crkvenih vlasti, još više strah i zapreke sa strane gradskih i političkih vlasti, nahuckanih od onih, što ne vjerovaše. Ali čudna jasnoća tvrdnja djevojčinih, a još više vrhunaravnost tolikih svagdanjih pojava, pobjediše svaki otpor, rastjeraše strah. Malo je sedmica dostajalo, da glas Lurda prekorači granice Francuske. Zadnja se prikazanja dogodiše u prisustvu više hiljada gledalaca.

Bernardica Soubirous življaše poslije toga još dvije godine kod očinskog ognjišta, a onda se zakloni pod krov milosrdnih sestara u Nevers-u, dok nešto kasnije i sama ne obuče redovničku halju, pod

kojom je živjela punih 12 godina. Preminu 12. travnja 1879. sa izvanrednim znakovima svetosti.

Osvjedočivši se medjutim tarpski biskup, presvj. Laurencije, o istinosti izvanrednih i nebeskih pojava, potvrdi i priznade nadnaravni značaj i obilježje prikazanja, te dopusti u spomenutoj pećini štovanje bl. Djevice bez grijeha začete. Zatim se pastirskim pismom obraćaše na vjeru i veledušnost katolika cijeloga svijeta, da bi u Lurdu podigli hram Bezgrješnoj. Milodari zaredaše u tolikoj mjeri, da u istinu ne ću pretjerati, kad rečem, da je za baziliku, i druge nuzgredne zgrade i radnje do nje, potrošeno preko deset milijuna kruna.

Čim je bila sagragjena prva kapela, stadoše vrvjeti brojne čete vjernika iz Evrope i drugih zemalja za zavjet, zahvalu i pobožnost. Takodjer i vodom, koja je čudom po nalogu Djevičinu protekla, ozdravilo je bezbroj bolesnika od najtežih bolesti. Molitve pak, što ih kršćanski put upravljao „lijepoj" Gospi nevine Bernardice, postizavale su uvijek blagoslov i nebrojene duševne i tjelesne milosti.

Zavjetne kapele naroda, kao i svilom i zlatom vezene brojne zastave, ti javni spomenici primljenih milosti, ovdje donešene, krasno rese hram bijele Djevice.

U Lurdu se bl. Djevica neprestano štuje, po danu i po noći, molitvama, pjesmama i raznim sjajnim obredima od vjernika, koji tu nagrću u hodočašćima, vogjeni od svoga svećenstva i biskupa. I istih se kardinala vidjelo ovdje, kao hodočasnika. Vrijedno je spomenuti, da se mladi kralj španjolski, Alfons do tri puta poklonio dragoj Gospi u njezinoj Spilji. U Lurd je hodočastila i prejasna supruga nadvojvode Ferdinanda.

Rimski Pape obogatiše ovo svetište sjajnim darovima. Pio IX. podijeli bogate oproste i ustanovi bratovštinu; podijeli hramu naslov „bazilike," te dade po apoštolskom nunciju Francuske svečano okruniti kip Majke Božje. Leon XIII. još više proširi oproste, otvorivši jubilej 25 godišnjice ukazanjâ; poticaše vjernike na hodočašćenje, te dade posvetiti donju crkvu pod imenom bazilike sv. Ružarja, i dopusti Oficij s posebnom misom Ukazanja.

Napokon godina 1903, donese po svetište i nekoliko dana straha i pečali, kad bezbožni ministar Combes, progoneći crkovne redove, htjede da istjera i lurdske misijonare, čuvare svetišta, i da zatvori taj divni hram. Ali molitve vjernika, a osobito zaštita moćne Djevice, nadvlada protivnika, poštedi taj udarac „prvorogjenoj kćeri" katoličke crkve, Francuskoj. — Misijonari ostadoše, premda sekularizirani, a hrama se Marijina bezbožnici ne dotaknuše.

Jubilarna pak prošla godina, pedesetgodišnjica prikazanja, sa svojim još nevidjenim sjajem i svečanostima, sa nebrojenim milostima

postignutim, sa očevidnim velikim čudesima, sjajna je stranica u povijesti odabranoga gradića.

To je u najkraćim potezima povijest Lurda, povijest grada Marijina, jer mi nije zadaća, da se poviješću bavim. Ja pišem crte na prekidce i utiske skromna hodočasnika.

Oh, kad bi mi pero vrijedno bilo, da ih sve vjerno prikažem pobožnu čitaocu!... Ali slabo je, jako slabo! Pa i predmeta nedostojno!..

II.

U duhu sam prebirao sve zgode, što čine ovaj gradić toli glasovitim, dok sam se u kolima sa kolodvora vozio k odregjenome hotelu. Oh, koliko pobožnih čuvstava burkalo mi dušom; oh, koli bih rado i plakao bio!....

„Hotel Nicolau“ stajalo je pisano na mojoj ceduljici, i zbilja poslije malo časaka vožnje stadosmo pred zgradom istoga naslova.

Ne doteklo soba u svratištu, pa mene i još neke poslaše preko ulice na stan. Bila to privatna, ali poštena, kako sam kašnije doznao obitelj. Mene i don Antu Nižića smjestiše u jednu sobu; vogju i vogjenoga. Bijah siguran, da se ne ću izgubiti.

Raspravili smo svoje stvari po svim uglovima, isto kô da smo doma. Isprali smo se sve do crne kože. Pobilježili u bilježnice zadnje doživljaje, te ispali na ulicu.

Zapovijed dnevnoga reda glasila: Hrvati pod zastavu!

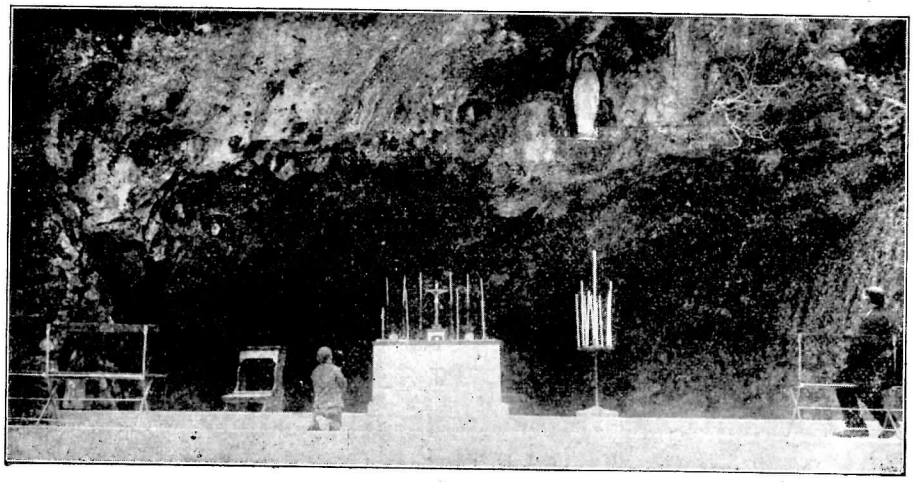

Spilja, koju je podigao presvj. biskup Carić blizu Makarske.

Udarismo pokazanim nam pravcem ulicom Spilje. Ostali su prispjevali iz drugih svratišta, te nam četa postajala sve brojnija. Prešli smo i preko Gave, preko te šumne Gave, što teče postojano i nepromjenjivo tijekom vijekova, gledajući toliko nestalnosti i nevjere ljudske.

Na dnu ulice bijasmo već na okupu svi. Čekala nas razvijena naša divna, mila zastava, hrvatska troboja sa slikom Neoskvrnjene Djevice. Nosio je vrli profesor Madjer, ponosan Hrvat, svijestan katolik. Grnuše hodočasnici pod mili svoj stijeg, svi razdragani i veseli, svi ponosni i sretni. Predstavnici čitavog unakrst hrvatskog naroda skupili se pod taj sveti simbol, pod kojim oci naši ginuše i mriješe, štiteći Evropu protiv dušmana i nekrsta. Sinovi rascjepkanog hrvatskog naroda, ujedinjeni ovdje u tudjini pod dojmom najljepših utisaka, sa istim željami, istim potrebami, jednakim pouzdanjem, vjerom, nadom.... Oh, krasno li to bijaše!

Presvj. dr. Juraj Carić, biskup Makarski.

Sjetih se i nehotice zaboravljenih skoro stihova iz zaprašenog rukopisa, gdje prije godinâ pjevah:

Kada kod stijega trobojnog
I krsta, časnog znaka,
Složna se braća nagjemo,
Hrvatska bit će jaka.

(Hrvati i Hrvatska).

Dà, jedino pod časnim znakom krsta Hrvatska može postati ono, što i bijaše; može nadvladiti dušmane svoje, može sretna i svoja biti. Vjera i samo vjera hrvatskoga sina donijet će domovini spas na užas protivnika, na sramotu izroda, koji gaze najsvetiji amanet otaca, goneći iz nevinih srdaca — — Boga i Mariju....

Oj, kad bi sva Hrvatska ovdje s nama bila!

Sredasmo se u red, te krenusmo pod zastavom naprijed. Na čelu povorke stupahu vogje: presvj. makarski biskup Carić i preč.

o. Bernardin. Dobri pastiri vode stado, vode ga k pećini Masabjela, k Mariji, jer oluja prijeti u svijetu,..., kô što su pastiri lurdskih poljana vodili tamo pred nevremenom povjereno im stado.

Koracasmo tiho moleći i pjevajući prostranom Esplanadom, ispred pročelja triju crkava, koracasmo k blagoslovenoj hridi.

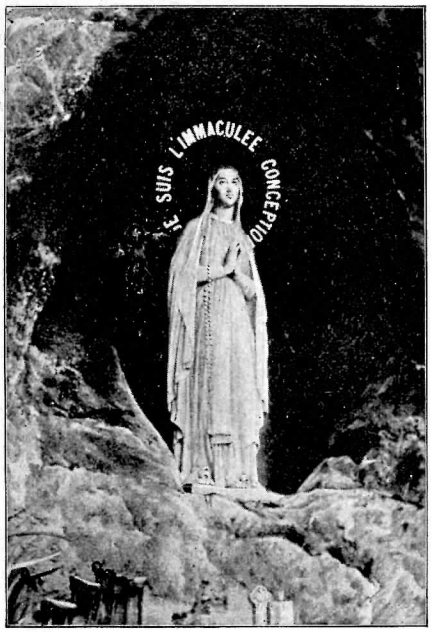

Kip Bl. Djevice u Spilji.

Evo je, evo!

Srce jače zakuca, a dušom prostruji neko ugodno ganuće, neki drhtaj, strahopočitanje....

Namećahu mi se sami od sebe stihovi velikoga talijanskog sina:

Questo è quel monte, che onorar ti
[piacque,
— — — — — — — — — — — —
Vergine casta e pura.

„Torquato Tasso". (Canz. 1587).

Kô nekom jačom silom potisnuti padosmo na koljena na to blagosloveno tlo, stoput orošeno suzam radosnicama. I iz naših očiju vrcahu, dok srcem i dušom pjevasmo:

Glas Majčin poziva:
Pridite sinci!
Hrid lurdska odziva:
Tuj su ljubimci.
Hrvati sad evo
K Tebi pritiču,
Bez poroka Djevo,
Gromko Ti kliču:
Zdravo, zdravo, zdravo Marijo!

Evo nas, evo mila Majko, iz dalekih krajeva vjerne ti Hrvatske! Evo Tvojih sinova, što se odazvaše pozivu Tvome: *„Hoću da mi ovdje dolazi mnogo svijeta!"* Ostavismo mile i drage, očinski prag i dragi dom, ne plašeći se ni duga puta, ni pogibli, ni troška, ni neprilika; ostavismo sve i pregorjesmo sve, a dogjosmo k Tebi, Majko, u pohode!

Imamo mnogo potreba, mnogo nas jada tišti... Tebi ćemo se ovdje jadati. Tebe ćemo na pomoć zazivati, a Ti, Kraljice Hrvata, blage svoje žjenice k nama obrati; usliši nas, pomozi nam!...

Srcem smo više molili, nego ustima, a oči nam bile uprte u onaj krasni, bijeli, zlatom ovjenčani kip u izdubini, odakle se pre-

sveta Djevica razgovarala sa miljenicom svojom Bernardicom. Oh, krasan li je taj kip! Kô da je živ, kô da nam se smiješi, kô da se raduje s dolaska našega, a mi u duši slušasmo glas: Dobro mi dosli, sinci!

U deset sati uzagje k oltaru presvj. dr. Carić, da služi svetu Misu, za kojom je držao i ganutljivi govor.

Lurdska spilja.

Krasan taj oltar u svoj svojoj priprostitosti, tu u naravnoj pećini; srebren oltar, urešen sa šest srebrenih svijećnjaka, bez slika i kipova, bez cvijeća i nakita. Pa i čemu tuj kipovi, kad poviše njega kraljuje okrunjeni kip glasovita kipara, kip, kome bi se mogle primjetiti pjesnikove riječi:

Tko te gleda, za tobom uzdiše,
Tko te traži, obraća se tamo.

(P. Preradović: „Pjesma Dubrovniku").

Čemu cvijeće tuj u cvjetnoj prirodi, čemu nakit povrh onoga, što ga Svevišnji u prirodnim ljepotama tuj postavio?

Nakiti? — — Ali dà, i nakita ima ljudskom rukom postavljenih: te stotine voštanica, što neprestano gore okolo žrtvenika, čijim je dimom čitava hrid već pocrnjela; taj bezbroj štaka i štapova po hridi izvješenih, što više zbore, nego ogromna, vješto pisana knjiga. Svaka ta štaka, svaki štap, ima svoju posebnu, dugu, zanimljivu i potresnu povijest, svaki ispovijeda jednog nesretnika, ili bolje sretnika, svaki svjedoči jedno čudo.... Čudo, taj miris Lurda, to najveće blago neba tužnoj zemlji.... —

— — A narod ganut, ni da bi okom trenuo, ni da bi glaska čuo. Tvrdo tlo pod koljenima, al' tko ga osjeća; umorni s puta duga, ali tuj se odmara; sunce peče, al' ništa za to.... Svak miran, sabran; tijelom ovdje, ali duhom, duhom visoko, visoko gore kod Majke...

Ovdje lijepo pristaju stihovi velikoga našega pjesnika:

Crkva mu je divno podnebesje,
Oltar časni brdo i dolina,
Tamnjan miris, što se k nebu diže
Iz cvijeta i iz bijela sv'jeća
I iz krvi za krst prolivene.

Dà iz krvi za krst prolivene! — — — —

Hrvat ju je lijevao dosta, bez straha lijevao za krst časni, — — — pa lijevat će je i opeta, ustreba li. Ovo Ti obričemo, Majko, mi, ovdje skupljeni u ime sve vjerne Ti braće naše — Hrvata...

Imamo i izroda, izdajica crnih, ali tih je daleko manji broj, a uz pomoć Tvoju i manje će ih biti. Ti u narodu našemu kraljevati hoćeš i moraš, Ti Kraljice Hrvata...

Za to Te vruće prosimo ovdje! Za to Te srdačno molimo!... Učini, mila Gospo, nevine Bernardice, da se Hrvatska, što prije ojača, omladi, osvježi... Neka se čim prije *preporodi u Kristu*, da, ti ujedinjena i ojačana vjernije služi!

III.

Poslije podne nekoji išli spavati, nekoji se zabavili pišući razglednice, a ja i vlč. Nižić se dadosmo na pregledanje vani. Put nas je vodio mimo bolnice, u koju se odmah svratismo.

Prostrana ta bolnica, gdje se smještaju bolesnici, koji dolaze u Lurd, nosi naslov u francuskom jeziku: „*Bolnica Majke Božje žalosne.*“ U njoj dvore sa zamjernom požrtvovnošću časne sestre.

Kakov utisak učiniše na mene te časne samaritanke!..

Prije malo možda vremena živjele su one u hladu svojih raskošnih perivoja, u bogatim odajama svojih vila, u svakoj raskoši i lasti. Okružene od služinčadi svake vrsti, koji su čekali spravni na svaki mig svojih gazdarica. U jednu riječ uživale su sve, što je kršćanskome srcu uživati dopušteno.

A danas? U bijelo platno zamotane, sa crvenim križem na prsima, gledam ih u Lurdu, kao sluškinje bolesnika, tješiteljice žalosnih; majke, sestre, dobrovoljne kćeri, med svakojakim odurnim i pogibeljnim bolestima.

O Bože, čudne promjene, velika preokreta!

Odakle njima toli uzvišena vjera? Tko ih je doveo tuj pred uzglavlje svakojakih bolesnika čitava svijeta? Tko učini njihove ruke vrijednim toli teške službe? Tko priuči njihova osjetila, vikla najbiranijim mirisima, da mogu podnositi svakojakih zadaha za dugijeh noći pri uzglavlju bolesnika?

O Bože! Da se uzmognu pojmiti takove stvari, duh treba — — — Tebe!

U Lurdu sve zadivljuje. Slični prizori zapanjuju duh, da se snaći ne možeš. Kudgod okom ne vidiš nego iznimke i čudesa sama...

Od siromašne Bernardice, koju njezin vijek htjede u laž natjerati, ali koja jača od njega bijaše, pa sve do jake falange grofica, plemkinja i kneginja, što Tebe radi postaše siromašne megju siromasima, ne vidim drugo, nego Tebe i samo Tebe, Bože! Lurd Te posjeduje u većoj mjeri, nego ijedno drugo mjesto! Ovdje se pojavljuješ bjelodano u svim djelima svojim, bez da Te tama obvije, bez da se skrivaš očima slabih Ovdje čudesa Tvoja sjaju na sve strane. Lurd je svjetska pozornica neprestanoga čuda! U Lurdu je čudo na dnevnome redu! — — —

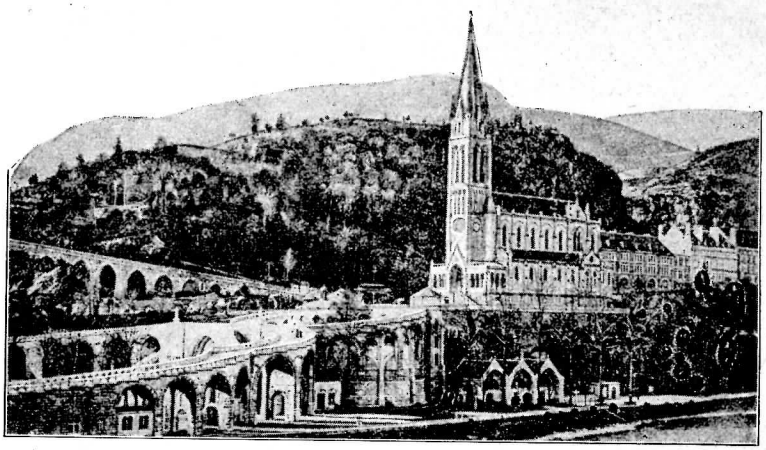

Lurdsko svetište.

Progjosmo prostranim odajama punim kreveta i raznih bolesničkih potrepština. Divna li svuda reda i čistoće!

Malo je bilo baš tada bolesnika, ali za vrijeme velikih narodnih hodočašća običaje sve puno biti. Više se zabavismo u sobi, gdje bijahu smješteni naši bolesnici. Nijesu bili ovdje svi, nu mi ih ipak nabrojismo do deset. Bilo ih iz raznih naših pokrajina, sa raznim bolestima. Spomenut ću samo nekoje:

Sedamgodišnji Ivan Skender iz Nove Plošćice u Hrvatskoj. Do 2 godine i po bio je zdrav, poslije je obolio tako, da nije više mogao ni govoriti, ni hoditi, ni jesti. — Jela Šandjer iz Nedjelišta, slijepa. — Maria Friganović iz Šibenika u Dalmaciji, sušičava. — Dječarac Josip Župan iz Senja, sa gnojnim ranama na koljenu. I — — — ne ću dalje.

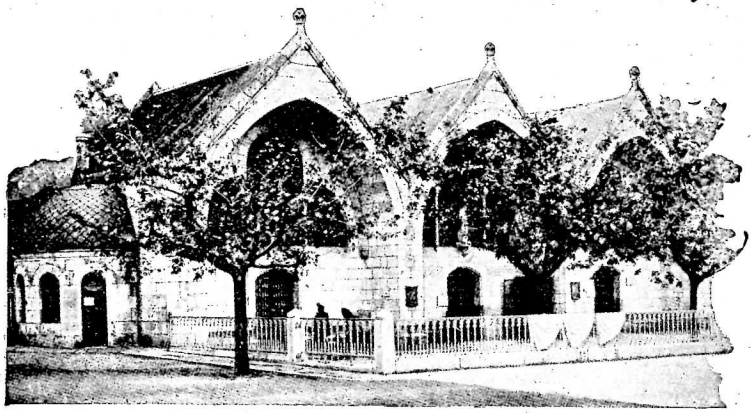

Piscine t. j. mjesto, gdje se bolesnici kupaju.

Ostavili smo bolnicu i pošli naprijed. Došli pred piscine,

gdje nagjosmo svu silu naroda, što je čekao, da se okupa u čudotvornoj vodi. Oni, što bijahu pripušteni na kupanje, išli su pobožno i sabrano, oni, što su čekali, molili su glasno sv. Ružarje. U času, kad smo došli, predvodio molitvu jedan francuski svećenik. Poslije njega prihvati u hrvatskom jeziku naš don Ante, našto naši odgovarahu sa svojim slatkim:

— Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grješnike!

U četiri sata i pô krenu procesija sa presv. Sakramentom, koja počinje od spilje. Veličanstvena je to procesija u po bijela dana, po suncu i kiši, po buri i snijegu, — — svagdanja procesija. Vode je obično vogje hodočašća, koji se tuj nalazi. Pred crkvom Ružarja daje se blagoslov sa Svetotajstvom bolesnicima, koji su tu na dvije strane prostranog trga poredani

Najviše čudesa dogagja se upravo toga časa.

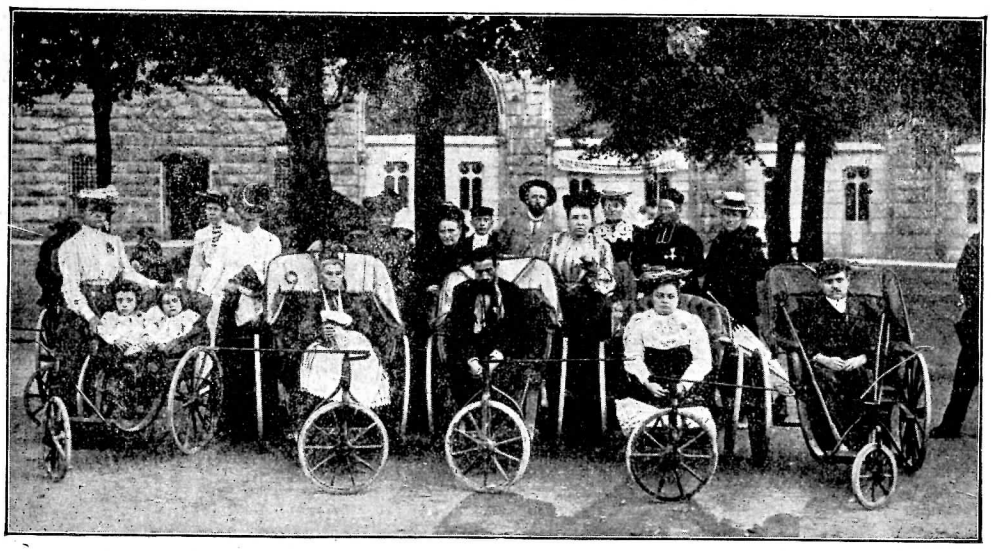

Bolesnici očekuju procesiju sa Presvetim.

Poslije, kako su naši hodočasnici prisustvovali tom ganutljivom obredu, požuriše se k večeri, e da za vremena opeta stignu pred pećinu za «procesiju sa svijećama».

Osma je odbila, a mi smo bili već tu, pomiješani megju tisućama naroda iz svih krajeva svijeta. Već u najbližoj okolini čuo sam u jedan mah govoriti hrvatski, francuski, talijanski, španjolski, njemački, ruski i što ti ja znam još kojih jezika.

Krasna večer, da se ne može ljepša ni pomisliti. Već se vedro nebo bilo okitilo mirijadama treperećih zvijezdica, kad se ispred pećine

maknu narod, krenu procesija, svi sa gorućim svijećama u ruci. Zemlja pravi konkurenciju nebu...

Zaorila ona divna Marijina: „Sred te se pećine“ u svim jezicima, natječući se, tko će bolje. Na zaziv: «Zdravo, zdravo, zdravo Marijo!» tisuće ruku u vis se diže, tisuće svijeća treperi zrakom, a glas se razliježe okolinom, skladajući se sa glasom šumne Gave u neku divnu, rajsku melodiju, ispunjajući zrak tihe noći nećim bajnim, nadnaravnim.

Išla procesija duga, duga; vijugala se obalama brze Gave, kružila zavojitim ostrminama okolo crkve sv. Ružarja, gubila se dugim putevima prostrane Esplanade, te dovršivala pred crkvom Ružarja pjevanjem *vjerovanja* poslije od skoro dva sata hoda.

Tu svršava? O, ne!

Još je svakome malo. Svak ushićen, razdragan, opojen ljepotama još bi molio, još bi slavio Kraljicu dana — — i noći, Mariju. Svi onako u masi krenusmo s nova k spilji, pjevajući što nam srce davalo. Francuzi u svom jeziku, Njemci, (ti se osobito isticahu, jer bilo tu njihovo hodočašće), u svom, a ni Hrvati ne bili zadnji. Tihom noći odlijegahu skladni glasovi Hrvata:

Ukazanje Presv. Srca Isusova.

Rajska Djevo, Kraljice Hrvata,
Naša Majko, naša zoro zlata,
Odanih Ti srcâ primi dar,
Primi čiste ljubavi nam žar!

Pa onda prispjev one prekrasne pjesme u čast božanskome Srcu Isusovu; koji je osobito zanosio Francuze:

Isukrste, Srcu Tvom
Dušom tjelom vjek sam tvoj
S nama naš se kune dom:
Za Krst časni bijuć boj!

Ah, koli je srce domorodno u tom času ushićeno bilo! Tuj u tugjem, dalekome svijetu, megju nepoznatim narodima moći slobodno pjevati i moliti u svom milom jeziku, što nam u tužnoj domovini uvijek dopušteno nije!... Oh, plakao bih na spomen tu tužnu, kad bi mjesto ovo za plač bilo..., ali ono je mjesto veselja i radosti, mjesto pjesme i života, pak sam radije i sam pjevao i s pjesnikom Preradom molio:

I molitvom vrućom zaodjevam
Najmilije blago sebi:

Dilecto filio Patri Bernardino ex ordine Capucinorum Provinciali ob egregia in laudem B. M. Virginis opera concepta gratulantes, ut potens ejusdem Deiparae patrocinium apud Deum experiatur, Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur.

Ex aedibus Vaticanis die 26 Maii an. 1907.

Pius PP. X

Preporučam, Bože, Tebi
Rod svoj mili, kog' Ti glasom pjevam!

Preporučam Ti narod svoj, čuvaj ga od neprijatelja njegovih, od vukova u ovčjoj koži čuvaj ga! U teškoj se borbi narod moj nalazi za slobodu i neovisnost dragu, daj mu Ti snage, da pobjedi! Daj mu milost sloge, neka jedinstven, kô mi večeras ovdje, pregne za postignućem ideala svojih! Nu u borbi istoj:

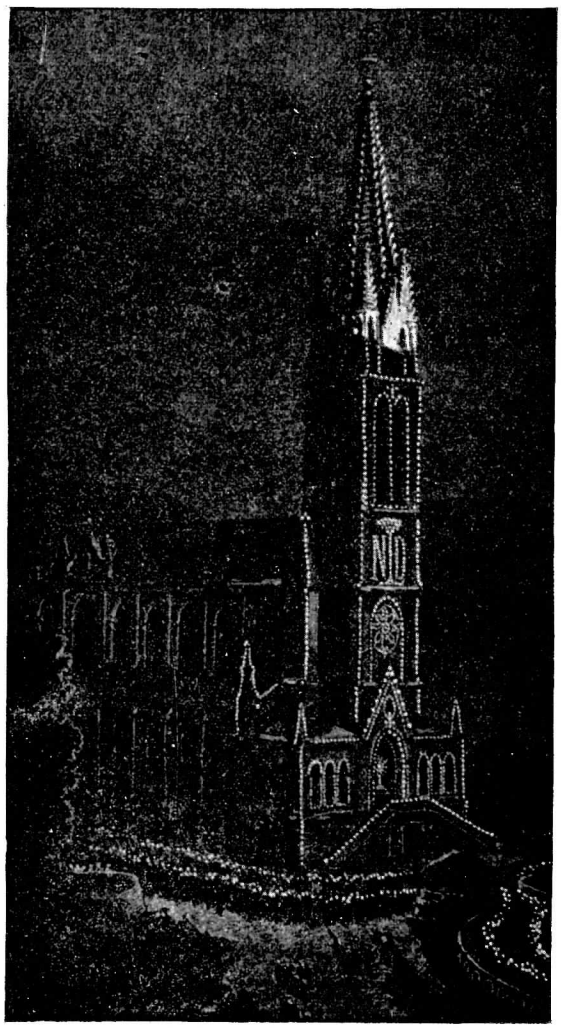

Svetište u noći.

Ako l' pako nezgode ga smute,
Te i nade luč mu gasne,
Uzdrži mu zv'jezde jasne:
Vjernost sebi, pouzdanje u Te!
(P. Preradović: „Molitva".

Daj udijeli mu milost, da se Tebi nikad ne iznevjeri, Tebi i uspomeni pregja slavnih!

I s tom prošnjom sam s ostalim hodočasnicima ostavio pećinu, da okrijepim umorna uda slatkim snom.

IV.

Dan 14. kolovoza bijaše u Lurdu dan Hrvata. To su pokazivali pisani plakati na glavnijim tačkama okolo svetišta, o tome su i mjesne novine pisale. Svakome naime hodočašću, ako je ikako moguće, pripušta lurdska crkovna uprava po jedan dan, u koji imaju dotični prvenstvo u svim javnim obredima. Tako i spomenuti dan bijaše naš.

Već dakle iz rana jutra vrvjela Esplanada hodočasnicima, urešenim trobojom.

Esplanada!... Prostrani je to, ogromni trg pred bazilikom, ili bolje pred trima crkvama. Na ulazu na taj trg, kô na vratima raja zemaljskoga, diže se kip sv. Mihovila. Trg je razdijeljen na pravilna polja, provigjen lijepim i širokim putevima. Megju raznim vjerskim

spomenicima najljepši je onaj, što prikazuje *Bezgrješno Začeće*. Nalazi se ispred crkve Ružarja, okrenut licem prama istoj. Krasan je to, divan upravo kip, osobito noću umjetno rasvijetljen. Na prostoru izmegju toga kipa i crkve dijeli se bolesnicima blagoslov sa Svetotajstvom.

Crkva sv. Ružarja sa umjetničkim svojim pročeljem divan dojam čini, a njezina nutrinja upravo u srce dira. Gragjena je u obliku križa, razdijeljena na petnaest kapelica, a svaka od ovih posvećena je pojedinom otajstvu sv. Ružarja. Razni narodi pregnuše, da ukrase po jednu kapelu; tû je kapela Austrijska, Talijanska i t. d., ali je svakoga od nas najviše zanimala divna kapela braće Čeha. Bogato je izragjena u čistom narodnom českom stilu.

Zašto mi Hrvati nemamo svoje?!...

Izišavši iz ove crkve, uzlazi se stepenicama tko ne bi htio ići malo poduljim ostrminama sa obje strane i dolazi se na plokatu, odakle se pruža lijep vidik na Gavu.

Uzagji još nekoliko stuba, pa eto te u kripti, gdje čuvari svetišta imaju ispovjedaonice.

Povrh kripte pak diže se bazilika sa svojim vitkim zvonikom nebu pod oblake. Premda je to djelo već vanjštinom svojom nešto veličanstvena, nutrinjom svojom ipak nadmašuje daleko, vanjštinu. Ne znaš, ćemu ćeš se više diviti, ili bogatome mramorju, remek-djelima, ogromnom prostoru, krasnim svakojakim darovima. Ne znaš, dali si došao u kakovu galeriju umjetnosti, muzej, ili posjetio kakovu rijetku izložbu. Svega tu ima, svega pobožne ruke položiše pred lice Majke.

Bezbroj bogatih zastava krasi svod, te se skoro pobojah, da ne će za našu biti mjesta!...

Na glavnom oltaru kraljuje kip Marijin, zlatom ovjenčan, remek-djelo kiparstva. — Remek-djelo velju, jer to je sve, što reći mogu. Kad bi se bo upustio samo u opisivanje remek-djelâ, što se tu nalaze, oj koli bi knjiga moja ogromna ispasti morala!

Ovdje u bazilici, po programu, imali smo u deset i pô mi Hrvati prisustvovati svečanome pontifikalu biskupa Carića. Ali do toga sata ostajalo nam je još vremena, a imali smo nešto još najprešnijega obaviti.

U crkvi Ružarja čekali već naši vrijedni svećenici u ispovijedaonicama. Trebalo se od grijeha očistiti. Uvjeren sam, da je svaki skoro to već na polasku obavio, ali — — — i pravednik sedam puta pogriješi... a

— — — — — — — — — — —

....tko Bogu vjerno služit grede
Čistim srcem služiti mu valja;
Čistom dušom vršit onom treba,
Koji vrši, Bog što sudi s neba.

(Iv. Mažuranić).

Ja da ću k ispovjedaonici, a iz nje pomoli glavu — — vlč. g. Vučetić.

— Hoćete li k ispovijedi? — upita me.

— Dà, ali ne k vama, — odvratih smiješeći se.

Pogjoh naprijed, te se namjerih na brata Slovenca. Kad sam bio gotov, izagjoh vanka, da se prošećem iza crkve lijepim gajićem i naužijem svježa, čista zraka u Božjoj prirodi.

Unaokolo se steru lijepi vrtovi, drvoredi mlada stabalja. Vidiš i voća i povrća, ali ne vidiš nikoga, gdje čuva, ne vidiš ni onih, drugdje običnih napisa: zabranjeno je ticati, kvariti i slično. Pa uopće u cijelome Lurdu ne sretoh ni stražara, ni redara, ni oružnika. Valjda ih i nema, ili ako ih ima, nemaju zastalno nikakova posla, ni brige.

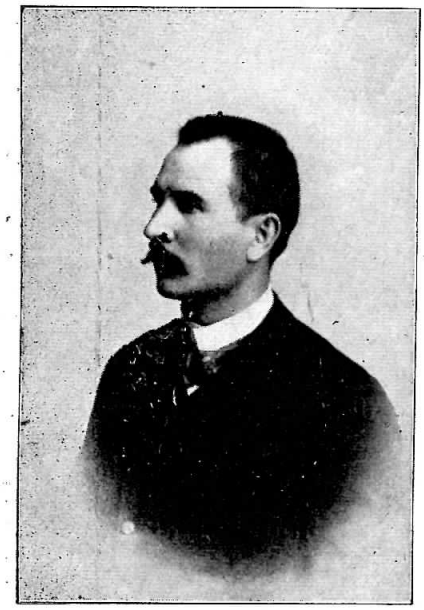

Marin Sabić, hrv. književnik.

Gdje vlada strah Božji, ne treba sile zakona, a gdje se ovaj naruši, i najjači su ljudski zakoni preslabi.

Neka se redom, što u Lurdu vlada, pohvale drugi veliki, moderni, civilizovani, napredni gradovi, koji su postavili Božje zakone na drugo mjesto!

Oj, vjero katolička, velika li si, divna i moćna!....

Za svečane sv. Mise, kojoj smo prisustvovali uredno i pobožno, stupi naš biskup Carić na propovjedaonicu, te je biranim izrazima, učeno i lijepo, potresno i djelotvorno držao govor o dva svijeta: o svijetu s ovu i o svijetu s onu stranu Gave; govor o dva tabora, Božjem i vražjem Kristovom i Belijalovom. Učeni govor, pun krasnih prispodoba, a pučki i lak, svakome je u srcu ostao. Biskup Carić umije da govori....

Poslije sv. Mise pogjosmo u vrt presvj. g. Šepfera, tarpsko-lurdskoga biskupa, da ga pozdravimo.

Malo počekasmo, kad banu i on megju nas sa prirogjenim mu smiješkom na usnama. Gromorni: «*Živio biskup Šepfer!*» zaori zrakom, našto naš biskup Carić izreče u francuskom jeziku pozdravno slovo. Odgovorio mu je biskup Šepfer, a Carić nam je opeta sve to u hrvatskom istumačio. Laskavi taj govor za sve nas, za Hrvatski narod, napose za promicatelja slave Marijine u nas, oca Bernardina i njegove neumorne i radine braće, popratismo i završimo sa višekratnim: «*Živio!*» Dobismo svi na uspomenu malu medaljicu, koju je

svakome sám svojom rukom darovao. Dosavši i do našeg vlč. g. Cipčića, stasita i ogojna, pogleda ga u lice i smiješeći se nadoda:

— Ala velika svećenika!

Podijelivši nam apoštolski blagoslov, ispjevasmo još nekoliko naših pjesama, koje je on dragovoljno i sa zanimanjem slušao. Da počasti naše hodočašće, pozva k sebi na objed presvj. biskupa Carića, organizatora, oca Bernardina, povjerenika brata Miroslava Škrivanića, bogoslova, te dičnog našeg pjesnika, gospodina M. Sabića i preč. gosp. Kotlarskoga iz Zagreba.

Bijaše već podne, kad ostavismo biskupove perivoje, a simpatična pojava čuvara lurdskog svetišta svakome se duboko u srce utisnula.

Za objedom dogje k nama neki Nijemac sa gospogjom, učesnik njemačkog hodočašća, moleći jednoga po jednoga, da bi s njim izmijenio svoj znak. Toliko mu se dopale naše boje, da ih je zaželio ponijeti doma na uspomenu. Ali nitko nije bio voljan ostati bez znaka, a ne bi mu bilo ni korisno ovdje u tugjini, megju hiljadama došljaka, nevještu mjestu i jeziku. Nitko ne htjede, tà već ih je O. Bernardin bio dosta razdijelio! Ali došavši do našega — — „pokretaša", ovaj odmah pristade. Izmijeniše si i prikopčaše znakove, našto Nijemac ode veseo, a „pokretaš" ostade — — — nakićen tugjim perjem.

Znak Hrvata-hodočasnika.

Karakteristika stranke.....

Po objedu se nagjoh nanovo s mojim don Antom u sobi. Pisali smo dopisnice u domovinu. Čini mi se, da sam na jednoj ubilježio:

— Uza sve ono, što sam čuo, čitao i proučavao o Lurdu, posvema sam si drugu sliku umišljao. Valja vidjeti, ovaj „kutić neba", ovaj odabrani kraj Francuske, da se uzmogne suditi! Opisi, pa ne znam kako živi, nijesu upravo ništa.

A drugome sam nekom poručio ovo:

— Ovdje se čovjek osjeća sretan, osjeća se doma; ovdje bi najradije za uvijek ostao.

Kad smo dovršili pisanje, izigjosmo, a put nas nanese na kinematograf. I ako sam već dosta toga slična vidio, a u drugu ruku opeta mi se i ne svigja to mrtvo, a često i nenaravno igranje slika

na platnu, ipak ugjosmo. Tà u Lurdu smo, a tu je zanimivo sve, tuj svaki želi, da vidi, što je više moguće. — Svećenicima je ulaz besplatan, ali zato nas svjetovnjake malko bolje prikvače; nu hvala Bogu!

Prikazivan je bio život Isusov, pa i ako ne umjetnički, ali ipak za katolika ne bez zanimanja.

Iz kinematografa nas je put vodio i opet k spilji.

Eh, zaludu! U Lurdu je sve divno, veličanstveno, privlačivo, ali spilja je srce Lurda; to je svetinja nad svetinjama. Pa stoga ćeš naći možda kadgod praznu ili ovu, ili onu crkvu, ali prostor pred pećinom prazan naći ne ćeš, pa makar došao u pô crne noći, ili po najjačoj oluji zimskoga dana.

Uhvatio sam zgodan čas, da se i okupam u tim glasovitim piscinama u blagoslovenoj vodi, koja je čudom na mig Djevičin ispod ruku Bernardičinih protekla. Dok sam se svlačio, pomišljao sam na one stotine svakojakih bolesnika, od kojih se mnogi odavle zdravi vratiše. Oj, kakva čuvstva ganuća mi obujmiše dušu u tom trenu!...

U četiri sata po običaju krenu procesija sa Presvetim. Danas ju je vodio naš biskup Carić. A naša krasna zastava imala svoje počasno mjesto.

Zastava s prednje strane nosi sliku Bezgrješne na bijelom polju izmegju svile i zlatna veziva. Izgleda živa, rekao bi: evo nà, sad će progovoriti. Oko lika napis: «*Zdravo Djevo, Kraljice Hrvata, naša Majko, naša zoro zlata, odanih Ti srca primi dar!*»

S druge strane pak, u krasnu vezivu, evo naših boja, troboje naše! — Umjetničku tu zastavu izradiše *besplatno* vrijedne i požrtvovne naše zagrebačke Milosrdnice. Sâm materijal stajao je skoro dvije tisuće i pô kruna. Namiren je milodarima pobožna naroda, koji pače sakupi i nešto više, nego je trebalo.

Procesija kretala običnom svojom impozantnošću, a mi Hrvati ponosni kô nikad pod zastavom svojom u vojsci Marijinoj...

I dok je biskup Carić redao sa Svetotajstvom od bolesnika do bolesnika, dotle je neizbrojno mnoštvo klicalo puno vjere i ufanja, puno boli i suza, puno potreba i bijede:

— Blagosloven Onaj, koji dolazi u ime Gospodnje!

— Ti si Krist, Sin Boga živoga!

— Ti si Uskrsnuće i Život!

— Isuse, spasi nas, pogibosmo!

— Isuse, Sine Marijin, smiluj nam se!

Vapi mnoštvo za Isusom, da mu iscijeli rane, povrati sluh i vid, dade zdravlje i život. A Isus se umoliti dade i po zagovoru premile Majke ozdravlja svagdano, liječi, uskrišava; tvori čudesa.

U Lurdu se opetuje ono doba, kad je po galilejskim stranama narod izlazio na staze i putove, da pita u Isusa zdravlja i života. A On odgovarao: Ustani i hodi, vidi, čuj, ozdravljen si, idi!...

O milosti neizmjerne, o svemogućstva Božjega velika!... A slijepci našega vijeka viču: Nema Boga!... Jadnici!...

Dovršila procesija, a mi se uredasmo okolo zastave po stubama pred crkvom Ružarja, da budemo fotografirani.

Sutra dan već bijahu prve reprodukcije slike izložene po gradu. Svak bio znatiželjan da vidi, kako je ostao. Moj „pokretaš" bio silno ljut. Tužio se, da je ostao bez očiju, slijep.

Malo da mu nijesam odgovorio, da ih zaista i nema.....

Idući k večeri navratio sam se i posjetio rodnu kuću Bernardičinu, ali samo izvana, jer bijaše zatvorena. Koli uboga izgledom, ali bogatija vrijednošću od mramorjem obloženih palača!....

Večer pala, procesija sa svijećami svršila, ali Hrvati ostajali još pred pećinom. U deset sati počinjalo za nje noćno klanjanje presvetome Otajstvu u gornjoj crkvi, bazilici. Klanjanje u noćnoj tišini, klanjanje Utamničeniku oltara, zahvala za primljene darove Djelitelju milosti!

Propovijedali su kratko, ali jezgrovito i lijepo velečasna gospoda: Dr. Dionizije Njaradi, rektor grk. kat. sjemeništa u Zagrebu; Fran Dominez, župnik u Zavalju; Zvonimir Kirigin iz Zadra i Antun Kotlarski iz Zagreba. Svi su zadaćom uzeli predmet našeg klanjanja, presv. Otajstvo oltara.

U ponoći otpočele sv. Mise i hodočasnici, primivši sv. Pričest, pobožno ostavljali baziliku potrebni sna i počinka....

V.

Petnaesti je kolovoza, velik dan po čitavu katoličkom svijetu, u Lurdu ima svojih posebnih krasota. Dućani pozatvoreni; grad u svečanom izgledu. Okolo svetišta tišina i stiska.

Tisuće posjetnika Lurd broji više.

Ustao sam nešto pokašnje. Pred podne sproveo kô obično, bez kakovih osobitih novosti.

Za objeda mi u oko upao simpatični dr. Njaradi, razlažući nekolicini o sjedinjenju crkava. Vrijedni i odlični taj svećenik unijatskog obreda, osobiti štovatelj Bl. Djevice, nije bio zadovoljem, da sâm hodočasti u Lurd već je doveo sa sobom čitavu četicu-dvadeset pobožnih Rusina, koji su nama svima za čitava hodočašća služili na uzor i izgled.

TERESA BELLIN.

Tereza Bellin, kojoj je sada **17** godina, rodom je iz Liona. Bolovala je od paralize u želucu. Doktor je Guyot više puta poduzeo nad njom operaciju ne bili bolesti stao na kraj ili barem olakšao teške boli, od kojih je kadkada tako zavijala, da ju je bilo nadaleko čuti.

Ali sva nastojanja brižljiva liječnika ostadoše bezuspješni. U Lurd je bolesnica došla s narodnim francuskim hodočašćem.

Dok je skoro umirujući ležala, digne se Tereza posvema zdrava, kad je primila blagoslov sa Presvetim.

Gornja slika nam predočuje prizor, koji je nastao iza ovoga časovitoga ozdravljenja. Blizu nje vide se dva bolničara, kako je drže za ruke i čuvaju od navale i znatiželjnosti mnoštva.

Krasna zaista zamisao i plemenito djelo! Poželjno bi bilo, da se u ovaj primjer ugleda svo naše dično svećenstvo e da kod priregjivanja *trećega* hrvatskog hodočašća broj Hrvata bude što veći.

Poslije podne, pri blagoslovu sa Presvetim, na hiljade je učesnika prisustvovalo prizoru, što daje Lurdu onaj divni miris milosti: prisustvovale čudu

U pô bijela dana, pod otvorenim nebom, na očigled hiljada naroda, dvadeset i šest-godišnja djevojka, deset ljeta na krevetu prikovana usred tuberkuloze na želucu, ustaje i hodi, hodi zdrava zdravcata. — Sretnu je ozdravljenicu, koja se zove *Jozefina Ziller iz Herzbolzheima* u Badenu, pratio brat Miroslav u crkvu sv. Ružarja, a zatim u liječnički ured. Ima i svjedodžbe liječnika, svjedočanstva autentična; a odlični predsjednik konstatacijonog ureda, starac dr. Boissarie, pregledavši je, sa četiri druga liječnika, od kojih dva bezvjerca, reče joj:

— Kćerce, idi i zahvali Mariji! Ti si potpuno zdrava!

Tiska se narod na to čudo, a urnebesni poklici: Živjela Marija!« prate sretnu ozdravljenicu na svakome njenome kretu.

— Živjela Marija! — opetuje Lurdska hrid, a brza Gava kô da odgovara šumno, tajinstveno:

— Živjela Marija!

Mislim, da ne treba doći u Lurd s vjerom, jer videći sve ovo mora se vjerovati....

Stalo puhati u sav mah, te se pobojasmo, da će pokvariti procesiju sa svijećama i zapriječiti pripravljenu rasvjetu crkve. Ali se prevarismo u bojazni.

Vjetar utišao, kô da si ga u vreću natjerao, a čarobna večer, krasna večer, zavladala krajem. I — — — oh Bože, milinja i ljepote!

U tisućama električnih žarulja planule sve tri crkve. Planuli vitki zvonici, kô visoki plemeni stupovi. Planuli susjedni bregovi kô zapaljeni, a tamo na najvišem vrhuncu Pic du Jera zasjao magičnim sjajem ogromi križ, što ko simbol kraljuje nad dolinom. — Deklamavao sam:

Oh! da vide sv'jeta puci ostali
Iz nizina, otkud vida ne ima
Krst ov' slavni, ne pob'jedjen igda;
— — — — — — — — — — — —

(I. Mažuranić).

Ove večeri nijesam išao u procesiju. Ja, Vučetić, Čipčić, Topić i Marušić uhvatismo još za vremena zgodno mjesto na trgu ispred kripte, da otale promatramo zadnje večeri taj nigdje nevidjeni prizor.

„Ogromna procesija pred nama svijala se poput ognjene zmije unaokolo, a mogao bi je prispodobiti veličanstvenom nebištu na zemlji, na kome se bliješti bezbroj zvijezda, dok se sve uzvijaju u daljinu, kao zlatni i bezbrojnim dijamantima obloženi pojas".

Tako opisuje taj prizor u najnovijoj svojoj knjizi: „Hrvati u Lurdu" vrijedni naš književnik, Jemeršić, a uz takovu lijepu prispodobu suvišno bi bilo, da tražim zgodnih riječi.

Promatrasmo ushićeni, a dušu nam obuzimalo ugodno neko ganuće i radost, čujući sad ovdje, sad ondje milu hrvatsku pjesmu, ko da se natjecala, da prodre prva, izmed toliko drugih, k prijestolju Kraljice svoje, — — Kraljice Hrvata.

Sjetio sam se svoje davno ispjevane pjesme i pjesmom se pitao:

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

A Hrvati, Djevo, narod Tvoj?
Zar med pucim da su zadnji oni?
Dokle ječe sv'jeta milioni,
Zar da njihov ne čuje se poj?

A ista mi je pjesma odgovor davala:

Oj vjera je Hrvatskoga sina
Vela kao Jadranska pučina,
Tvrda kao Velebita kâm;
Mali j' narod, — tekar nas je šaka,
Al' nam ljubav k Mariji je jaka,
Svako srce maleni je hram.

— — — — — I Lurd bi nam mogao odgovoriti:
— Jest!

VI.

Pisati o Lurdu, a mimoići čudo, bilo bi isto, što i opisivati bajno proljeće, a zaboraviti cvijeće.

Čudesa su Lurdska doista mirisno samo cvijeće, ures tog čarnog, vječnog proljeća — duševnog proljeća milosti.

Spomenut ću dakle jedno takovo, u koliko mi ograničeni prostor skromnoga djelca može dopustiti.

Mnogo je zaista hodočasnika opazilo već prvog jutra našega boravka u Lurdu organizatora, oca Bernardina, brata Miroslava, odličnoga učitelja Markovinu i vrlog pjesnika Sabića, gdje se živo razgovaraju sa

nekom stranom gospogjicom. Ista je imala jaku, vidljivu zarasticu na čelu, a njeno čedno, pobožno držanje odavalo ju je štovateljicom bijele Djevice.

Leonie Levêque.

Tko je ta?

Uzimam u ruke krasno uregjivani listić spomenutog Oca Bernardina *„Naša Gospa Lurdska"*, te prama podacima, što ih tu nalazim odgovorit ću u kratko na postavljeno pitanje.

Zove se Leonija Levêque, profesorica u Nožant-le-Rotrû, kći tamošnjeg ljekarnika.

Prije nešto više od godine dana imagjaše na čelu krvavu i gnojnu ranu, kojoj se bio pojavio i crvotoč.

Užasna, neizlječiva bolest!

Utekla se za pomoć svim mogućim sredstvima, što ih znanost pruža. Najglasovitiji su liječnici i specijaliste izbliza i daleka kušali, da bolest zaustave. Podvrgla se i teškoj operaciji *sedam puta*. Ali sve bijaše uzaludno.

Potraži dakle ona pomoć s neba i u toj namjeri dodje u Lurd.

Molila je presvetu Djevicu žarkom vjerom i stalnim ufanjem. A nebeska joj se Majka nije oglušila.

Bilo je upravo na dan Majke Božje Karmelske, 16. srpnja 1908. O. Karlo Rauch i spomenuti brat Miroslav Skrivanić, nalazili su se toga veličajnoga dana, kad se slavila Pedesetgodišnjica Ukazanja, u Lurdu. Upravo je u Spilji, po osobitoj papinoj dozvoli u 6 sati pod večer govorio sv. Misu biskup Grasselli. Hodočasnika je toga dana bilo preko sto i dvadeset tisuća.

Kad najednom pomuti tu svečanu tišinu neko komešanje, tihi žamor na jednoj strani.

Što bî?

Sretna Leonija ne bi nam bila mogla toga časa ništa pripovijedati od silnog duševnog uzbugjenja. Ali njezino pripovijedanje nije ni trebalo ta svačije su oči jasno vidjele:

Ona bijaše na čas potpuno ozdravila...

Prije malo sati bijaše ista u liječničkom uredu, gdje je donijela i brojne svjedodžbe o svojoj bolesti, a njezina je otvorena rana tako zaudarala, da se svatko od nje brzo udaljivao.

A sada evo ponovno ulazi u isti ured, gdje je liječnici nalaze zdravom zdravcatom. Tek je svježa zarastica pokazivala mjesto, gdje

bijaše rana — — i gnojni zavoji, što ih je u ruci držala, otkrivali svu strahotu bolesti.

Eto dakle čuda u svoj svojoj ljepoti, čuda, o čijoj istinitosti ne može biti ni tračka sumnje. Sve je tu dokazano, i te kako dokazano! Ozdravljenica živi, svaki joj se može obratiti, a i liječnici su tû, pa ne jedan, nego više njih, da sve to potvrde . . . . . .

. . . . . .

Zaključit ću sa lijepim riječima brata Miroslava, koje nalazim u krasno uregjivanoj «Našoj Gospi Lurdskoj», «Čarno predvečerje dneva 16. Srpnja ostat će neizbrisivo i besmrtno u srcu plemenite Leonije.....»

«Bilo je to ono isto predvečerje, kad je stotine hiljada grla milozvučnim: «*Zdravo, zdravo, zdravo Marijo!*» pozdravljalo Onu, koja je od tamne, divlje spilje učinila najveće savremeno kršćansko svetište.... Bila je to ona ista ura, kad je prije 50 godina divna i lijepa Gospa svojim rajskim posmjehom posljednjiput zanijela dobru Bernardicu.... Bilo je to onaj isti čas, kad se skromnoj kćeri Soubiruovoj pričinilo, da joj njena lijepa Gospoja nikad nije bila tako ljupka, mila i sjajna, kao taj put — — na blagdan Gospe od Karmela....»

«Bilo je to za moga *prvoga* boravka u čarobnome Lurdu, kad sam bio tako sretan, te sam se našao u neposrednoj blizini one sretne duše, na koju se udostojala sama bl. Djevica baciti svoj milostivi pogled i udijeliti joj zdravlje, nad kojim je od veselja skupa sa svim prisutnima moje srce uzigralo, duša nam se na pogled očitoga, velikoga čuda napunila neopisivom radošću, koju i sada — kad se onih divnih časova sjetim — ne prestajem kušati».

I ovu je sretnicu isti pisac — očevidac sreo i ove godine u Lurdu.

Zahvalnost je k Majci Mariji svake godine ovamo muče. Kô je želi vidjeti, neka se nagje u Lurdu od 10. do 13 kolovoza i ta će mu sreća u dio pasti... Vidjet će čudo na svoje oči čudo, koje će mu jednim mahom u prah oboriti i uništiti sve sumnje, sve dvojbe, sve predrasude, koje je možda imao o Vjeri... Svojim će se rukami moći

dotaknuti one više centimetara duboke i široke zarastice, koja je ostala, kao pečat i žig moći Božje, pa će morati i on da zavapi: «*Ja vidjeh — ja uzvjevovah!*

VII.

Svitalo je jutro, zadnje naše jutro u Lurdu, jutro 16. kolovoza. Nebo se zastrlo gustim oblacima, iz oblaka sijeva i grmi. Kiša lijevala ko iz kabla. — Prava slika naših duša rastuženih pri rastanku iz ovih ugodnih strana. pri rastanku od Majke...

Koliko nam je lijepih osnova pomrsilo nevrijeme toga jutra.

Megju ostalim stalo je u našemu programu i zajednički put križa pod vedrim nebom. Pobožni naime uzlas na Kalvariju, gdje su ponamještena stajališta, što prikazuju u naravnim veličinama razne epizode muke Spasiteljeve.

Žalim, da nijesam tamo bio!

Put križa dakle obavismo u crkvi, a tada je slijedila predaja zastave. Biskup ju je Carić ganutljivo izručio Mariji, pobjediteljici uvijeke, voditeljici i Kraljici Hrvata; sa zastavom i cijeli rod. Po tom bješe postavljena na odregjeno joj u crkvi mjesto. Obješena je na lijevoj strani glavnog broda, na arku, što dijeli jednu pokrajnu kapelu. Udara u oči već na prvi pogled; krasno ju je vidjeti..... I time Hrvati zaposjedoše to divno svetište, tu jaku tvrgju protiv modernog bezvjerstva. — Hrvati, budite ponosni!

Još je trebalo da se oprostimo sa pećinom, tom uvijek najglavnijom točkom Lurda.

Tuj smo svi do jednoga. Ne fali nitko.

I opet presvj. Carić prozbori par ganutljivih riječi, koje izazvaše suze iz onako rasplakanih očiju. I opet se pomislimo skrušeno, pobožno, pouzdano. I opet poljubismo tu blagoslovenu hrid, i opet,..... i opet proplakasmo svi do jednoga.

Kiša lijeva, kô da se nebo prolomilo. Mnogi bez kišobrana, ogrtača, u ljetnom odijelu; a ne mogli svi stati u pećinu. Ali tko za to haje? Mokri do kože, stisnuti ko u šipku, al' zar da se tko tuži, zar da tko bježi? Oči sviju su uprte u kip Marijin, koji kao da se smiješi; svi su duhom tamo daleko, daleko ponad oblaka, pa tijelo i ne ćuti ničega. Svima je lijepo, svima ugodno tu stajati.....

Prizor, što ga nikad zaboravit ne ću.....

Kad i ne bi u Lurdu drugoga čuda bilo, već bi to samo po sebi veliko čudo bilo; to ushićenje, ta pobožnost, pa to nevrijeme, kakova rijetko vidjeh, a da nikome niti najmanje naškodilo nije!

Bilo je već doba odlaska, ali još se svatko skanjivao, tà teško se dijeliti!.....

Jeste ili ikada kušali rastanak s bratom, sestrom, prijateljem; rastanak s dobrom majkom? Jeste li ikada putovali u daleki, tugji kraj? Jeste li ikada kušali gorčinu rastanka?

Oj vi, koji ste to kušali, vi ćete lako shvatiti i suze ovdje prolivene — — — — — — — — — — — —

Majko, zbogom!

Vrijeme je naše odmjereno, dužnost nas zove drugamo, rodbina nas očekuje, prijatelji nam se vesele; mi Te ostaviti moramo!

Zbogom!

Došli smo k Tebi puni potreba, puni želja; došli smo Tebi tužni, žalosni, bolesni, a dijelimo se odavle zadovoljni, veseli, sretni... Ti si nas utješila, Ti si mnogu našu molbu već uslišala...

Zbogom, Majko!

Idemo kućama svojim, u daleku domovinu svoju, ali Tebe zaboraviti ne ćemo. Kud nas noga nanese, kud nas dužnost pozove, o Tebi ćemo pripovijedati, Tebe hvaliti, slavu Tvoju pronositi...

Majko, zbogom! Ali nè ..

Dovidova, Majko!

Srce nam naše ne će dati mira, dok Te i opeta ne pohodimo ovdje u zemaljskoj domaji Tvojoj — — u Lurdu Tvome. Ali ako kome od nas to sugjeno ne bude, onda dovidova, Majko, u zagrljaju Tvome, u lijepome raju!...

Jakov Tomasović.

Dovidova! . . . . . .

Još koji pogled, koji uzdah, koja preporuka i — — – ostavljasmo blagoslovenu hrid; mnogi na neodregjeno vrijeme, mnogi za uvijeke...

Oj, koliki bi ipak ovdje rado za uvijek ostali!...

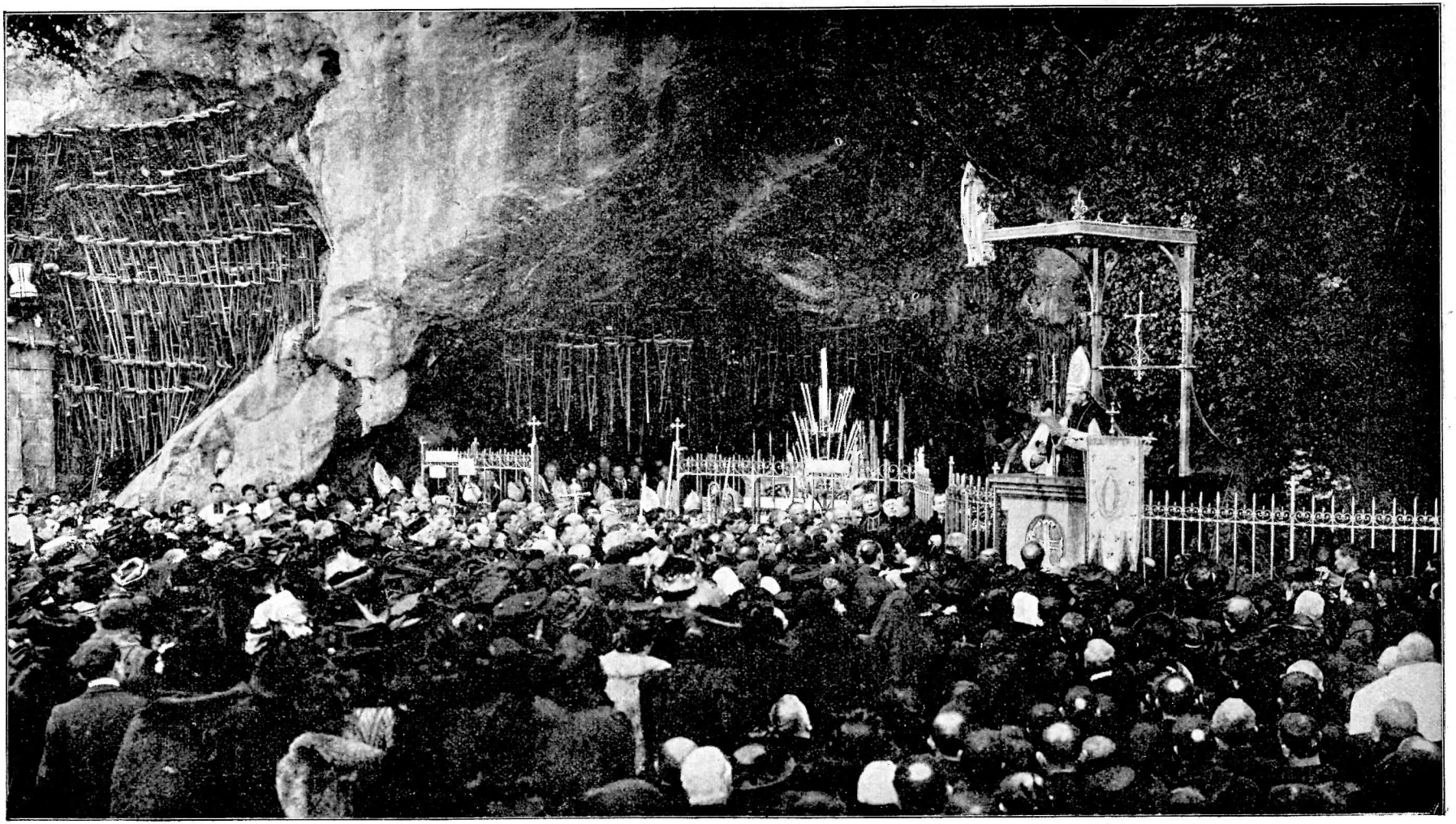

Lurdska Spilja sa hodočasnicima.

Objedovasmo, pospremismo svoje stvari i već u jedan sat bijasmo na lurdskome kolodvoru.

Dospješe i naši bolesnici na svojim kolicima, vučeni od angjela bratske ljubavi, dobrovoljnih bolničara, o kojima vrijedi isto skoro, što rekoh o časnim milosrdnicama lurdske bolnice. Plemenite te duše koliko dobra i usluga iskazaše bijednim nevoljnicim, a za plaću, koju očekuju samo s neba! Od nas i od naših bolesnika tražili su samo naš lijepi znak na uspomenu. A tko bi im tu želju odbio?

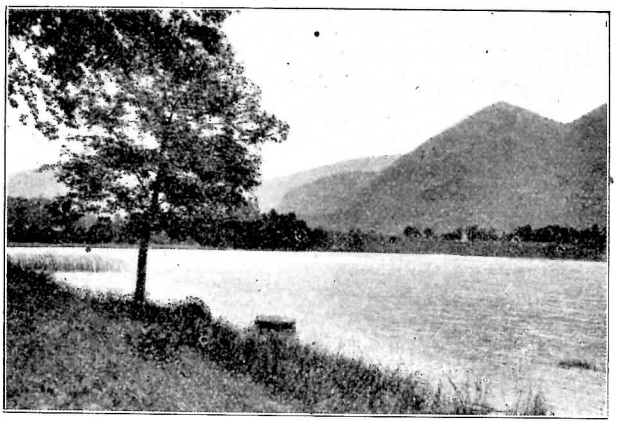

Lurdsko jezero.

Prava ih naslada bijaše vidjeti urešene našom trobojom, gdje veselo zahvaljuju i pozdravljaju nas najljepše. Mnogi su od njih naučili i po koju hrvatsku riječ.

Blaženi siromasi!...

Na kolodvor je došao i poslanik Majke Božje Lurdske u Vatikanu, preč. g. kanonik Delpy, da nas pozdravi. U znak svoje naklonosti k Hrvatima obujmi našu vijuću se trobojnicu i utisnu joj srdačni cjelov.

Bijasmo očito razdragani, kliknusmo iz dna duše:

— Slava Djevici Lurdskoj, živjela katolička Francuska, živjeli katolici!...

Suputnica se gospogjica Filipović domislila nečemu lijepome. Skide sa prsiju svoj znak, te ga prikopča razdraganome i oduševljenave svećeniku na grudi. Gromka hrvatska pjesma poprati taj zgodni čin.

I pjevajući smjetismo se u vagone.

Zvižduk se razlijegnu brdom i dolinom, kolesa se makoše, a mi krenusmo naprijed, naprijed sretni u domovinu.

Dok smo mogli okom pratiti i zadnji lurdski kutić, dok nam s vida ne umače i isti ponosni križ nebotičnog Pic du Jer-a, provirivali smo kroz prozorčiće. A onda još jednom kliknuvši: „Lurde, zbogom“, namjestismo se u kupejima, kako se bolje dalo, upustivši se u slatko snatrenje.

Prebirali smo u duši sve one slike, što nam ih je donijelo ovo nekoliko dana, — sretnih, milih, ugodnih dana našega života.

O Lurde velik si, ali velik po Mariji!...

Ivan Petrović, uč 3. raz.
gimnazije.

III.

SRETNI U DOMOVINU.

I.

ema veselja, koje bi se moglo prispodobiti s radošću i veseljem onoga, koji dovrši kakovo zamašito djelo. Osjećajući se takav sretnim i blaženim, podaje se ugodnu počinku, da se kao hrabar vojnik poslije pobjede slatko odmori, ko umoreni putnik u tihome zatišju okrijepi i ojača.... tako se i mi podasmo odmoru, duševnom odmoru u tijesnim vagonima.

U slatkom razmišljanju o svemu onome, što vidjesmo i doživjesmo, prolazilo nam brzo vrijeme, hvatala se i mrkla noć. A te noći, ako je tko oka stisnuo, zacijelo je snivao — — — o Lurdu i Mariji...

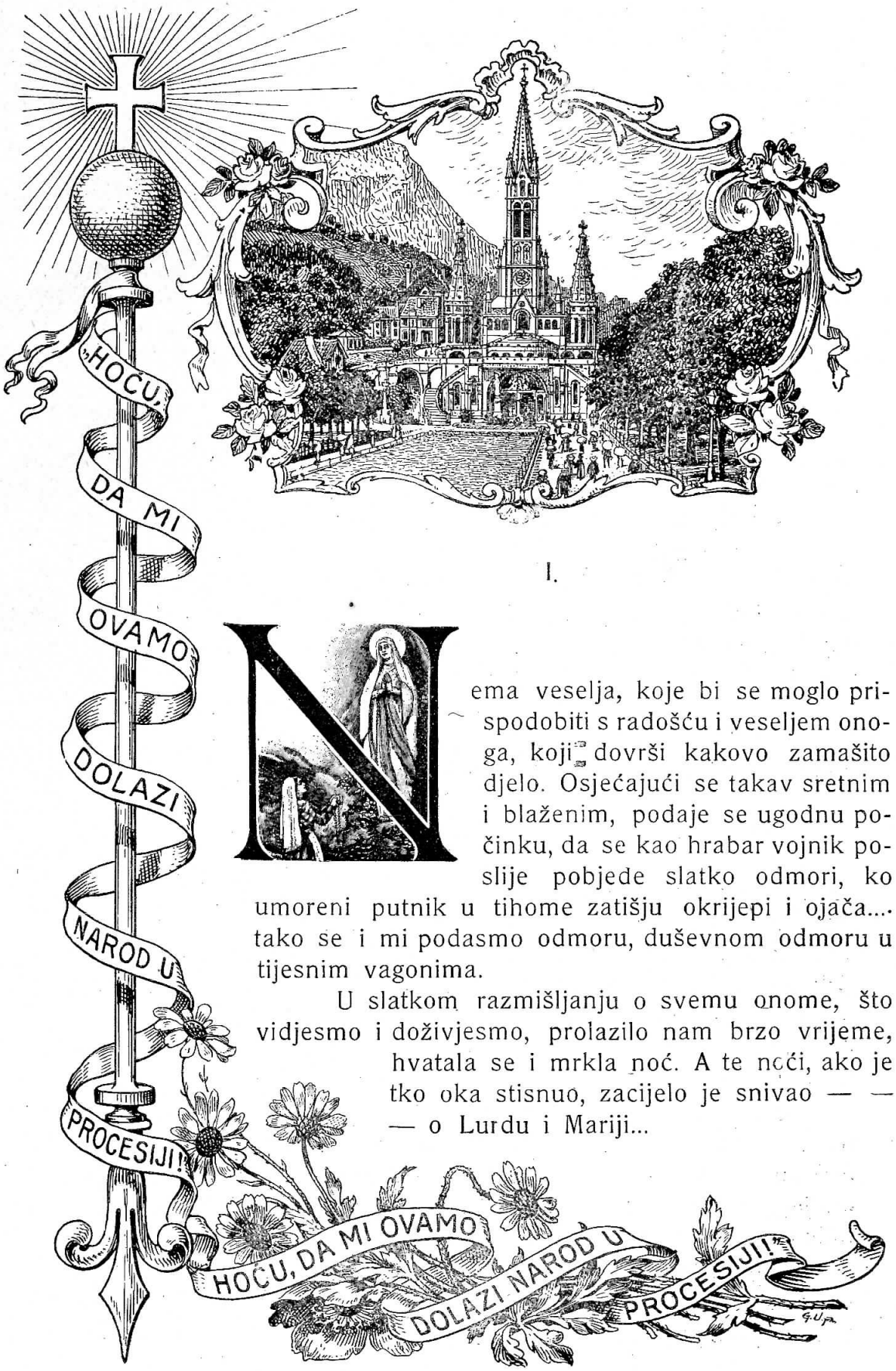

I kao što smo neustrpljivo pri dolasku iščekivali, kad ćemo ugledati željenu hrid, tako opeta sada osijećasmo neku slatku radost, pomišljajući na one, koji nas doma očekuju, pomišljajući na rodne grude, ljubljene domovine, tà:

Domovina, kakva bila,
Rogjenom je sinku mila.

(P. Preradović).

Krasno nam je jutro otkrilo u svoj svojoj krasoti romantične, idilične gorske krajeve, gdje se u malim razmacima zrcalio vječni snijeg, a dolje, pri podnožjima brda, u svoj svojoj bujnosti cvala bogata vegetacija. Guste brezove šume izmjenjivale se sa još gušćim nasadima oraha, kestenja, pa lijepim vinogradima, izmed kojih se bjelaskahu mirna seoca. Uzesmo naime drugi put za povratak; udarismo pravcem Modane-Turin-Milan. Nalazili smo se dakle u privlačivim predjelima glasovitih Alpa.

Projurismo i poznatim tunelom Moncenisija, dugim, dugim od skora pô sata željezničke vožnje. Užasna je vožnja u tim časovima. Mašina juri tamom kroz prokopano brdo zaglušnom bukom, da ne čuješ druga tik sebe, ma da i glasno govori. Pod zemljom smo, tko zna koliko stotina metara. Nad nama leži brdo, ogromna planina. Ne treba nego mali kakov poremećaj, da se odroni negdje kamečak, nakrivi tračnica, da se pogriješi znak, pa i najmanji, i svi smo, tu pokopani u dubini gorskoj, u grobu bez nade izbavljenja, bez koristi bijega.....

Bog čuva svoje.....

Na povratku je brat Miroslav sakupio oko sebe nekoliko pjevača i pjevačica, da ih nauči krasnu i zanosnu pjesmu „*Hoćemo Boga*". Tu je pjesmu on čuo u Francuskoj. Katolici je tamo pjevaju, kao prosvjed proti bezbožnoj vladi, koja je u svome bjesnilu na Crkvu — ili kako bi naši «pokretaši» rekli u ime «slobode» (!?) — izbacila Propelo, sveti znak spaša našega, iz škola, bolnica i sudnica. Zato svjesni francuski katolici u njoj i vape: hoćemo Boga u školi, u bolnici, u obiteljima.

Čestokrat se dogodi, da ta pjesma odjekne i samim pariškim ulicama, kao prosvjed proti progonstvima, kojima je izvrgnuta Vjera u Francuskoj. Naši su je časni oci Kapucini preveli, pa sada ona odlijega i svodovima krasne njihove Kripte, pobugjujući i srcima katolika oduševljenje i zanos za vjerske svetinje.

Ostavljasmo redom iza sebe Cette, Nimes, Avinjon, Valence, Grenoble, Montmelian, i tko bi sva mjesta nabrojio, dok za podneva tek ne prispjesmo u Modane — — na objed.

Tu smo imali ostaviti republiku, ulazeći na prag kraljevstva ujedinjene Italije, tu smo imali takogjer mijenjati vlak — francuski sa talijanskim i naravnati nanovo ure po običnom našem vremenu.

Ovdje mi upade u oči odvazno držanje presvj. našeg biskupa Carića, koji bezobzirno odvrati neuljudnom nekom nadrimudračini na porugljivi izazov, pokazavši mu bjelodano, tko smo i što smo. Vrli taj pastir u svakoj prigodi zna, da brani svoje.

Poslije objeda mi je veleučeni profesor, dr. Binički, pripovijedao o svome susretu u Lurdu s nekim mladim Rusom, koji se tu obratio.

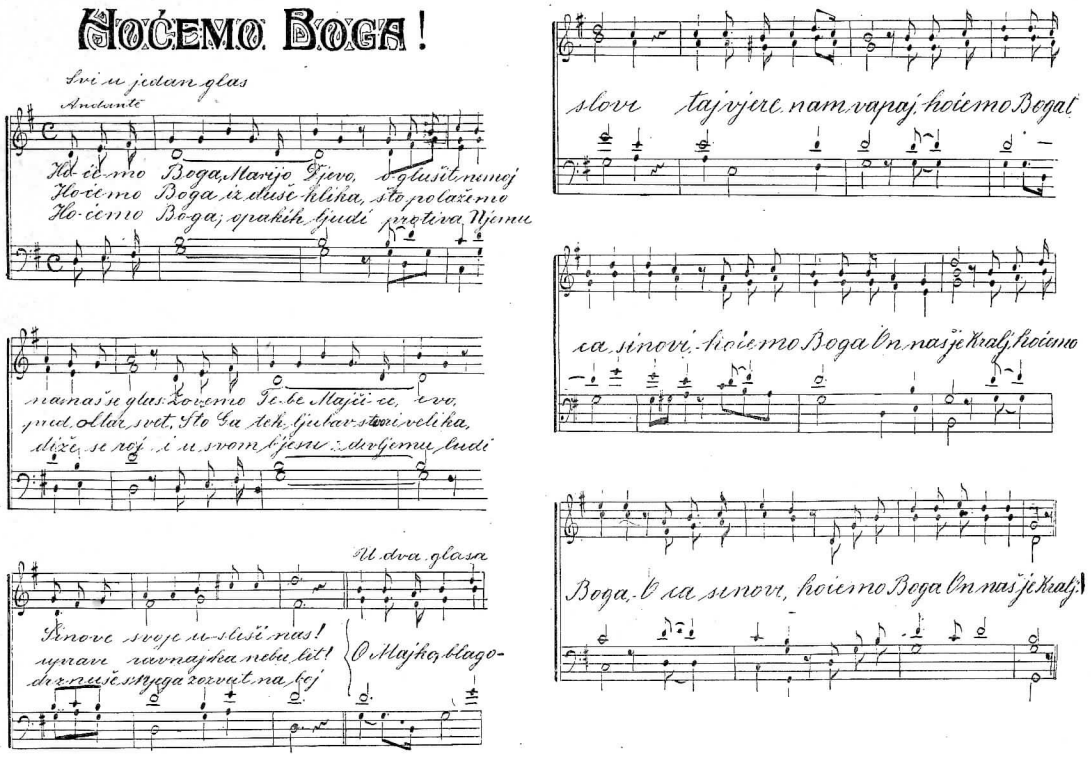

Po vjeri bijaše hrišćanin, sin ruskog svećenika, ali životom i ponašanjem pravi bezbožac. Nije vjerovao ni u što, izrugavao se svemu. Pokvarilo ga opako društvo i zlo štivo. -- Inače učena glava.

Došao u Lurd. Na svoje oči gledao, što se tu zbiva. Zdravom pameću proučavao činjenice i — — obratio se. Od besmislena bezbošca, od zalutala hrišćanina postaje uvjerenim, pravim katolikom Rus Nikolaj Vasiljević H.....

Ostao je još iza nas u Lurdu, a čini mi se, da je obećao posjetiti i vrlog našeg profesora, učenjaka i književnika u kamenom mu Senju.

Brat Rus u pohode bratu Hrvatu, koji se upoznaše, sprijateljiše i uzljubiše u domaji zajedničke Majke, pri skutu Njezinu.....

Bilo sretno i slijedila primjer i ostala razdvojena braća širom Slavije!

I opet jedno čitavo popodne u vagonu.

Naginjalo je sunce, kad otkrismo vite tornjeve drevnog Turina, a već je na počinku bilo, kad sam se našao u svojoj sobi hotela «Continental». Broj sobe 82.

Adresa potpuna.

II.

Turin, u rimsko doba glasovita «Augusta Taurinorum», bio je od pamtivijeka bogati i cvatući grad, o koji se mnogo pohlepno srce otimalo. U tom pogledu je grad vidio dosta sjaja i raskošnih dinastija, ali i dosta nevolja i krvi prolivene okolo zidina svojih.

Bijaše u posjedu kuće Savoja, poslije dugih vijekova i vjekovnih promjena dopa Francuskih ruku god. 1798., a slijedeće već godine bješe zauzet od sjedinjene Austrijske i Ruske vojske. Još se po zidovima na mnogim mjestima nalaze, kao uspomena kreševa ljuta, topovske kugle.

Poslije, god. 1802., bješe opeta Francuski, dok napokon god. 1814., dneva 20 svibnja Viktor Emanuel ne unigje slavodobitno u Turin.

Turin leži na krasnoj ravni Piemonta, okruženoj visokim gorjem alpinskim, na obalama silnog Pada i rječice Dora Riparije. Budući okružen visokim gorjem, uživa prilično blagu klimu, a nije uznemirivan ni vjetrovima, ni inim naglim nepogodama, kojima su izloženi drugi gradovi, ležeći na udaru. Čisti Alpinski zrak godi zdravlju, ugagja osjetilima.

Stere se u prostoru od kojih 13.000 hektara zemljišta, ima svojih 10.000 kuća, broji skoro 40.000 stanovnika.

Svojom uzornom pravilnošću, kakovu sam jedino svoje vrsti vidio, rekao bi, da je kakov moderni grad, nikao valjda zadnjih decenija vijeka. Širokim, dugim, upravnim ulicama, brojnim trgovima, urešenim mnogobrojnim umjetničkim spomenicima, sa svojim monumentalnim zgradama, doimlje se putnika, kô nijedan drugi grad gornje Italije. Spomenut ću samo kraljevsku palaču, zgrade na trgu sv. Karla, Antonelijanski toranj, visok 164 metra. Ovaj toranj bijaše sagragjen za Sinagogu, a sada je tu muzej talijanskog preporoda. Stolna crkva sv. Ivana Evangjeliste, crkva presv. Srca Marijina, crkva «Konsolata» i mnoge druge, uzor su gragjevne umjetnosti.

To je grad u pravome smislu, grad umjetnosti i znanosti.

Turinske su izložbe u više navrata znamenite, a i sada se evo već taj grad spravlja za veliku megjunarodnu izložbu, koja će se otvoriti god. 1911.

Kao umjetnošću, obiluje tako i mnogim znanstvenim, odgojnim i humanitarnim zavodima. Od ovih ću potonjih spomenuti jedan, kome se divi ne samo Italija, nego i čitava prosvijetljena Evropa. — Cottolengova: *mala kuća Božje Providnosti* (La piccola Casa della divina Provvidenza).

Josip Benedikt Cottolengo, čedni, ali slavni junak kršćanske ljubavi i milosrgja, rodio se u mjestu Bra plodnog Piemonta 3. svibnja 1786. Dobar odgoj u roditeljskoj kući i vješta ruka voditeljica njegova duhovnika porodi u njemu želju za svećeničkim stališem, kome se i posveti, te ga već god. 1810. eno podžupnikom u Corniano di Alba. Tu ostade samo za kratko vrijeme, budući je nastavio nauke na turinskom teološkom zavodu, gdje već 1816 bi ovjenčan doktoratom.

Čitajući i proučavajući žiće sv. Vincenca Paulskoga i gledajući bijedu iskrnjega, porodi se u njemu ideja, da obdari Turin malom bolnicom, napose za one bolesnike, koji su tuda prolazili a nijesu mogli biti primljeni u koju drugu bolnicu zbog kojekakovih bolesti i uzroka.

Uz pomoć drugova i nekih još milosrdnih osoba dade se na posao, te već 17. siječnja 1828. bi smještena prva bolesnica u zavod koji tada imagjaše same dvije sobe. Pridružiše mu se još jedan liječnik, farmacista i neke milosrdne duše tako, da je započeto djelo počelo malo po malo napredovati. A danas cvate zamjernim blagoslovom to utočište svakojakih bijeda ljudskih.

Silnih protivština i ogovaranja imao je da podnese taj junak povijesti milosrgja od otvorenih neprijatelja vjere i napretka, kao i od zavidnih nazovi-prijatelja i gragjana, ali on ne susta u započetu djelu. A bio i s neba očito, čudesno pomagan. Oj koliko čudesnih, izvanrednih milosti nije taj mali zavod dobio! Moglo bi se o njima čitava ogromna knjiga napisati.

Ostavi taj svetac u tijelu bijednu ovu dolinu u travnju 1848. u Chiari. Godine pak 1863. bješe otvoren proces, koji je imao ispitati život njegov. Na temelju toga procesa bi god. 1900. svečano proglašen Josip B. Cottolengo blaženim.

Rodno mu mjesto uz velike svečanosti podiže dostojan spomenik, a grad Turin prozva njegovim imenom lijepu, veliku ulicu, što vodi k njegovu zavodu milosrgja.

Stanje, u kome se danas taj zavod nalazi, očiti je dokaz osobitoga pokroviteljstva s neba. Zauzimlje prostor od punih pet

hektara zemljišta. U njemu je zaklonjeno *više od šest tisuća osoba* svakojega spola, vjere i narodnosti. Vidiš tu svih bolesti mogućih, bolesnika, koje druge bolnice ne će da primaju. Svi tu nalaze milosrgja kršćanskoga, svi utjehe i zaklona.

Očiti blagoslov Božji prati i sve samoprijegorne duše, da ustraju pri tom trudnome djelu, a nadahnjuje dobra srca imućnika, da tome zavodu ne pofali ničega.

Velik je Bog!

Još je jedan zavod vrijedan spomena.

Tko nije čuo za onoga velikoga pučkog sina, velikoga prijatelja zapuštene siročadi, utemelijtelja zaslužnog reda Salezijanaca? Tko nije čuo za ime *don Boska!*

I njegovim se zavodom-maticom Turin ponosi čijemu se blagoslovenom djelovanju svijet divi, čijemu se imenu klanja ne samo prosvijetljena Evropa, već i divlja Afrika, Azija, moderna Amerika; čije plodove osjeća osobito niži puk čiji su sinovi, njih preko četiristo našli u njemu oca, skrbnika, štitnika..... koji su jaki bedem katoličke crkve protiv opakih klevetnika.....

Rodio se od seljačkih roditelja 1815. Posvetio se svećeničkome stališu, te poslije sjajnih djela i neizbrojnih protivština, pretrpljenih sa kršćanskom strpljivošću, umrije blaženo 1888., u ubogoj sobici četvrtoga kata svoga zavoda. Umrije zadovoljan, videći, kako cvatu njegova djela, kako nose plod, kojemu se on nije nikad nadao.....

Najljepša dijela u povijesti devetnaestoga vijeka.....

Toliko trkom iz povijesti, a ja radije pišem putne doživljaje.

Jutrom 18. naš nas je program slao ka Konsolati, gdje smo imali zajedničku sv. Misu. I tu je zaorila naša hrvatska pjesma, koju su Talijanci pobožno i rado slušali.

U nas pak naši izrodi i razni dotepusi od kojekuda bili bi nas popratili barem — — — prirogjenim im porugljivim posmijehom. A ovdje nas u tugjini svi poštuju. Hvala uljudnim Turincima.

Poslije sv. Mise otpjevasmo svečani „Tedeum“ budući taj dan bio rogjendan našega dobrog vladara, kome su Hrvati kao i prejasnoj dinastiji uvijek vjerni bili, koliko kod kuće, toliko u dalekome svijetu.

Istoga dana slavili i Taljani imendan svoje kraljice Jelene, naše gorelista, ponosne Slavenke iz brdâ kršne Gore Crne. Sav grad bijaše nakićen; svečanost u oči udarala.

Mnogi nas dakle s toga shvatiše, da i mi, kao njezini sunarodnjaci slavimo taj god.

Slobodno im bilo!

Poslije sv. Mise, pred odnosnim hotelima čekale su nas već spravne kočije, u koje posjedasmo, da pregledamo grad.

Stotina finih, elegantnih kočija u redu preko upravnih, dugih ulica, upadalo svakome u oči. Svaki se pitao: što je, tko su ovi, odakle? Mnogi su nas držali tko zna kakovim bogatašima iz koje bogate pokrajine, na zabavnom putovanju po Italiji i ne sjećajući se, da ima negdje tužna, siromašna, prem lijepa i požrtvovna Hrvatska...

Finoća, kojom nas je u svakom pogledu Turin počastio, mora se istaknuti. Svakome je to duboko utisnuto u pameti ostalo.

Opaža se tuj još onaj ponos, nasljedstvo davne, rimske kulture...

Poslije kako smo projurili glavnijim ulicama i trgovima, lijepom obalom Pada, sjenovitim šetalištima; poslije kako smo uočili glavnija djela umjetnosti, graditeljstva i silesiju spomenika svake vrsti na svim uglovima i glavnijim mjestima, stali smo napokon, da i gladnu želucu udovoljimo.

Nijesam pozvan, da komentiram „de arte culinaria", ali mogu reći, da je i u tom pogledu bilo sve izvrsno.

A budući, da su kuhači u Milanu već bili zaposleni oko naše večere, to smo morali misliti i na odlazak. — Pospremismo se, pa tko pješke, a tko u kočijama uputismo se napram kolodvoru, gdje nas je već vlak spravan čekao.

U 3 sata i 50 časaka kretali smo prama Milanu.

III.

Jurili smo svom brzinom plodnom ravnicom pijemonteškom, promatrajući krasnu okolicu. Sela i gradovi ostaju iza nas, tek što ih dobro i uočismo.

Duša nam se zabavljaja onom burnom dobom, kad ovom ravnicom stupahu neustrašive čete austrijske vojske, u kojoj bijaše veliki broj Hrvata. Svaki nam je pedalj naprijed donosio novih uspomena.

Evo i Novare na pomolu, gdjeno 8. travnja 1821. održaše naše čete sjajnu pobjedu, ugušivši pijemonteški ustanak.

Koliko je bratske krvi u ovim tugjim krajevima proliveno! A za koga? Za kakovu korist?

Oj, koliko zaboravljenih grobova bratskih ova zemlja krije! Koliko je srdaca ovdje kucati prestalo, a koliko tužnih majkâ tužno zaplakalo tamo s onu stranu Jadrana sinja — — — u domovini miloj!

Braćo, je li vam tugja zemlja teška?!.... Pronosili ste slavu imena širom svijeta, žrtvovali ste mnogo za drugoga, a za platu — — — — — — — koju čekamo još . . . . . .

Tužno spominjanje! . . . . . .

Okolo sedme stade vlak; bijasmo u Milanu. Skupismo oko sebe ono razbacane prtljage, pa sunusmo u kola, koja nas raznesoše kojekuda; mene sa dobrim društvom u hotel „Promessi sposi".

Čitao sam, kao i mnogi od suputnika, besmrtne Manzonijeve „Vjerenike", gdje je taj glasoviti talijanski književnik, a ujedno odani sin kat. crkve, u osobi fra Kristofora s jedne strane divno orisao i upravo ovjekovječio ljubav i požrtvovnost Reda kapucinskoga prema zapuštenome siromašnome puku, a s druge strane harnost, odanost i upravo smovlju ljubav i pouzdanje naroda prema sinovima velikoga Siromaha Asiškog.

Večera nije bila najbolja i ako su kuhači o njoj radili, dok mi još u Turinu bijasmo.

Malo prigovaranja urodilo tim, da smo sutradan bili pogošćeni daleko bolje. — Nije uvijek korisno mučati.

Lagana večera, dug život! Pa i mi smo te noći spavali slatko i dobro.

Jutrom, kako se je koji budio i opremao, prva mu briga bila, da pita za ulicu, koja vodi k stolnoj crkvi.

Nalazio sam se u skupini, da idemo tamo. Zapitam prvoga gospodina za pravac. Ne odgovori ništa. Zapitam drugoga. Odgovori, da ne zna. Na sreću me neki uljudni redar naputi i mi sjedosmo u tramvaj, koji nas za 5 centezima ponese na trg, na kome se ponosno diže ta veličanstvena gragjevina.

Kad si došao tu, ostaješ zabezeknut; ne znaš čemu ćeš se više diviti, što li ćeš prije promatrati.

Ne izgleda to već zgrada, nego čitava šuma tornjeva fine gotike, koji se dižu k nebu visoko..... Glavni toranj dosiže visinu od 110 metara, noseći na vršku ogromni, pozlaćeni kip Marije u nebo uzete. Manjih pak tornjeva ima do danas 116, nu kad jednom bude dovršena, mora ih imati 135. Gradi se neprestano.

Kipova samih, što izvana, što iznutra broji taj velebni hram ništa manje, nego 6000.

Čitava je zgrada gragjena od samoga bijeloga mramora u krasnome stilu gotike. Početo je gradnjom još godine 1386., a još fali nekoliko tornjića. — Ogromna posla!

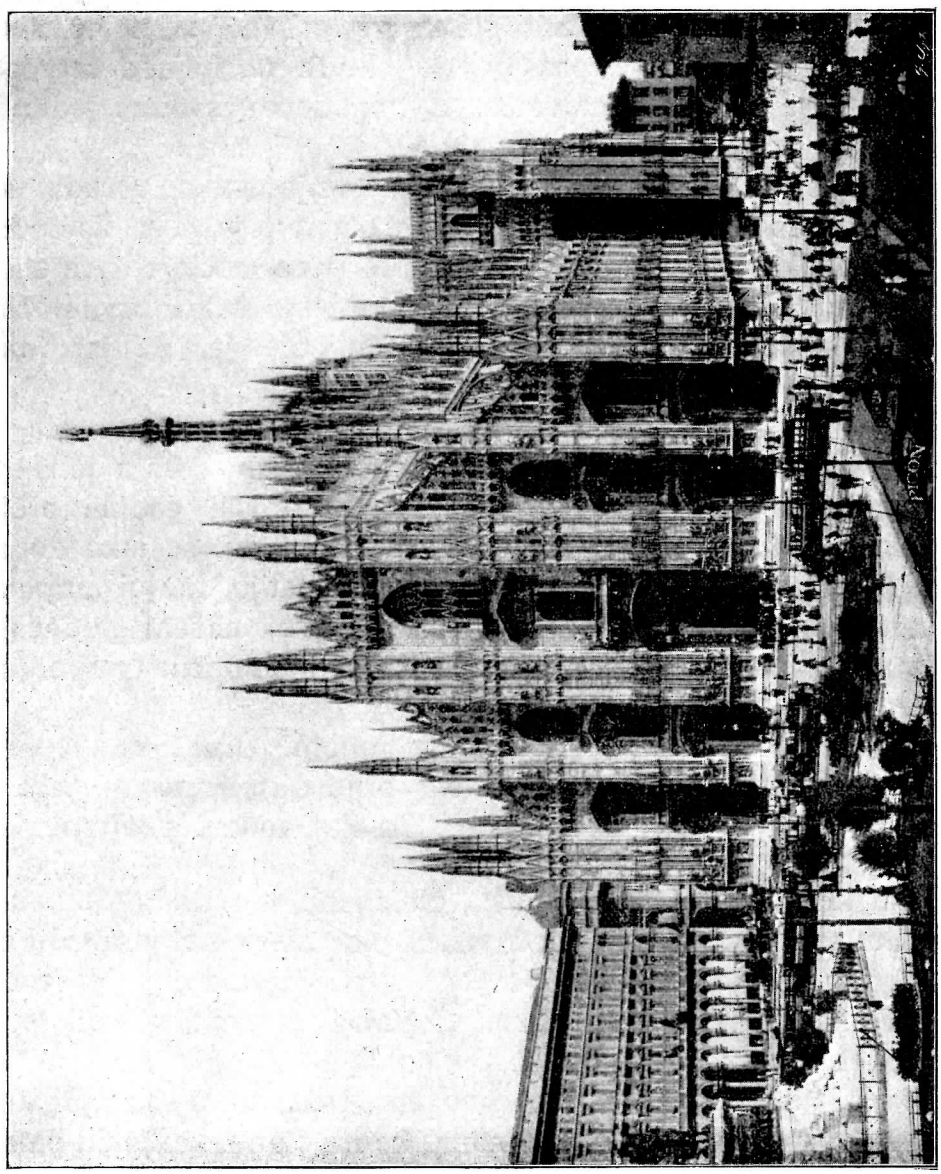

Stolna crkva u Milanu.

— Zamjerne su vrijednosti brončana glavna vrata; djelo profesora Pogliaghi-a.

Iznutra je hram razdijeljen u pet ladja, razdijeljen vitim stupovljem, koje na sebi nosi svod, gorostasni svod. Sve je iskićeno remek-djelima kiparstva i slikarstva. Znamenita je podzemna kripta, u kojoj se nalazi grob sv. Karla Boromejskoga, uzora milosrgja. Bogata je riznica toga hrama, koja nam bijaše na ogled otvorena.

Crkva je duga 148 metara, široka 77, a svod visok 46. Gorostas u istinu, koji pokrije prostor od skorih 12. hiljada četvornih metara. Jedna je dakle od najvećih, a vanjštinom svojom jedna od najljepših crkava na svijetu.

U ovoj se crkvi vrše službe po ambrozijanskom obredu, koji se u koječem razlikuje od rimskih obreda i običaja. I u kalendaru ima svojih razlika, na primjer prvi dan korizme počinje nedjeljom, a ne srijedom; došašće ima šest nedjelja, mjesto četiri; prva počinje onom, koja slijedi 11. studenoga. — Mnijenje je, da taj obred potječe od sv. Ambrozija, osobitoga patrona Milanskoga.

Poslije sv. Mise, koju smo slušali na grobu velikog sveca, sv. Karla, zametnuh razgovor sa nekom otmenom gospogjom milanskom, koja mi je megju ostalim pripovijedala, da je prošle godine proboravila nekoliko mjeseci u našoj Opatiji, koja joj se jako dopala. Odmah sam napram njoj ćutio neku višu simpatiju, te joj pripovjedah o našim lijepim krajevima, o našem narodu, našem hodočašću i t. d. Ona me je na uzvrat vodila po crkvi i tumačila mi dobrim shvaćanjem mnogo umjetničko djelo.

Hajdemo i na krov. Tko će sa mnom? Ujac Pile. Platismo ulazninu i poletismo stubama, da što prije dospijemo na vrh. Ma glé, dugo je to putovanje, pa i umara. Zavijaj, motaj, penji se; stigosmo i na krov.

Na krov! Nema tu ni smisla umišljenu krovu. Pred nama se stere veliki trg mramornim pločama, a oko njega se vise viti tornjevi, vijugaju se oko njih puteljci, ogragjeni mramornim izrezuckanim ogradama. Povrh svega diže se glavni toranj, na koji se, uz posebnu opeta taksu, može uzaći.

Čitavi Milan ostaje nam pod nogama i gubi se u silnu prostoru, zastrt maglom i dimom. Evo pred nama ko na dlanu, kraljskih palača, crkva sv. Gotarda za svojim zvonikom od samih opeka. Evo galerija Viktora Emanuela, eno glasovite crkve sv. Karla. Eno trgova, ulica, spomenika, perivoja, tvornica, eno svega, što Milan oku pružiti može. Tamo pak u maglenoj kopreni eno sniježnih Alpa, pa opeta ponosnih, Apenina, što megjaše s modrinom.....

Šetajući se krovom, dospjesmo i nad glavno pročelje, odakle se pruža divan pogled na glavni trg, centrum Milana, nasred koga se

diže ogromni kip iz bronca, prikazujući Viktora Emanuela II., okružen nasadima mirisava cvijeća.

Nabrojismo do 40 električnih tramvaja, što tijem trgom križaju, a kočijama tko bi znao broja! Ljudî ko u mravinjaku. Silnoga li života!

Kad su nam se oči umorile gledajući iz te vrtoglave visine sav taj metež i vrevu, htjedosmo, da se popnemo i na glavni toranj. Nu..... noge nam stale podrhtavati i mi se vratismo.

Silazeći pade mi na pamet, da pogledam ime genija, koji je to djelo zamislio, pa nagjoh, na svoje razočaranje da je ime diva — — — nepoznato.

Je li moguće, pitao sam se, a činjenica mi je odgovarala, da jest. — — Žalosno!

Oj, djela ljudska, kolike li ste vrijednosti?! — Ništetnost vam je vrijednost, a zaborav plata!...

Pogledavši još tuda koješta, zaputih se po gradu, razgledajući bogate izloge raskošnih dućana i sve ono, što mi u oči udaralo. U gradskom mi pèrivoju za oko zape postavljena automatična vaga.

Hajdemo se mjeriti, kad nemamo drugoga posla, — predložim ja društvu. — Ponesimo i takovu uspomenu iz Milana!

Svi pristadoše, te je jedan po jedan, bacajući u odregjenu luknjicu komad od pet centezima stupao na vagu, da vidi koliko će kazaljka odskočiti. Stupim i ja, a kazaljka ovaj put zabilježi 59 klg. Gorostas!....

U dva po podnevu vožnja po gradu. Sunce pripeklo jako, pa mi se nije dalo baš u taj sat na šetnju. Ostadoh dakle sa Topićem, Čipčićem i Marušićem u hotelu, gdje malko i zaspasmo. Okolo četvrte unajmismo kočiju, te se na posebne troškove provezosmo, kud nam se svidjelo.

Posjetismo najprije milansko groblje. Lijepo, uredno, bogato, ali zaostaje daleko još za onim u Genovi. Pregledasmo, što nas je najviše zanimalo, krematorij, — peći za spaljivanje mrtvaca.

Bezbožni taj hram pokloni Milanu i milanskim mudracima, koji ne vjeruju ni u Boga, ni u dušu, ni u budući život, bogataš bezvjerac, Alberto Keller.

Pregledasmo do u tančine to čedo modernog naprednjaštva, te, sa nekom ogavnošću ostavismo to predvorje — — pakla.

Kočija nas je vozila kroz sjenovite perivoje, kroz bučne ulice, preko bogatih trgova. Progjosmo pokraj kolosalne Arene, pokraj tvrdih zidina kaštela Sforza; projurismo ispod slavoluka Mira. Pregledasmo crkvu sv. Ambrozija, sa njenim glasovitostima, sa kriptom, u kojoj je grob sveca, čije ime nosi; crkvu sv. Marije Milosti, gdje se čuva ono glasovito remek-djelo slikarstva, Leonarda da Vinci-a: «*Posljednja večera,*» i još toliko drugih znamenitih umjetnina, palača,

gragjevina, spomenika i t. d., te napokon preko Korsa Viktora Emanuela vratismo se predvečer k našem obitavalištu na Mletački trg, čekajući večeru i po večeri odlazak.

Milan, to srce Italije, prvi je grad poslije Rima. Broji svojih 500 hiljada stanovnika. Leži u krasnoj, nepreglednoj ravnici cvjetne Lombardije. Prepun je uzor-gragjevina i umjetničkih spomenika, a s trgovačkog pogleda prvi je grad čitave Italije.

Promatrati samo četvrt sata život na kojoj milanskoj ulici, glava zaboli od silne vreve, buke, tiske i žurbe. Kola i kočije jure jedna mimo druge, tramvaji se križaju na sve strane, automobili, bicikli, konji — sve jedan do drugoga, da je zamjerno već samo to, da se svakim časom ne dogagjaju nesreće. Vidi se veliko iskustvo poslujućeg svijeta, da se svakoj prigodi pogibli uspješno ugne, — vidi se prometni duh naroda.

Više je vremena Milan bio u vlasti austrijskog vladara, u čijoj su službi i mnoga naša braća Hrvati po ovim ulicama stražu stražili.

IV.

Zadnja noć u vagonu!

Tim smo se tješili svi, kad smo zasjeli u vagone i ostavljali bučni Milan. Tà poslije, nego smo ih nekoliko tako probdjeli, nije ni ta utjeha baš najmanja bila. S te smo strane bili veseli, ali s druge skoro ljuti: opet kô za inat moramo proći po noći krajem, koji bi svakoga zanimao, jer pun ljepota i romantike.

Da nam nije bilo našeg veselog don Bepa, pa opeta u više navrata i vrijednog našeg suputnika vlč. Milorada, bili bi zacijelo te noći prodavali — — zjake. Shvatismo doista smisao značajnih stihova pjesnika «Gorskog Vijenca»:

Jedno lice puno veselosti,
To je uprav blagoslov Višnjega.

U cik zore smiješila nam se sretna Padova.

Ne treba ni spominjati, da prvi naši koraci bijahu upravljeni k svetištu sveca čitava svijeta, velikog čudotvorca, svetoga Ante.

Nema, mislim, hrvatskoga srca, koje nije čulo za život i čudesa ovog velikog sina Asiškog siromaha, a još manje ima srdaca, koja se njemu u svojim potrebama ne bi utekla i njegovu milost očutjela. Ne ću dakle ni slova o tome!

A svetište njegovo u Padovi? Velebni je to hram, dostojni dar bijele Padove velikome Svecu. Ogromna crkva sa sedam kupola i dva zvonika izgleda nešto veličanstvena, ali u zadnje doba i dosta zapuštena. Valjda je tome kriva i protuvjerska uprava liberalne vlade....

O. Toma Tomašić, franjevac.

Na grobu smo Svečevu slušali sv. Misu, iza koje naš vrijedni o. Tomašić izreče lijep govor. Imam ga u cijelosti pred sobom; poklonio mi ga na dar o. Toma, nu žalim, da ga ne mogu doslovce prepisati. Moram se žuriti, da uhvatim -- — — kraj djelcu.

Govor završi odgovorom na pitanje:

Što ćemo raditi, kad se kućama svojim povratimo?

— Bit ćemo apostoli Marijini, vjesnici slave njezine; ali ćemo biti i apostoli dobre štampe. Osobito ćemo svi živo i ustrajno prionuti oko širenja krasnoga Marijina glasnika «Naše Gospe Lurdske». Cijena mu je skoro nikakova — 1 kr. čitavu godinu — lijepo je i bogato ilustriran, sadržaj mu je biran, zanimljiv, ugodan.... Što nas dakle može zapriječiti, da svojski uzradimo oko njegova proširenja? Što nas može zaustaviti, da početkom svake godine s jednim primjerkom u ruci kucnemo na svaka vrata u našim rodnim mjestima, te ponudimo vesela i krasnog Marijina glasonošu, koji će čitavu godinu rasplamčivati duše i srca svetom ljubavlju i žarom za Mariju, Vjeru i milu nam Hrvatsku? Tim ćemo su odužiti donekle Mariji, što nas je sretno u Lurd dovela, tamo nas sreće nasitila i sretne sretno u domovinu povratila!

Time ćemo takogjer pomoći gradnji divna Djevičina hrama na Rijeci, koji će na taj način i prije no se misli podići svoje bijelo čelo, da čitavome svijetu svjedoči ljubav i pozdanje, koju Hrvat goji prema «lijepoj» Gospi nevine lurdske Pastirice.

— Hoćemo, hoćemo! — čusmo u duši otajni glas.

Pregledasmo i riznicu, bogatu riznicu crkve, gdje se čuva me-

gju ostalim svetinjama i onaj neraspadljivi i još posve svježi jezik velikog čudotvorca i propovjednika.

Još smo posjetili crkvu sv. Justine, u kojoj se nalazi mnoga slikarska i rezbarska lijepa starinska radnja. Sama se crkva nalazi na prostranu trgu, na kome se koči preko osamdeset spomenika u okrug. Kipovi svih glasovitijih osoba, koje su igrale kakovu ulogu u kronici Padove.

A takovih je osoba u Padovi bilo!

Dosta spomenuti, da se tuj nalazi ono glasovito svjetsko sveučilište, na kome je i mnogi sin naših strana bogatio dušu znanjem i naukom..... I isti slavni Galileo Galilei tu je tumačio svoje nazore o nebeskim prostorima, tu lijevao u srca mladih slušalaca shvaćanje svemira, poznavanje čudesa Božjih, težnju za visinama, za nebom....

O nebo! Ti si uvijek privlačilo umove i genije; po tebi je od pamtivijeka umjetnik tražio model, pjesnik uzvišene ideje, ljubitelj ljepote, slast i uživanje . . . . . a sin tmina protiva tebi rigao otrov svoj, koji mu uvijek na obraz padao. O nebo, cilju naš, nado naša, domajo duša naših, nagrado naša, i mi te uvijek rado gledamo . . . . . za tobom žudimo! . . . .

Nabavivši još po kakovu uspomenu, da ju ponesemo kome srcu, što s nama u domovini miloj kuca i očekuje nas rado, skupljali smo se na kolodvoru, da u deset sati otputujemo put vilinske Venecije.

Ostavljamo te, sretna Padovo!

V.

Vlak nas je svom brzinom nosio napram kraljici na Jadranu, napramo vilinskoj Veneciji.

Svaki je od nas željno očekivao, da vidi taj toli opjevani grad. Tim više, sto je njegova prošlost spojena sa prošlošću naših obala s drugu stranu Jadrana.

Tužna prošlosti, još te se osjeća dobro, jako dobro....

Vijugali smo raskošnim sagom majke prirode, a lagani povjetarac donosio miris mora, što nam milo prijao, dok ne stupismo na tlo žive lagune i u pravo podne ne uletjesmo na mletački kolodvor.

Parabrodić je već čekao, da nas duž kanala ponese tamo ka trgu sv. Marka, gdje su već bili za nas raspoloživi hoteli.

Zavezosmo dakle mutnom vodom tihoga kanala, sredinom čarobne Venecije. S jednu i s drugu stranu nižu se zgrade, gradjene

u posebnom venecijanskom stilu. Bogate zgrade sa vitim stupovljem raskošnih portika, a more sinje pere stubove na ulazima njenim.

Stjetih se onih dana davnih, kad je ovaj grad cvao i napredovao. Kad je u nj splivalo zlato i bogastvo svijeta; kad je bio ono, što nije više. Al' sjetih se dalje i onih dana, kada je u svome gordome gospodstvu križao morem sinjim, noseći narodima propast, ropstvo, bijedu.

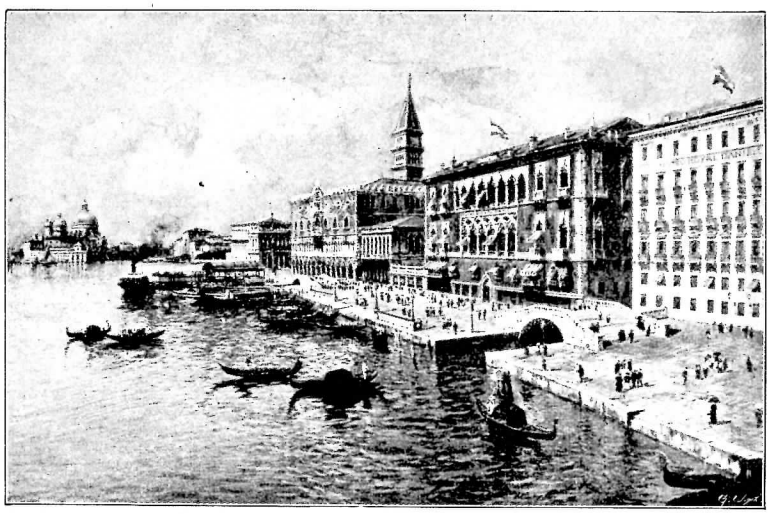

«Riva degli Schiavoni».

....Ko da evo vidim bujne one šume tužne Istre i rodne mi Dalmacije; kô da vidim stoljetno hrašće starca Mosora, Biokova sniježnog, što služilo toj «Kraljici mora», da gradi brodovlje silno, da nasiplje lagunu, da gradi dvore i palače.

Oj, kad bismo uzeli, što je, naše koliko bi ponosnih palača ljubnulo val mutnog kanala! . . . . . .

Ali Venecija je bila i nije više. Propala slava i gospodstvo, propala vlast i bogatstvo; Venecija izdiše, tiho, polagano izdiše . . .

Progjosmo ispod glasovitog mosta Rialto, mosta Akademije, dok napokon ne stadosmo na pristaništu sv. Marka, da potražimo odredjena nam svratišta.

Mene i družinu gospodski primio hotel Bonvecchiati. Sve na venecijansku, raškošno, fino.

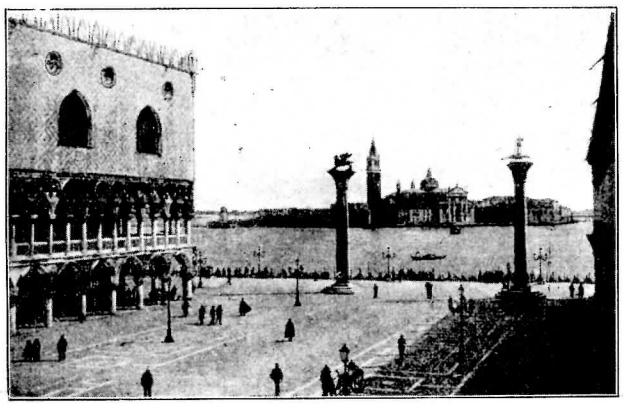

Piazzetta San Marco.

Vratar svratišta proputovao sve hrvatske zemlje, poznavao dobro naš narod, pa odmah sa mnom zametnuo razgovor; sklopismo neko prijateljstvo . . . .

Budući da smo imali neku malu promjenu dnevnog reda, (odlazak naime bje utanačen za sutra u 8 sati jutrom, mjesto okolo jednoga po podnevu), to smo se od-

mah poslije objeda požurili, da se prošećemo gradom, te uhvatimo barem površnu sliku života na lagunam.

Na trg sv. Marka, tamo nas najprije noge zanijele.

Gledasmo to velebno zdanje duždevih dvorova, gdje se sudba krojila potlačenim narodima, gdje vladala raskoš i bogatstvo. I toga dana više nema, i ta zdanja izgledaju nekako turobna, tužna. Promatrasmo gradnju zvonika, onog drevnog zvonika, što od vjekova stražu stražio nad gradom i pučinom, a godine 1902. se srušio. Tà

Stalna na tom sv'jetu
Samo m'jena jest.
(P. Preradović).

Oko zvonika ko i po čitavome trgu lijeće bezbroj golubova; to jedino još, što se nalazi ko u doba cvatuće republike.

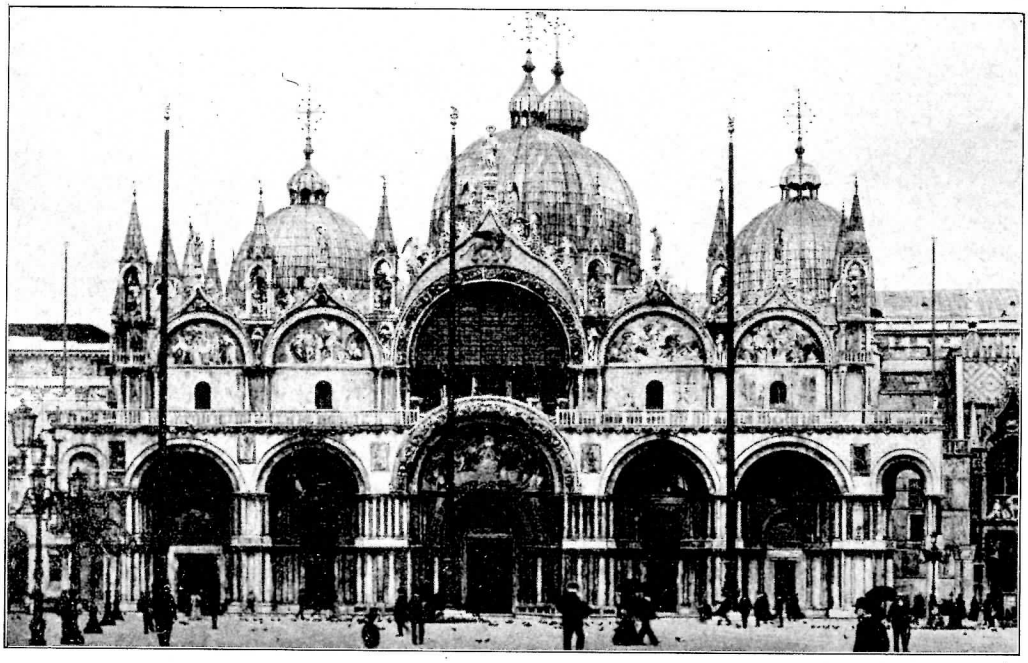

Crkva sv. Marka.

Znamenita crkva sv. Marka su pet ogromnih ulaza, urešena svom mogućom pomnjom, bijelim mramorom i bliještećim se možaikom, odaje tek pravu veličinu stare Venecije.

Raskošjem, bogatstvom, umjetničkim djelima može se ta crkva mjeriti punim pravom sa najljepšim crkvama na svijetu.

Ostavismo crkvu i trg sa velebnim porticima, minusmo mimo Uzdah-mosta, mimo groznih tamnica i nadjosmo se na Slavenskoj obali «Riva degli Schiavoni». — Tu naši pomorci, Istrani i Dalmatinci, vezahu svoje ladje, pa po tome bje i taj komad, najljepši komad

obale duž kanala pozvan, jer nas nazivahu iskrivljenim i poruglivim imenom «Schiavoni», — robovi.

Dà robovi! . . . . .

Bijasmo robovi u ruku silnika, — — i danas nam baš ne cvatu ruže. Tko bi znao, kad će nam osvanuti bolji, ljepši dan!..... Kad će nam ogranuti sunce pravde i slobode! To nam je sve zastrto crnom tamnom koprenom budućnosti. Ali znamo to, da je Providnost i za nas sačuvala dan, veliki dan, kad ćemo na svome svoji biti. Ufamo, jer vjerujemo.

Ukrcasmo se na parobrodić, koji nas prenese na maleni otočić, lagunu „Lido" zvanu. Tamo se nova Venecija diže, nove palače koče, lijepi perivoji steru. Tamo juri i električni tramvaj, vozajući besposlene dame i mladi venecijanski svijet uzduž i poprijeko otočića. Osobito svetkovinom, kazivahu mi, običaje biti vrlo živo. Baš sada je tu otvorena i izložba raznovrsnih rukotvorina.

Dok su moji suputnici pohrlili, da svježom morskom kupelju okrijepe i isperu umorna uda, dotle ja sa o. Tomašićem i ostalim društvancem potražismo rashlade u obližnjoj pivari u hladu kitnoga granja.

Kad sam se sa Lida povratio, već su se viti zvonici brojnih crkava prelijevali u žaru zapadajućeg sunca.

A čega tu svega čovjek ne nagje? Od bogatih perzijskih sagova, do finoga tkiva iz tankih, staklenih niti; od zlata i dragulja, do najjeftinijih igračaka. Riječ u jednu: svega!

Mnogi poslije večere izidjoše vani, da vide taj toli opisivani večernji život velegrada na moru. Ja pak radije potražih broj svoje sobe, da u mekanu krevetu, zastrtu zastorima na obranu od komaraca, odmorim sile i maštu . . . . .

Karakteristično!

Ko ljuti krvopije naroda, širiše stari Mlečići vlast svoju robeći i ugnjetavajući, zatirući i izrabljući takmaca slabijega, a u vlastitoj kući nijesu slobodni. Sićušni komarci mir im mute . . . . .

— — — — Dušom mi se redale slike silnih duždeva, tajnih vijeća, prefriganih uhoda, političkih protivnika, osvetâ i mržnjâ, krvi i ubijanja . . . . .

Sjetih se groznih tamnica, u kojim je čamio i genij na peru, Silvije mladi; a tu opeta ko da gledam nevinu smrt Fornaretta bijednog, tu opeta . . . . . Dosta!

Latih se drugih misli i slušah udare vesala vitih kanalom ispod prozora i slatku pjesmu veselog gondoljera..... Blijedi mjesečev trak gladio me po licu i uljuljao u slatki san.

Na laguni se slatko sniva.

VI.

Osvitalo jutro 21. kolovoza. Sunce jarko vesela me na nogama našlo.

Tà kako i ne bi? Još danas ću biti doma, još danas ću zagrliti svoje mile i drage, koji me željno očekuju. Još danas ću opoćinuti na domovinskom tlu, a oko mene će se okupiti znanci i prijatelji, da im pripovijedam o putovanju, o Lurdu, o čudesima, o Mariji..... Oj, veseo morao sam biti, a sa mnom i svaki hodočasnik. Radost, veselje, sreća i na licima se je čitala.

Plovismo mutnim kanalom, ostavljajući iza sebe brze gondole i vješte gondoljere, ostavljasmo život na moru Iza nas ostajali i oku iščezavali ponosni zvonici sv. Marka, sv. Marije od Zdravlja, sv. Stjepana; ostajali dvori i palače, ostajala Venecija vilinska, a ničije srce ne osjećalo tuge, ne osjećalo boli rastajanja. Srca kucaju ljubavlju doma, pa misleći na ono, čemu se bližimo, i ne osjećamo ono, što ostavljamo.

Koli čuvstveno pjevasmo sa žarkim domoljubom, pjesnikom Nemčićem:

Mislim na te, ma jedina,
Premilena domovina!

U vlaku nastao pravi život. Prolazili iz vagona u vagon i pozdravljali se, upoznavali i preporučivali. Mnoga gospoda, napose pak gospodjice, zaredale sa spomen-knjigami, da sakupe u nje što više potpisa na uspomenu. Mnogi ubilježiše i po kakovu crticu, rečenicu, utisak. Sjećam se, da sam upisao svoje ime svome vodji u album, pa Vučetiću; gospodjica Magda Gambak iz Senja kamenoga pod svaku silu htjela koji stih. Al' stiha nije bilo jer

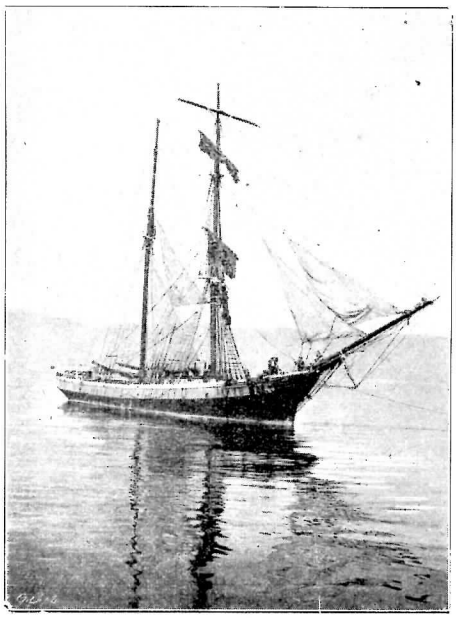

Ne razumi pjesma zapovjedi.
P. Preradović.

U Nabrezinam, gdje smo se baš kako treba tjelesno okrijepili na kolodvorskome svratištu, dadosmo oduška domoljubnim i nabožnim čuvstvima. Pjevasmo Mariji, pjevasmo domovini, pjevasmo braći Slovencima, biskupu Cariću; pjevasmo zvonko, oduševljeno. —

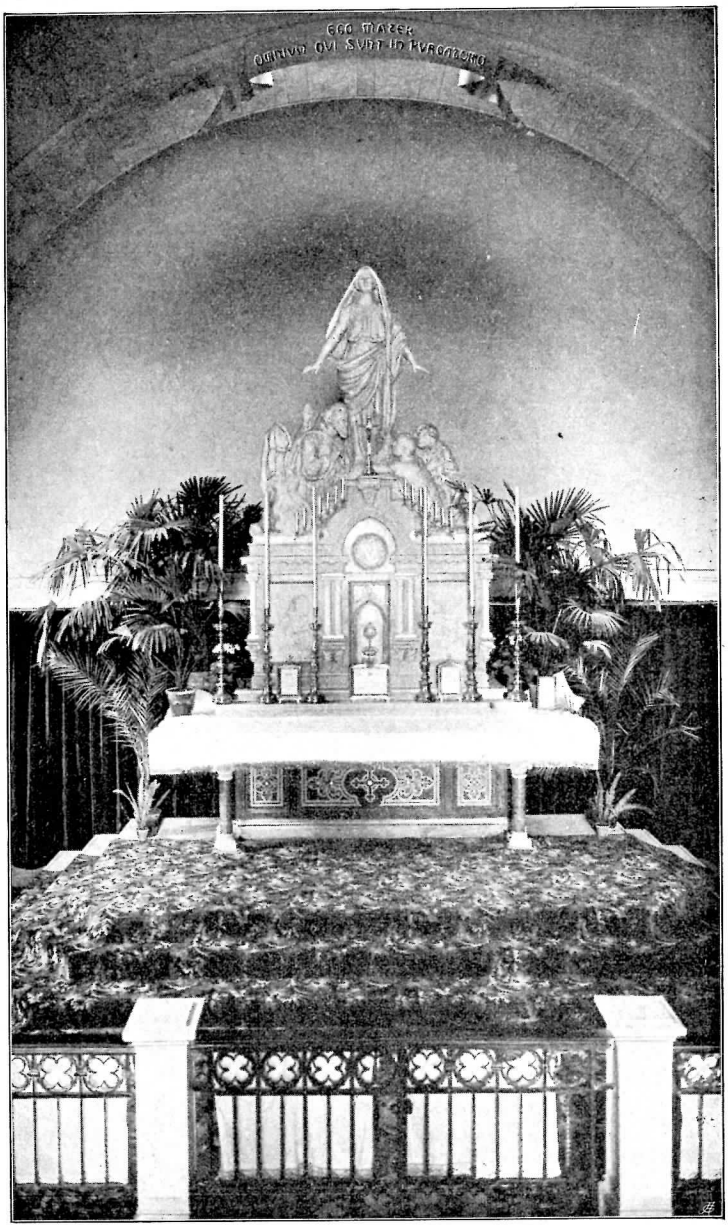

Glavni oltar u Kripti ČČ. OO. Kapucina.

Pred ovim se oltarom služi 260 sv. Misa, kojima mogu postati dionicima svi oni, koji daruju bar 2 kr. za dogradnju crkve.

Tu se oprostismo s nekim suputnicima, koji nas ostavljahu, dok mi kretasmo napram biljeloj Rijeci udišući požudno zrak zavičajnih strana.

U vagonima nam bilo šire. U moj kupé nadodje i vlč. Nikola Franki, kateheta u Ogulinu. Vatrena duša u službi vjere i doma, bistro čelo, učena glava. Sa našim se „pokretašem" uhvatio u koštac. Dokazao mu čisto i jasno griješke i zablude; dokazao mu, da:

Tko u mrkloj noći rad prebiva,
Ol' je lupež, ol' rdja na svjetu.

(Iv. Mažuranić: «Napredovanje»).

Dokazao mu još mnogo čega, a na koncu mu dokazao i da je — nedosljedan uza svu svoju naprednjačku mudrost...

Gradski riječki toranj.

Na sv. Petru izgubismo opeta nekoliko suputnika.

I ako mi ćutjesmo radost, jer motrimo domovinske strane, i domovina se veselila dolasku našemu. Posestra Istra sva se okitila trobojama, kuda prolazismo, a burni pozdravi i mahanje rubaca pratilo nas od mjesta do mjesta, dok nas u svečanu ruhu sjajno ne dočeka — — — bijela Rijeka.

Još jedan pozdrav Mariji u njenom divnom svetištu kod čč. Kapucina, još jedan uzdah, molitvica, preporuka, još jedna zahvala i — — — — dijelimo se, odilazeći na sve strane široke domaje, noseći braći i znancima, rodbini i prijateljima darove i uspomene, milosti postignute, želje ispunjene; noseći blagoslov i zaštitu Marijinu.....

Kao kroz slatki san slušam širom doma u sretnim zatišjima kuće rodjenice, po cvjetnim poljima, bujnim šumami, na obali burna vala i u krhkoj ladjici uboga ribara — pripovijedati o Lurdu i Mariji. Pozorno slušaoci motre pripovjedača, a iz grudiju im se krade tihi uzdah:

Sretna tebe, hodočasniče!....

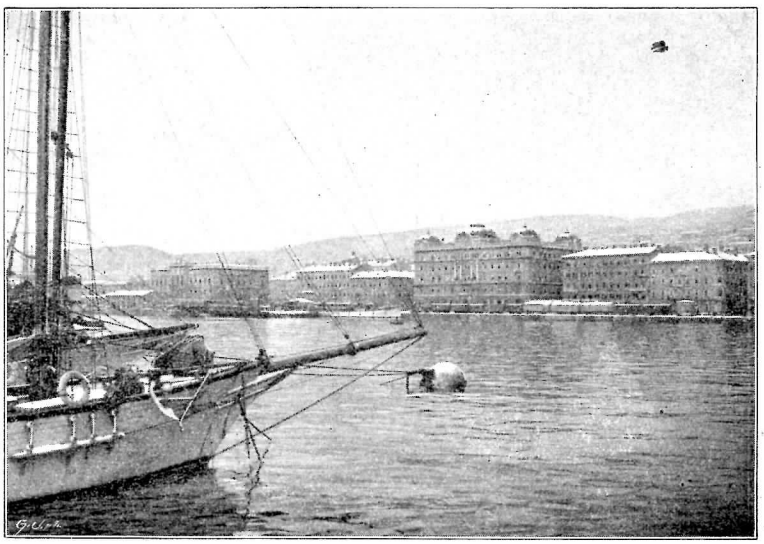

Rijeka ovjenčana snijegom ove godine.

— — — A opeta, u slatkom zanosu pjesnika, kô da gledam tamo gore visoko, visoko, nad oblacima, divnu Ženu urešenu krunom sjajnih zvijezda, gdje stupa ka prijestolju Kralja, — — — ka prijestolju Sina i zbori:

— Hrvatska propasti ne smije! Kraljicom me hoće i ja ju štiti moram! — — — — — — — — —

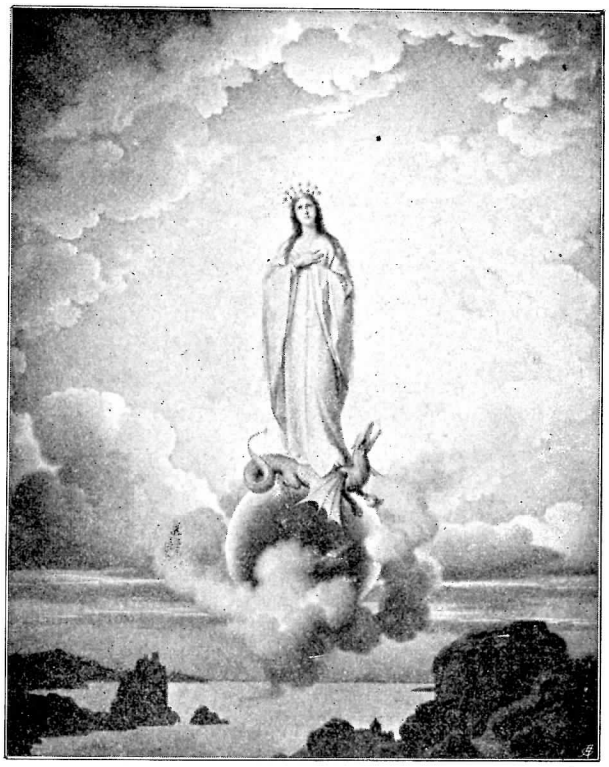

Bez grijeha začeta.

— — — — A iza divne pojave Žene vidim brojnu povorku. Na čelu joj Ćiril i Metodije, Marko iz Križevaca i toliki drugi. Gledam povorku i slušam glas nebeske melodije:
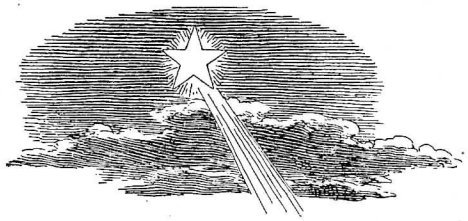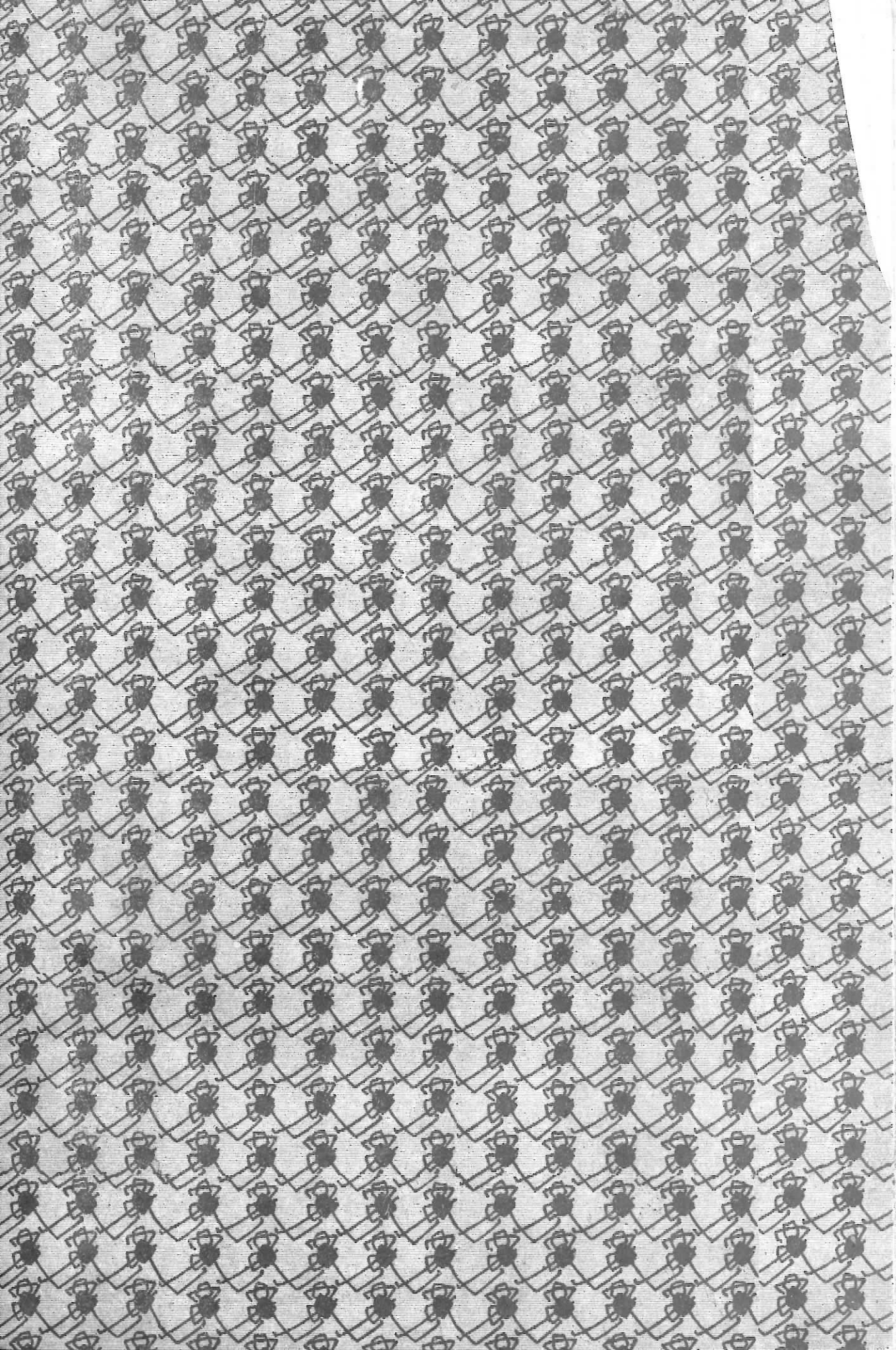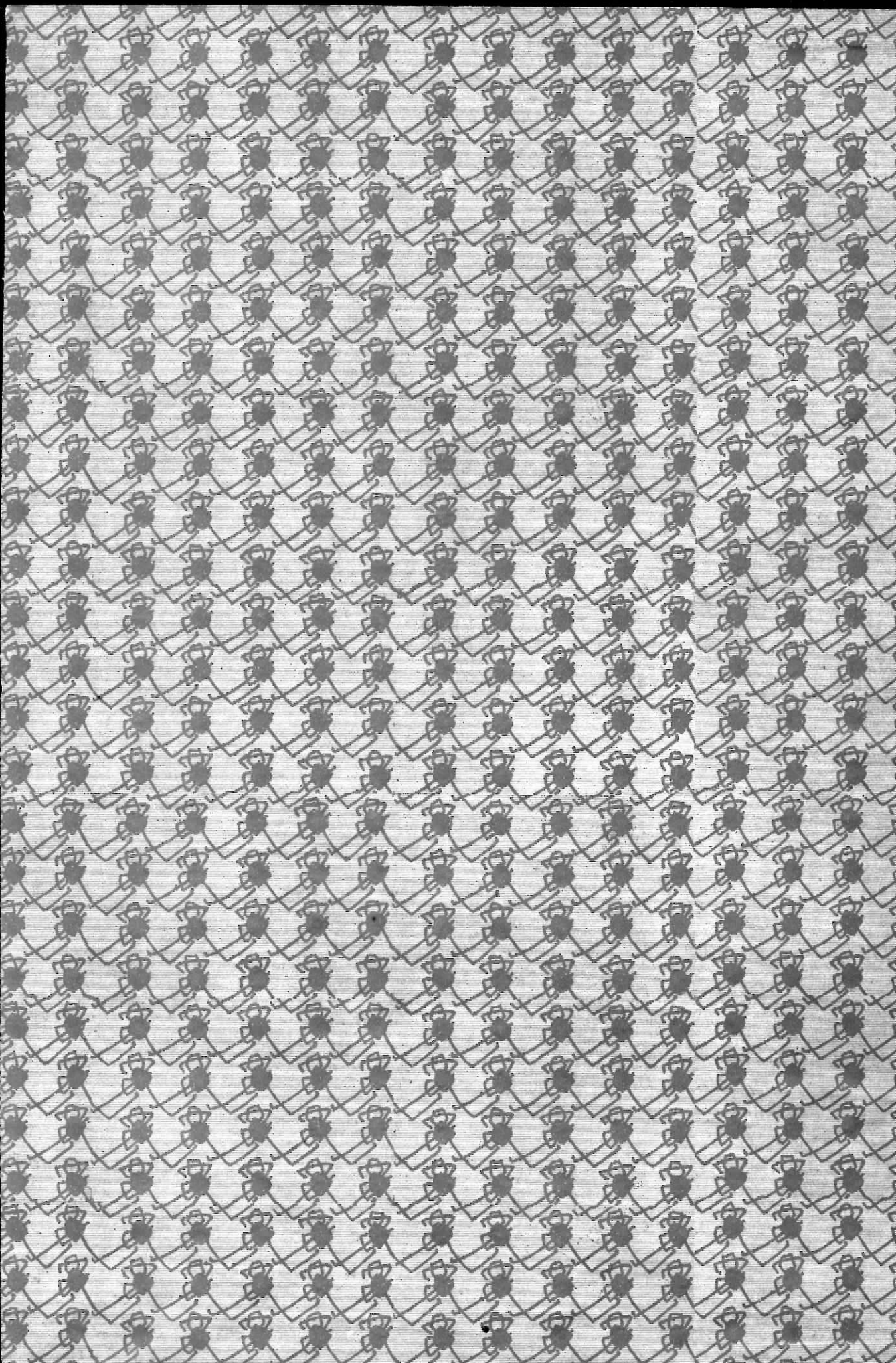
Rajska Djevo, Kraljice Hrvata,
Naša Majka, naša zoro zlata . . .